

JOURNAL OF ISLAMIC AND COMTEMPORARY ISSUES

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

منارا : مجلة قضايا إسلامية معاصرة

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์

Academy of Islamic and Arabic studies

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1

มกราคม-มิถุนายน 2569

Vol. 7 No. 1

JANUARY-JUNE 2026

MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2569

ISSN 2730-2547 (Online)

MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย รับผิดชอบเผยแพร่ผลงานทางวิชาการออนไลน์ ประเภทผลงานวิชาการประกอบด้วย บทความวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือ และบทความปริทัศน์ ทั้งนี้บทความต้องไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในวารสารอื่นมาก่อนนับจากวันที่ผู้เขียนได้ส่งบทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ด้านการวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือ และบทความปริทัศน์ ที่เป็นประเด็นร่วมสมัยต่างๆ เกี่ยวกับอิสลามในประเทศอาหรับและโลกมุสลิม
2. เพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการที่หลากหลายในประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับอิสลามและภาษาอาหรับ ไม่จำกัดเฉพาะประเทศไทยหรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
3. เพื่อเป็นสื่อกระตุ้นและสนับสนุน ให้เกิดการวิจัย ค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสาร

MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues /

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

99 หมู่ 8 ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส 96000

โทรศัพท์ : 073-709030 ต่อ 3555

โทรสาร : 073-709030 ต่อ 3555

Email: menara.aiaas@pnu.ac.th

การเผยแพร่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/M-JICI>

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2569

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จงรัก พลาศัย
รองศาสตราจารย์ ดร. รสสุคนธ์ แสงมณี
รองศาสตราจารย์ เจ๊ะเหล๊ะ แยกพงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา สะแลแม
รองศาสตราจารย์ ดร. อานิส พัฒนปรีชาวงศ์
ศาสตราจารย์ ดร. จรัญ มะลูลีม

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุสลิม กลาง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รอฮานี มาแฉะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดัรมีชี สาและ

กองจัดการ

นายอับดุลฮาฟิซ คอเลาะ
นายคลรามาน พันหวั่ง
นางปิยนุช วัฒนศิริ
นางสาวชมชียะห์ เจ๊ะสาแม๊ะ

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มะนะฟิยะ เมาคี มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด วาเล้ง มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอเยะ บินเซ็ง มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด อูมูดี มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อิบรอเฮง คอเลาะ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. แวอัมแระ แวปา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อ้อฮิชะห์ แวมามะ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ดร. อีซาม หะยีมะมิง มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอแมะ สุหลง มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุหัมมัดสุไหมี เสงยามามหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ศศ.ดร. มุหัมมัดคอดาล แกมะ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ดร.อิสมาแอ สนิ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ดร.อติละห์ หะยีนิแะ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
รองศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัดสกรี มั่นยูนู มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
ดร. มะยูดี คีอรามะ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
ศาสตราจารย์ ดร. อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร. นิเลาะ แวอุเซ็ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอฮัน ลือแต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สราวุธ สายทอง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ญาคูลฮัก มิงสมร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลฮากิม เอ็งปียา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุไม บิลไบ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยูทหนา เกื้อกูล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ดร. นูรชีดา เพอแสะละ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Prof. Dr. Mohd Nasran Mohamad National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Jaffary Awang National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Ahmad Munawar Ismail National University of Malaysia
Dr. Farid Mat Zain National University of Malaysia
Dr. Muhammad Razak Idris National University of Malaysia
Dr. Azmul Fahimi Kamaruzaman National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Shofian Haji Ahmad National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Abur Hamdi Usman Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

กำหนดออกปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

เจ้าของ สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues / มนารอ: วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย เป็นวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเนื้อหาบทความเพื่อเผยแพร่ออนไลน์จำนวน 3 ท่านต่อบทความ และบทความหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏในวารสาร MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ: วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย ที่เป็นวรรณกรรมของผู้เขียน บรรณาธิการหรือสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

บทบรรณาธิการ

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569) เป็นวารสารเรียบเรียงบทความเกี่ยวกับประเด็นอิสลามร่วมสมัย เต็มไปด้วยความเข้มข้นของเนื้อหาสาระทุกบทความ วารสารฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 8 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 11 เรื่อง ซึ่งมีประเด็นเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงบริหาร การบริหารจัดการตามหลักจริยธรรมอิสลาม การเตรียมความพร้อมมูลค่าสู่ตลาดแรงงาน เทคนิคและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในอิสลามศึกษา ร่วมสมัย คุณูปการโตะครูหะยีวันอาลี บิน วันยะอุบ อัลญัมบูวีย์ และทำเนียบประเพณีการสมรสมุสลิมกัมพูชา

ในการจัดทำวารสารวิชาการ กองบรรณาธิการ ได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของบทความ บทความจะต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ สอดคล้องกับบทความที่ตรวจ จำนวน 3 ท่าน สำหรับผู้สนใจที่จะเผยแพร่ผลงานทางวิชาการประเด็นอิสลามร่วมสมัย ทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ สามารถส่งบทความของท่านมายังกองบรรณาธิการวารสาร ทางเรายินดีที่จะเผยแพร่ผลงานของท่านเมื่อผ่านกระบวนการตรวจสอบและแก้ไขผลงานเรียบร้อยแล้ว

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณ เจ้าของบทความทุกท่านที่ส่งผลงานวิชาการในวารสารฉบับนี้ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิเป็นอย่างยิ่งที่เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการกลั่นกรองพิจารณาแก้ไขผลงานดังกล่าวให้มีคุณภาพมากที่สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามความเคลื่อนไหวทางวิชาการผ่านวารสารฉบับนี้ หากมีข้อคิดเห็นประการใด โปรดให้ข้อเสนอแนะ ทางกองบรรณาธิการยินดีปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้วารสารมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุสลิม คารอง

บรรณาธิการ

สารบัญ...

MENARA: Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

บทความวิจัย (ฉบับภาษาไทย)

- กระบวนทัศน์ภาวะผู้นำเชิงบริหาร: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและหลักการอิสลาม/
The Paradigms of Administrative Leadership: A Comparative Study Between Western Theories and Islamic Principles
อาชีวะห์ การ์ิมา / เจ๊ะเหล๊ะ แยกพงศ์ / อานิส พัฒนปรีชาวงศ์ / มุฮัมมัด อูมูดี (1-18)
- การบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลาม: กรณีศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัด
นนทบุรี/ *Educational Management According to Islamic Ethics: A Case Study of a Private Islamic School Nonthaburi Province*
ธนบดี ตะวันธรงค์ / อัลดุลฮาอิม เอ็งปียา / นิเลาะ แวอุเซ็ง (19-34)
- การเตรียมความพร้อมของมุวัลลัดสู่ตลาดแรงงานในกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจไทย-ซาอุดีอาระเบีย /
Preparation of Muwallad for the Market Places in Accordance to New Economic Thai-Saudi Cooperation
นุมาน หะยิมะแซ / ไฟซอล หะยิอาวัง / มุนีร่าห์ ยามิรุเต็ง / ชาวาวี ปะดาอามิน / นุรซารอิดาห์ อุเซ็ง (35-47)
- การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 / *The Development of Analytical Thinking Skills on al-Hadith Subject by Using 5W1H Technique Combined with Inquiry Learning for Secondary School Students, Year 3*
มะซัฟวาน รอฮิตี / อัลดุลรอแม สุหลง (48-59)
- การพัฒนาผลการจัดการเรียนรู้เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์
สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2/ *The Development of Learning Management of The Important Calips from Umayyah Dynasty by Jigsaw Technique for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 2*
มุห์หมัด หะมะ / อัลดุลรอแม สุหลง (60-71)

- วิเคราะห์คุณูปการโตะครูหะยีวันอาลี บิน วันยะอูบ อัลญัมบูวีย์ และบทบาทในการยกระดับอารยธรรมด้านความรู้ทางศาสนาอิสลามในปัตตานี / *An Analysis of the Biography of Tok Guru Haji Wan Ali bin Wan Ya'qub Al-Jambuwi and His Role in Advancing the Intellectual and Cultural Development of Islam in Pattani*

รุษ്മัน สติกา/ แวญโซะ สีตะ (72-84)

- แนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส / *Guidelines of Developing the Process of Moral School 4+6 Model in Educational Institutions under the Narathiwat Secondary Educational Service Area Office*

รอยารี มาหะมะ / อะห์มัด ยี่สุนทร (85-99)

- รูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต / *Model for the Development of Muslim Communities toward Morality and Ethics by Mosque Organizations in Phuket Province*

ศอตรีย์ อิสลาม / แวญโซะ สีตะ/ อับดุลอาซิส กะลุแป (100-113)

บทความวิชาการ (ฉบับภาษาไทย)

- รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย / *The Desirable Model of Muslim Politicians in the Thai Context*

ฮาริส มะรือสะ / อาหะมะกอชี กาซอ / อับดุลอาซิส กะลุแป (114-123)

บทความวิชาการ (ฉบับภาษาต่างประเทศ)

- عادات النكاح عند أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام – كمبوديا /

Marriage Customs of the Champa People in Kampong Cham Province – Cambodia

أسنوي عبدالرشيد / عبدالرحمن جافاكيا (124-134)

- دور الوقف الخيري في تنمية الاقتصاد المحلي في مملكة تايلاند (الولايات الجنوبية الثلاث نموذجا) /

The Role of Waqf in Developing the Local Economy in the Kingdom of Thailand (The Three Southern Provinces as an Example)

بشير أسكوري (135-146)

กระบวนทัศน์ภาวะผู้นำเชิงบริหาร: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแนวคิด
ทฤษฎีตะวันตกและหลักการอิสลาม

The Paradigms of Administrative Leadership: A Comparative Study Between
Western Theories and Islamic Principles

อาซียะห์ การ์ริมา¹ เจ๊ะเหล๊ะ แซกพงศ์^{1*} อานิส พัฒนปรีชาวงศ์¹ มุฮัมมัด อุมูดี¹

Arsiyah Karima¹ Cheloh Khaekphong^{1*} Anis Pattanaprechawong¹ Muhammad Umudee¹

(Received: Nov 21, 2025; Revised: Apr 29, 2026; Accepted: May 08, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยบทบาทภาวะผู้นำทางการบริหารในมุมมองของอิสลามต่อการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลาม โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากอัลกุรอาน ฮัซซุนนะฮ์ หนังสือ บทความวิจัย บทความวิชาการ และวิทยานิพนธ์ โดยกำหนดขั้นตอนการคัดเลือกเอกสารตามแนวทางของ Scott (1990); (2006) คือ 1) มีความถูกต้อง 2) มีความน่าเชื่อถือ 3) ความเป็นตัวแทน และ 4) มีความชัดเจน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และเชิงอุปนัย (Inductive Analysis) เป็นเครื่องมือหลักและใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อระบุจุดร่วมและความแตกต่างระหว่างสองแนวคิด นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงบริหารตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลามมีจุดร่วมและความต่างที่สำคัญ ทั้งในด้านรากฐานความคิด เป้าหมายสูงสุด และองค์ประกอบพื้นฐาน เนื่องจากทฤษฎีภาวะผู้นำตะวันตกเป็นผลจากการคิดค้นของมนุษย์ ปฏิเสธแนวทางจากพระเจ้า และมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อความสำเร็จในโลกนี้ แต่ภาวะผู้นำตามหลักการอิสลามมุ่งเน้นพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง ผสานมิติทางศาสนาและการบริหารเข้าไว้ด้วยกัน และถือว่าทุกคนคือผู้นำตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน องค์ประกอบพื้นฐานจึงครอบคลุมทั้งมิติจิตวิญญาณและพฤติกรรม ในขณะที่ทฤษฎีตะวันตกมุ่งเน้นทักษะ ประสิทธิภาพ และผลลัพธ์เชิงประจักษ์ มีจุดร่วมในด้านคุณลักษณะผู้นำบางประการ เช่น ความซื่อสัตย์ และความเฉลียวฉลาด แต่รากฐานความคิดและเจตนารมณ์สูงสุดแตกต่างกันอย่างชัดเจน

¹ สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์.

¹ Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University.

*Corresponding author / Email: Cheloh.k@pnu.ac.th

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำตะวันตก หลักการอิสลาม

ABSTRACT

This research article is part of a broader study on the role of administrative leadership grounded in Islamic principles in developing the competencies of educational personnel in private Islamic schools. The objective is to compare the conceptual foundations and core components of administrative leadership as articulated in Western leadership theories and in Islamic principles. The study employed a documentary research design. Data were collected from relevant sources, including the Qur'an, the Sunnah, books, research articles, academic papers, and theses. The selection of those documents followed Scott's (1990); (2006) criteria: (1) authenticity, (2) credibility, (3) representativeness, and (4) meaning (clarity). Data analysis was conducted using content analysis and inductive analysis as the main methods, with comparative analysis employed to identify similarities and differences between the two conceptual approaches. The research findings are presented through descriptive analysis. The findings indicate that administrative leadership as conceived in Western theories and in Islamic principles shares important commonalities yet exhibits significant differences in conceptual foundations, ultimate aims, and fundamental components. Western leadership theories, being human-constructed, reject divine guidance and aim primarily at worldly success. In contrast, leadership based on Islamic principles is God-centric, integrating religious and administrative dimensions, and views every individual as a leader within the scope of their responsibilities. Consequently, its core components encompass both spiritual and behavioral dimensions. Western theories, on the other hand, emphasize skills, efficiency, and empirical outcomes. While both perspectives share certain leadership traits such as honesty and intelligence, their underlying philosophies and ultimate purposes are distinctly different.

Keywords: *Administrative Leadership, Western Leadership Theories, Islamic Principles*

บทนำ

กระบวนทัศน์ภาวะผู้นำเชิงบริหารในโลกตะวันตกครอบคลุมตั้งแต่ทฤษฎีมหาบุรุษ (Great Man Theory) ทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait Theory) ทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral Theory) ทฤษฎีตามสถานการณ์ (Situational Theory) ไปจนถึงทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) และอื่น ๆ ทฤษฎีเหล่านี้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในการศึกษาวิจัยและพัฒนาผู้บริหารทั่วโลก (Daft, 2005) รวมถึงประเทศไทย แม้กระทั่งใน

บริบทขององค์กรศาสนาอิสลามหรือสถานศึกษาอิสลามก็มีการนำแนวคิดเหล่านี้มาปรับใช้ เพื่อทำความเข้าใจปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขให้สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา เช่น งานวิจัยของซุลกีฟลี บุกู (2566) ที่นำหลักทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาใช้ในการศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส งานวิจัยของยูสุบ ดลระหมาน และคัจนันท์ แก้ววงศ์ศรี (2567) ศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดพัทลุง งานวิจัยของบาเซล อับดุลวาฮับ และคณะ (2567) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และงานวิจัยของมุนาติยา วาบา (2561) ที่ได้ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี

การบริหาร (Administration) คือ กระบวนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผ่านโครงสร้างหน้าที่ทางการบริหาร ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุมทรัพยากร (ธีร์ ภวังคพันธ์ และคณะ, 2566) Kotter (1990) ชี้ให้เห็นว่า "การบริหารจัดการคือการรับมือกับความซับซ้อน" ในขณะที่ "ภาวะผู้นำคือการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง" สะท้อนความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างภาวะผู้นำและการบริหารจัดการ Taylor (1911) บิดาแห่งการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ ย้ำว่าความสำเร็จเกิดจากการทำงานร่วมกันของผู้บริหารและพนักงานภายใต้เป้าหมายเดียวกัน ซึ่งต้องอาศัยทั้งภาวะผู้นำและทักษะการบริหารจัดการ

ภาวะผู้นำทางการบริหาร (Administrative Leadership) เป็นคุณลักษณะสำคัญของมนุษย์ผู้ถูกสร้างให้เป็น "เคาะลีฟะฮ์" (khalifah) หรือผู้ปกครองแทนบนโลกนี้ตามที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน (2:30) สถานะเคาะลีฟะฮ์ทำให้มนุษย์ต้องมีภาวะผู้นำและทักษะการบริหารจัดการ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการเป็นมนุษย์และความพึงพอใจแด่พระผู้เป็นเจ้า นักวิชาการโลกมุสลิมจึงได้ให้ความสนใจศึกษาภาวะผู้นำในอิสลามอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ตัวบทอัลกุรอานและฮัซุนนะฮ์ (Zafir, 2007) เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการทำงานและพิทักษ์รักษาศาสนา ชีวิตและทรัพย์สินทั้งส่วนรวมและส่วนตัว ให้บรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์แห่งอิสลาม

Hussein (2014) ได้เสนอ "กรอบแนวคิดภาวะผู้นำแบบอิสลาม" (Islamic Leadership Framework) ประกอบด้วยหลักการ 4 ประการ ได้แก่ (1) เตาฮีด (Tawhid) เอกภาพของพระเจ้า (2) ชูรอ (Shura) การปรึกษาหารือ (3) อัดล (Adl) ความยุติธรรม และ (4) อะมานะฮ์ (Amanah) ความไว้วางใจ โดยเน้นย้ำว่าตำแหน่งผู้นำ คือ ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบจากพระเจ้าและประชาคม ซึ่งต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอย่างแท้จริง และมีความเห็นว่าการปรับใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำตะวันตกอาจไม่สามารถอธิบายหรือประยุกต์ใช้ได้อย่างสมบูรณ์กับองค์กรที่มีรากฐานทางศาสนา โดยเฉพาะโรงเรียนอิสลามที่มีปรัชญา วิสัยทัศน์ และเป้าหมายยึดโยงกับหลักคำสอนอิสลาม การนำทฤษฎีภาวะผู้นำตะวันตกมาปรับใช้ในองค์กรหรือสถานศึกษาอิสลามโดยตรงโดยปราศจากการวิพากษ์หรือเปรียบเทียบเชิงรากฐาน มักก่อให้เกิดความลักลั่นในทางปฏิบัติและวิกฤตเชิงอัตลักษณ์ เนื่องจากทฤษฎีตะวันตก

ส่วนใหญ่วางอยู่บนฐานคิดแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) และวัตถุนิยม (Materialism) ที่มุ่งเน้นการวัดผลประสิทธิภาพผ่านตัวชี้วัดความสำเร็จเชิงประจักษ์ (Key Performance Indicators: KPIs) ผลกำไร หรือประสิทธิผลของงานเป็นตัวตั้ง ในขณะที่บริบทขององค์กรอิสลามมีมิติของ "ความจำเริญ" (Barakah) และ "ผลบุญ" (Reward/Thawab) เป็นมาตรวัดสำคัญที่เป็นนามธรรมแต่ส่งผลต่อพฤติกรรมจริง หากผู้นำนำเน้นเพียงการบริหารตามตัวชี้วัด (KPI-driven) แบบตะวันตกเพียงอย่างเดียว อาจนำไปสู่สถานะที่บุคลากรขาดแรงจูงใจภายในเชิงจิตวิญญาณและลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงกลไกการผลิต ซึ่งขัดกับหลักการอิสลามที่มองว่าเป้าหมายสูงสุดไม่ใช่เพียงความสำเร็จในโลกนี้แต่คือความผาสุกและการตอบแทนในโลกหน้า

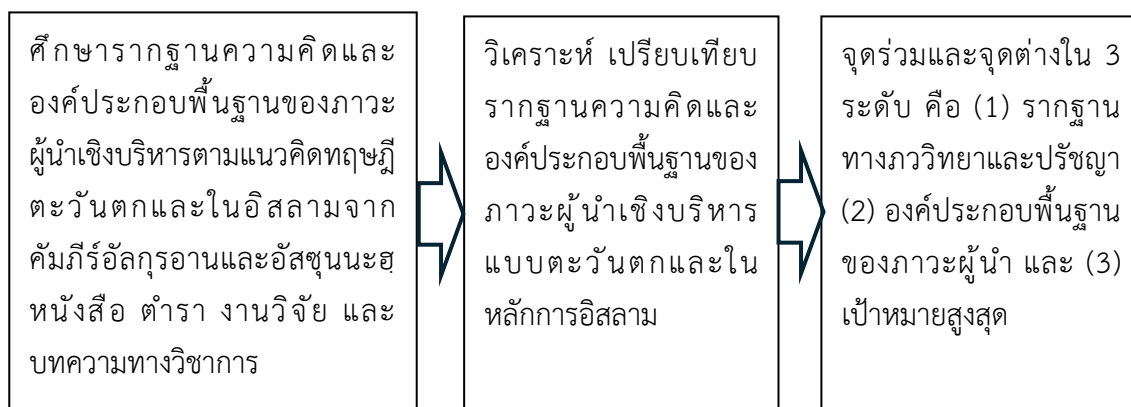
งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักเน้นการนำเข้า "พฤติกรรม" หรือ "ทักษะ" ของผู้นำตามตำราตะวันตกมาครอบลงในบริบทอิสลาม และมองข้ามการวิเคราะห์เชิง "ภววิทยา" (Ontology) หรือการศึกษาความเป็นจริงเกี่ยวกับรากฐานของมนุษย์ในฐานะ "บ่าวของพระเจ้า" และ "ตัวแทนบนหน้าแผ่นดิน" การขาดความเข้าใจในรากฐานทางความคิดนี้ส่งผลเสียอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้นำในพื้นที่จริง เพราะหาก "นิยามของผู้นำ" ในใจของคนทำงานไม่ตรงกับ "เครื่องมือ" ที่นำมาใช้ การพัฒนาสมรรถนะย่อมเข้าถึงเพียงเปลือกนอกแต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงถึงระดับจิตวิญญาณและเจตนารมณ์ได้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ภาวะผู้นำเชิงบริหารระหว่างแนวคิดทฤษฎีของตะวันตกและหลักการอิสลามในมิติเชิงลึก เพื่อค้นหาจุดร่วมและระบุดังต่างที่เหมาะสม โดยเฉพาะในด้านรากฐานความคิดและเป้าหมายสูงสุด อันจะเป็นประโยชน์ในการสร้างกรอบแนวคิดการพัฒนาผู้นำที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นฐานรากอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลาม

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลภาวะผู้นำเชิงบริหารและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษารากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลาม ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ อัลกุรอาน ฮะดีษนนะฮ์ หนังสือ บทความวิจัย บทความวิชาการ และวิทยานิพนธ์ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานตามแนวทางของ Scott (1990); (2006) คือ การคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยใช้หลักเกณฑ์ 1) มีความถูกต้อง 2) มีความน่าเชื่อถือ 3) มีความเป็นตัวแทน และ 4) มีความชัดเจน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) เป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อระบุจุดร่วมและความแตกต่างระหว่างแนวคิดทั้งสอง และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) รากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบริหารตามแนวคิดตะวันตก 2) รากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารตามหลักการอิสลาม และ 3) การเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทั้งสอง และจะนำเสนอในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ (Comparative Table) เพื่อให้เห็นภาพรวมของความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบริหารของตะวันตกกับภาวะผู้นำเชิงบริหารในหลักการอิสลามได้อย่างชัดเจน

ผลการวิจัย

1. รากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบริหารของตะวันตก

การศึกษาภาวะผู้นำในโลกตะวันตกก่อให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลาย สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 4 ประเภทหลัก (ธีร์ ภาวักนันทน์ ญัสสัษร พสุสิทธิพงษ์ และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง, 2566) ได้แก่ (1) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Leadership Theory) (2) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม (Behavioral Leadership Theories) (3) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency or Situational Leadership Theories) และ (4) ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theories) องค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำตามแนวคิดตะวันตก ประกอบด้วย (1) ผู้นำ (leader)

(2) ผู้ตาม (followers) และ (3) สถานการณ์ (situation) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในการใช้อำนาจ อิทธิพล และการโน้มน้าวใจ เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอรากฐานทางความคิด เป้าหมายสูงสุด และองค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบริหารของตะวันตกผ่านแนวคิดทฤษฎีทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าว ซึ่งจะแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงรากฐานความคิด เป้าหมายสูงสุด และองค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบริหารตะวันตก

ทฤษฎีภาวะผู้นำ	รากฐานความคิด/เป้าหมายสูงสุด	องค์ประกอบพื้นฐาน
1. ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Leadership Theory)	รากฐานความคิด: เชื่อว่าผู้นำเกิดมาพร้อมคุณสมบัติพิเศษ เป็นความคิดที่รับทอดมาจากแนวคิดทฤษฎี "มหาบุรุษ" (Great Man Theory) ที่ยอมรับว่าผู้นำที่ยิ่งใหญ่ถือกำเนิดมาพร้อมคุณสมบัติและพรสวรรค์ที่โดดเด่นแตกต่างจากคนทั่วไปและสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ได้ เช่น พระเจ้าโนโปเลียน อิตเลอร์ ฟอซูน รามคำแหงมหาราช ผู้นำจึงไม่สามารถสร้างได้หรือพัฒนาได้ยาก (leaders are born, not made) เป้าหมายสูงสุด: การค้นหาและระบุ "คุณสมบัติ" ที่ทำให้ผู้นำประสบความสำเร็จ เพื่อคัดเลือกผู้ที่มีคุณลักษณะเหล่านั้นมาเป็นผู้นำต่อไป และสามารถสร้างความสำเร็จให้กับองค์กรหรือสังคมได้ (Stogdill, 1948). เพราะเชื่อว่าความสำเร็จขององค์กรขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ทฤษฎีจึงมุ่งกำหนดคุณสมบัติและสร้างระบบการคัดสรร (Selection) ที่แม่นยำ	องค์ประกอบพื้นฐานมุ่งเน้นด้านคุณสมบัติของผู้นำ เช่น ทักษะ (Skill) บุคลิกภาพ (Personality) รูปร่างหรือลักษณะทางกายภาพ โดยนักวิชาการในกลุ่มนี้ระบุคุณสมบัติของผู้นำแตกต่างกันไป เช่น ความฉลาด (Intelligence) ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ (Honesty) ความมั่นใจในตนเอง (Self-confidence) และความมุ่งมั่นตั้งใจ (Northouse, 2021) บางท่านระบุคุณลักษณะที่มีความสำคัญต่อการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ เช่น ความสามารถในการบังคับบัญชา (Supervisory ability) การกล้าตัดสินใจ (Decisiveness) ความคิดริเริ่ม (Initiative) (ชัย เสถียร พรหมศรี, 2557) ต่อมา มีการระบุคุณลักษณะที่หลากหลายแต่ไม่มีคุณลักษณะที่เกี่ยวพันกันอย่างสม่ำเสมอกับความความสำเร็จ (Bass, 1990) การไม่มีข้อสรุปของคุณลักษณะผู้นำที่ถูกค้นพบว่าเกี่ยวพันอย่างสม่ำเสมอกับความความสำเร็จและต้องเป็นคุณลักษณะที่มีมาแต่กำเนิดอย่างไร กลายเป็นข้อบกพร่องสำคัญของทฤษฎีนี้
2. ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม (Behavioral Leadership Theory)	รากฐานความคิด: เชื่อว่าพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จะทำให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายได้ เป็นทฤษฎีที่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของทฤษฎีคุณลักษณะ ทำให้เกิดมุมมองใหม่ว่าผู้นำสามารถสร้างได้ มิใช่มีมาแต่กำเนิด (Leaders are made, not just born) สร้างได้โดยการฝึกฝน ปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ค้นพบ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สามารถประยุกต์ได้โดยทั่วไป กล่าวคือ ใช้ได้กับทุกคนและทุกสถานการณ์ของผู้นำ ไม่ว่าผู้นำจะอยู่ในสถานการณ์ใดเป็นรากฐานความคิดที่มาจากแนวคิด	องค์ประกอบพื้นฐานมุ่งเน้นด้านพฤติกรรมของผู้นำและผู้ตาม ซึ่งมีหลายแบบ เช่น แบบอัตถนิยมหรืออัตตา แบบประชาธิปไตย และแบบเสรีนิยม ต่อมา มีการเพิ่มเติมพฤติกรรมอีก 2 แบบ คือ 1) พฤติกรรมการให้ความสำคัญกับงาน (Task-oriented): การกำหนดโครงสร้าง การวางแผน การควบคุม การมอบหมายงาน และ 2) พฤติกรรมการให้ความสำคัญกับคน (People-oriented): การสร้างความสัมพันธ์ การสนับสนุน การดูแลเอาใจใส่ การสื่อสาร โดยเชื่อว่าพฤติกรรมที่ค้นพบนั้นจะเป็นพฤติกรรมที่ประยุกต์ใช้โดยทั่วไป โดยไม่ต้องคำนึงถึง

ทฤษฎีภาวะผู้นำ	รากฐานความคิด/เป้าหมายสูงสุด	องค์ประกอบพื้นฐาน
	จิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ที่เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์สามารถสังเกตวัดผล และเรียนรู้ได้ เป้าหมายสูงสุด: การระบุ "พฤติกรรม" ที่มีประสิทธิภาพที่สุดของผู้นำ เพื่อสร้างแนวทางหรือโมเดลพฤติกรรมที่สามารถฝึกฝนให้ผู้อื่นนำไปใช้ในการเป็นผู้นำได้ และสามารถสร้างความสำเร็จให้กับองค์กรหรือสังคมได้ (Yukl, 2013). การมองว่าภาวะผู้นำคือ "พฤติกรรม" เป็นจุดเด่นที่ส่งผลให้คนทั่วไปสามารถเรียนรู้ ฝึกฝน และพัฒนาทักษะได้ ต่างจากทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait Theory) ที่เชื่อว่าต้องเกิดมาเป็นผู้ नेताเท่านั้น แต่การพยายามหา "รูปแบบพฤติกรรมที่ดี" ที่สุดเพียงรูปแบบเดียว "โดยไม่สนใจสถานการณ์กลายเป็นจุดบกพร่องของทฤษฎีนี้"	สถานการณ์ที่ผู้นำเผชิญอยู่ก็ได้ (Yukl, 2013). อย่างไรก็ตามพฤติกรรมทั้งสองแบบ คือ "เน้นคน" กับ "เน้นงาน" เกิดผลสัมฤทธิ์ด้านเดียวคือด้านที่มุ่งเน้น โดยพฤติกรรมแบบเน้นคนจะมุ่งสร้างมนุษยสัมพันธ์ ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม เพื่อสร้างความสุขในการทำงานร่วมกัน คนในองค์กรจะทำงานแบบมีความสุข แต่ผลสัมฤทธิ์ขององค์กรอาจจะไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ในขณะที่พฤติกรรมแบบเน้นงานเป็นการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ให้เกิดกับงานเป็นหลัก ทำให้ ความสัมพันธ์ของคนในองค์กรถูกมองข้าม การบริหารแบบนี้เหมาะสำหรับองค์กรที่ต้องการการ ปรับเปลี่ยนเพื่อให้องค์กรอยู่รอด แต่คนในองค์กรจะขาดความสุขในการทำงาน (พิชญานา ยืนยาว, 2562) นักวิชาการจึงได้พยายามคิดทฤษฎีเพื่อให้องค์การบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยได้ศึกษาพฤติกรรมของคนกับพฤติกรรมการทำงานที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมในการทำงานในขณะนั้น
3. ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational Leadership Theory)	รากฐานความคิด: เชื่อว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จะต้องสอดคล้องกับสถานการณ์หรือเงื่อนไขบางอย่างที่เหมาะสม "ภาวะผู้นำที่ดีที่สุดขึ้นอยู่กับบริบทและปัจจัยเฉพาะของสถานการณ์" ทฤษฎีนี้ปฏิเสธแนวคิดผู้นำ "หนึ่งขนาดเหมาะกับทุกคน" (one-size-fits-all) แต่เน้นย้ำถึงความจำเป็นที่ผู้นำจะต้องมีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ (adaptability) มีรากฐานมาจากแนวคิดระบบเปิด (Open Systems Theory) และทฤษฎีระบบ (Systems Theory) ที่มองว่าองค์กรและผู้นำไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ต้องปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ภาวะผู้นำเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างผู้นำ ผู้ตาม และสถานการณ์ เป้าหมายสูงสุด: การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและรูปแบบการนำของผู้นำให้เหมาะสมกับ	องค์ประกอบพื้นฐานครอบคลุมทั้งสามด้าน คือ 1) ด้านผู้นำ โดยทฤษฎีนี้กำหนดว่าผู้นำต้องมีความยืดหยุ่นในการปรับสไตล์การนำให้เข้ากับสถานการณ์และผู้ตาม 2) ด้านผู้ตาม ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับ "ระดับความพร้อม" หรือ "วุฒิภาวะ" ของผู้ตาม และ 3) ด้านสถานการณ์ ถือว่าเป็นแกนหลักของทฤษฎีนี้ โดยเชื่อว่าไม่มีสไตล์การนำแบบใดที่เหมาะสมกับทุกสถานการณ์ สถานการณ์จะถูกพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ลักษณะของงาน อำนาจหน้าที่ของผู้นำ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม และสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร ผู้นำต้องสามารถวินิจฉัยสถานการณ์และการใช้รูปแบบภาวะผู้นำที่หลากหลาย: (เช่น การสั่งการ (Directing) การโค้ช (Coaching) การสนับสนุน (Supporting) การมอบหมาย (Delegating) ผู้นำมีความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นกับผู้ตามแต่ละคน โดยปรับระดับการสั่งการและการสนับสนุนให้เข้ากับระดับความพร้อมของผู้

ทฤษฎีภาวะผู้นำ	รากฐานความคิด/เป้าหมายสูงสุด	องค์ประกอบพื้นฐาน
	สถานการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะสามารถวิเคราะห์สถานการณ์และทำตามได้ เช่น ระดับความพร้อมของผู้ตาม ลักษณะของงาน โครงสร้างองค์กร และสภาพแวดล้อมภายนอก แล้วตัดสินใจเลือกรูปแบบภาวะผู้นำที่จะเกิดประสิทธิผลสูงสุด (Fiedler, 1967); (Hersey & Blanchard, 1969) พฤติกรรมแบบเดียวไม่สามารถใช้ได้ผลกับทุกคนหรือทุกเวลา "ประสิทธิภาพจึงเป็นเรื่องสัมพัทธ์" (Effectiveness is relative) ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างผู้นำกับบริบทแวดล้อม	ตาม ในบางสถานการณ์ ผู้นำอาจทำหน้าที่เป็นโค้ชหรือที่ปรึกษา ในขณะที่บางสถานการณ์อาจทำหน้าที่เป็นผู้สั่งการที่ชัดเจน (Fiedler, 1967); (Hersey & Blanchard, 1969). การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพไม่ว่าจะอาศัยแต่เฉพาะคุณสมบัติหรือภาวะผู้นำและพฤติกรรมที่ผู้นำจะต้องมีเท่านั้น แต่ทว่าจะต้องมีการอาศัยสถานการณ์ต่างๆ ที่ผู้นำจะสามารถแสดงภาวะผู้นำและพฤติกรรมความเป็นผู้นำออกมาต่อสถานการณ์นั้น ๆ รวมไปถึงการแสดงพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาที่จะแสดงออกมาต่อผู้นำที่แตกต่างกันด้วย
4. ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory)	รากฐานความคิด: เชื่อว่าผู้นำที่ประสบความสำเร็จสามารถสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นศีลธรรม และกระตุ้นให้ผู้ตามบรรลุผลงานที่เกินความคาดหมาย เรียกแนวคิดทฤษฎีนี้ว่า “ทฤษฎีภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลง” บางครั้งใช้คำว่า “ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป” มีรากฐานมาจากทฤษฎีของ James (1978) และได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางสังคมวิทยาและจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology) ที่เน้นอารมณ์ ค่านิยม จริยธรรม และวิสัยทัศน์ ผ่านการสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นศีลธรรม และแรงจูงใจ เป้าหมายสูงสุด: การสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ผู้ตามก้าวข้ามความคาดหวังเดิม เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สูงขึ้น และเปลี่ยนแปลงองค์กรไปสู่สิ่งที่ดีกว่า (การสร้างสรรค นวัตกรรม การเติบโต และความผูกพันของทุกคนในองค์กร) โดยมุ่งเน้นการปลูกฝังค่านิยม วินัย และวิสัยทัศน์ร่วมกัน แทนการใช้ การให้รางวัล หรือลงโทษตามปกติ (Bass, 1990) เพื่อเปลี่ยนผู้ตามให้กลายเป็นผู้นำร่วม (Co-leaders)	มุ่งเน้นองค์ประกอบพื้นฐานทั้งสามด้าน คือ 1) ด้านผู้นำ เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirator) ผู้มองการณ์ไกล (Visionary) ผู้สื่อสารวิสัยทัศน์และยกระดับผู้ตามไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้ตามให้เป็นผู้นำในอนาคต 2) ด้านผู้ตามมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและเกิดแรงจูงใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว มีความผูกพันกับองค์กร บรรลุผลงานที่เหนือกว่าความคาดหวัง และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกในการกระตุ้นให้ผู้ตามเปลี่ยนแปลงตนเอง ผ่าน 4 องค์ประกอบหลัก (4) ได้แก่ Idealized Influence, Intellectual Stimulation, Inspirational Motivation, และ Individualized Consideration โดยมุ่งเน้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การส่งเสริมการเติบโตส่วนบุคคล และการนำองค์กรไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบวก (Bass, 1990); (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2550) ผู้นำต้องสามารถ "ข้ามพ้น" (Transcend) ประโยชน์ส่วนตนของผู้ตามไปสู่เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่า เพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนจากภายใน (Intrinsic Motivation) และยกระดับจิตวิญญาณขององค์กร

2. รากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารในอิสลาม

ภาวะผู้นำเชิงบริหารในอิสลามมีรากฐานจากอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์ แม้คัมภีร์อัลกุรอานมิได้บัญญัติศัพท์ "อัลกียาดะฮ์" (ภาวะผู้นำ) ไว้โดยตรง แต่ได้ใช้ถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวเนื่อง อาทิ "อิมามะฮ์" (ผู้นำ/การเป็นผู้นำ), "มุลก" (การปกครอง), "เคาะลีฟะฮ์" (ผู้สืบทอด/ผู้แทน), "อุสวะฮ์" (แบบอย่าง) และ "ฮุกุม" (การปกครอง) พร้อมนำเสนอเรื่องราวและคุณลักษณะของผู้นำทั้งผู้ที่เป็นศาสนทูตและไม่ใช่ศาสนทูต รวมถึงผู้นำที่อธรรม (Abul Fadl, 1996; Zafir, 2007; Fathi, 2008; Mola, 2024) ขณะที่ในอัซซุนนะฮ์ ปรากฏคำว่า "อัลกออิด" (ผู้นำ) ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก "อัลกียาดะฮ์" (Al-Darimi, 2000) และ "อัลอิดาเราะฮ์" (การบริหาร) (At-Tabarani, 1994) รวมถึงคำอื่น ๆ เช่น "อัลอะมีร" (หัวหน้า/ผู้นำ), "อัลอิมาระฮ์" (การปกครอง) และ "อัลอะมานะฮ์" (ความรับผิดชอบ) ซึ่งล้วนสื่อถึงบทบาทผู้นำ อำนาจ และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการกิจการของมนุษยชาติ โดยนบีมุฮัมมัด ศ.ล. เป็นแบบอย่างสูงสุดทั้งในฐานะผู้นำศาสนา และผู้นำโลก ภาวะผู้นำในอิสลามเป็นอะมานะฮ์หรือภาระหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของแต่ละคน ตั้งแต่ผู้นำแห่งรัฐ ผู้นำครอบครัว และปัจเจกบุคคล ไม่จำกัดเพศหรือสถานะ ดังความในฮะดีษที่ว่า "พวกท่านทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ..." (Al-Bukhari, 2002); (Muslim, 1991) ในส่วนขององค์ประกอบ Zafir (2007) ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงบริหารจากอัลกุรอานระบุว่า องค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารประกอบด้วย 1) ผู้นำ (Al-Qaid) 2) ผู้ตาม (Al-Atba') 3) เป้าหมาย (Al-Hadaf) 4) สถานการณ์/บริบท (Al-Mawqif) และ 5) อิทธิพล (Al-Ta'thir) ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำในอิสลามโดยยึดอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์เป็นหลักผ่านการอธิบายของนักวิชาการ (Abul Fadl (1996); Zafir (2007), Fathi (2008) และ Mola (2024) ซึ่งจะแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงรากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารตามหลักการอิสลาม

หลักการอิสลาม	รากฐานความคิด/เป้าหมายสูงสุด	องค์ประกอบพื้นฐาน
ในคัมภีร์อัลกุรอาน	รากฐานความคิด: ภาวะผู้นำเชิงบริหารในอิสลามเป็นอะมานะฮ์ (Amanah) ที่มนุษย์ได้รับมอบจากพระเจ้าและต้องรับผิดชอบต่อพระองค์ตลอดจนปวงชนที่ตนปกครองดูแล มีรากฐานความคิดจากหลักที่ว่าอำนาจสูงสุดเป็นของอัลลอฮ์ มนุษย์มีสถานะเป็นเคาะลีฟะฮ์ (Khalifah) หรือผู้แทนซึ่งจะต้องบริหารจัดการให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระองค์และแบบอย่างของนบี ศ.ล. อัลกุรอานกล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ในหลายแง่มุม ทั้งถ้อยคำที่มีความหมายเชื่อมโยงกับภาวะผู้นำ และบุคคลที่เป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จในฐานะศาสนทูต ผู้นำที่เป็นกษัตริย์หรือผู้ปกครอง รวมทั้งผู้นำที่	องค์ประกอบพื้นฐานที่ได้จากอัลกุรอานประกอบด้วยผู้นำ กลุ่มชนของผู้นำ เป้าหมายร่วมของกลุ่มชน และวิธีการนำหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับกลุ่มชน อัลกุรอานได้กล่าวถึงคุณสมบัติในตัวผู้นำ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม และคุณลักษณะเชิงเงื่อนไขของภาวะผู้นำ เช่น คุณสมบัติในตัวผู้นำ : 1) ความศรัทธา (al-Iman) 2) ความรู้ (al-'Ilm) 3) วาฟะฮ์ (al-Fasahah) 4) จรรยาบรรณ (al-Khuluq al-Hasan) 5) สายสัมพันธ์เชื่อมโยง (al-Intima') 6) สุภาพบุรุษ

หลักการ อิสลาม	รากฐานความคิด/เป้าหมายสูงสุด	องค์ประกอบพื้นฐาน
	ลัทธิหลว เช่น ฟาโรห์ กอรูน นัมรุต และญาลูต นักวิชาการมุสลิมบางท่านสรุปหลักพื้นฐานของภาวะผู้นำ ประกอบด้วย 6 ประการ คือ 1) เจตนารมณ์ (al-Qasd) 2) ความคิดริเริ่ม (al-Ibda) 3) การปรึกษาหารือ (ash-Shura) 4) การพินิจใคร่ครวญ (at-Ta'ammul) 5) ความสัตย์จริง (al-Masdaqiyah) 6) การเข้าใจที่ครอบคลุม (al-Istī'āb) 7) พลังทางกายภาพและทางความคิด (al-Quwwah al-Maddiyah wa al-Fikriyyah) (อัลกุรอาน 6:38; 23:115; 43:23; 42:38; 27:32; 61:2; 28:26; 16:89; 2:247) (Zafir, 2007). เป้าหมายสูงสุด: แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ การเป็นบ่าวที่ดีเคารพภักดีต่อพระองค์ นำพามนุษย์โลกออกจากความมืดสู่แสงสว่างและความพึงพอพระทัยของอัลลอฮ์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (อัลกุรอาน 65:11; 4:58; 2:30,207; 23:8; 33:72; 51:56) (ซูัยบะห์ อารง, 2559) (Al Naji, 1985)	(al-Rujulah) (อัลกุรอาน 2:286; 10:104; 2:21-34; 4:113; 14:34; 5:92; 68:5; 3:164; 9:128; 10:2; 12:109; 2:247) คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม เช่น : 1) สร้างแบบอย่าง (al-Qudwah) 2) การสอน (at-Ta'lim) 3) ปรึกษาหารือ (ash-Shura) 4) การมูมานะ (al-Ijtihad) 5) ความมุ่งมั่น (al-'Azimah) 6) ความเที่ยงธรรม (al-Mawdu' iyyah) 7) ความสมจริง (al-Waqi' iyyah) 8) ความเมตตา (al-Rahmah) 9) อุดทน (al-Sabr) 10) ความมีบารมี (al-Mahabah) 11) การมอบหมายต่ออัลลอฮ์ (al-Tawakkul) (อัลกุรอาน 33:41; 62:2; 3:159; 4:59,83; 3:159; 42:55; 6:50; 16:125; 21:107; 46:35; 42:10; 49:2; 59:7) (Abul Fadl, 1996) และคุณลักษณะเชิงเงื่อนไขของภาวะผู้นำ: 1) การคัดเลือก (al-Istifa') 2) การเตรียมพร้อม (al-l'dad) 3) แนวทางนำ (al-Manhajiyyah) 4) การสนับสนุน (al-Ta'yid) (อัลกุรอาน 61:9; 6:161; 93:5-8; 6:126; 5:67; 8:62)
ในอัลซุนนะฮ์	อัลซุนนะฮ์ ส่งเสริมสนับสนุนและขยายความแนวคิดและเป้าหมายภาวะผู้นำในอัลกุรอาน โดยกำหนดให้ภาวะผู้นำเชิงบริหาร (อะมานะฮ์) เป็นหน้าที่ของทุกคนและทุกกลุ่ม “เมื่อสามคนออกเดินทางต้องให้คนหนึ่งจากพวกเขาเป็นผู้นำ” (Abu Dawud, 1996) และนบีมุฮัมมัด ศ.ล. เป็นผู้นำสูงสุดแห่งรัฐ ปฏิบัติภารกิจทั้งในฐานะผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางโลก ภายใต้เจตนารมณ์แห่งพระองค์ เพื่อเป็นเมตตาธรรมแก่ชาวโลก นำพามนุษย์โลกออกจากความมืดสู่แสงสว่างและความพึงพอพระทัยของอัลลอฮ์ทั้งในโลกนี้และโลกอาคิเราะฮ์ (อัลกุรอาน 65:11; 4:58; 23:8; 33:21,72; 21:107;3:159; 68:4) (Mola, 2024) สร้างต้นแบบภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมให้กลุ่มชนปฏิบัติตามและฝึกฝนกลุ่มผู้ตามให้เป็นผู้นำต้นแบบสืบทอดต่อไป	สอดคล้องกับองค์ประกอบในอัลกุรอานทุกประการ นบีมุฮัมมัด ศ.ล. ได้นำโอองการอัลกุรอานสู่การปฏิบัติครบถ้วนจนกลายเป็นบุคลิกภาพของท่าน ทั้งคุณสมบัติในตัวผู้นำ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม และคุณลักษณะเชิงเงื่อนไข ข้างต้น (Abul Fadl, 1996) บางท่านระบุคุณลักษณะหลักของนบี เพียง 4 ประการ: ความสัจจริง (al-Sidq) ความรับผิดชอบ (al-Amanah) การเผยแผ่คำสอน (al-Tabligh) และความเฉลียวฉลาด (al-Fatanah) นบีมุฮัมมัด ศ.ล. ยังได้บริหารจัดการทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง รวมทั้งการส่งเสริมและพัฒนากลุ่มผู้ศรัทธา (เศาะฮาบะฮ์) ให้เป็นผู้นำรุ่นต่อไป ด้วยการกระตุ้นทางปัญญา สร้างแรงจูงใจด้วยคุณค่า และผลตอบแทนจากพระเจ้า ประสบ

หลักการ อิสลาม	รากฐานความคิด/เป้าหมายสูงสุด	องค์ประกอบพื้นฐาน
		ความสำเร็จในการสร้างผู้นำเป็นเคาะลีฟะฮ์ ผู้ทรงธรรมสืบทอดต่อมา

3. เปรียบเทียบรากฐานความคิดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหารระหว่าง ทฤษฎีภาวะผู้นำตะวันตกกับภาวะผู้นำในหลักการอิสลาม

ทฤษฎีภาวะผู้นำ	จุดร่วมและจุดต่างระหว่างแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลาม	
	จุดร่วม	จุดต่าง
ทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait Leadership Theory)	“ผู้นำมีคุณลักษณะพิเศษบางอย่าง ติดตัวมาแต่กำเนิด” เป็นรากฐาน ความคิดของทฤษฎีคุณลักษณะ คล้ายคลึงกับในหลักการอิสลาม บางแง่มุม โดยที่ในหลักการอิสลาม ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำไว้ เฉพาะ และคุณลักษณะบางอย่าง ถูกกำหนดเป็นธรรมชาติมาแต่ กำเนิด เช่น ความเฉลียวฉลาด ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ และ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ คุณลักษณะ ของบรรดาศาสนทูต ตลอดจน บุคคลที่อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้เป็น ผู้นำ หรือผู้ปกครอง เช่น ซุลกออรันยัยน์ และฏออุต	จุดต่างที่สำคัญ คือ (1) คุณลักษณะพิเศษของทฤษฎี คุณลักษณะแตกต่างจากในหลักการอิสลาม โดยใน อิสลามครอบคลุมคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมและ คุณลักษณะทางจิตใจ เช่น ความศรัทธาและความยำเกรง ต่ออัลลอฮ์ ส่วนทฤษฎีคุณลักษณะมุ่งเน้นลักษณะเด่นทาง กายภาพ บุคลิกภาพ และทักษะเป็นสำคัญ (2) การมี คุณลักษณะพิเศษยังไม่เพียงพอต่อการเป็นผู้นำใน หลักการอิสลาม แต่ต้องมีคุณสมบัติเชิงพฤติกรรมและ เงื่อนไขประกอบด้วย เช่น การคัดเลือก และอื่น ๆ (3) เป้าหมายสูงสุดของทฤษฎีคุณลักษณะเพื่อค้นหาและระบุ "คุณสมบัติ" ผู้นำที่ประสบความสำเร็จเพื่อให้ผู้ที่มี คุณสมบัติเหล่านั้นมาเป็นผู้นำและสามารถสร้าง ความสำเร็จให้กับองค์กรต่อไป ในขณะที่เป้าหมายสูงสุด ในอิสลาม คือ การมุ่งแสวงหาความโปรดปรานจาก อัลลอฮ์ และความสำเร็จ ความผาสุกทั้งในโลกนี้ และปรโลก
ทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral Leadership Theory)	“คุณลักษณะภาวะผู้นำเป็น พฤติกรรมที่สามารถสร้างได้ พัฒนา ได้ และพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลจะทำให้กลุ่มบรรลุ เป้าหมายได้” เป็นรากฐานความคิด ของทฤษฎีพฤติกรรม คล้ายคลึงกับ ในหลักการอิสลามบางแง่มุม โดยที่ ในอิสลามได้กำหนดคุณลักษณะ ผู้นำเชิงพฤติกรรมไว้ หากผู้นำได้ แสดงพฤติกรรมตามที่ กำหนด ครบถ้วนจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ ด้วยการช่วยเหลือจากอัลลอฮ์	จุดต่างที่สำคัญ คือ (1) คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมตาม ทฤษฎีนี้จำกัดอยู่ในขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ งาน แตกต่างจากในหลักการอิสลามที่ครอบคลุม ความสัมพันธ์ทั้งด้านคน ด้านงานและด้านความสัมพันธ์ ต่อพระเจ้าผู้ประทานความสำเร็จ จึงมีพฤติกรรม บางอย่างในอิสลามที่แตกต่างจากทฤษฎีนี้ เช่น พฤติกรรม การมอบหมายต่ออัลลอฮ์ (al-Tawakkul) (2) คุณลักษณะ เชิงพฤติกรรมในอิสลามมีรากฐานมาจากอัลกุรอาน และฮิสซุนนะฮ์ แตกต่างจากรากฐานของทฤษฎีนี้ที่มา จากการค้นพบของมนุษย์ (3) เป้าหมายสูงสุดของทฤษฎีนี้ เพื่อค้นหาพฤติกรรมผู้นำที่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่ เป้าหมายสูงสุดในอิสลามคือมุ่งแสวงหาความโปรดปราน จากอัลลอฮ์และความสุขสำเร็จทั้งในโลกนี้และปรโลก
ทฤษฎีสถานการณ์ (Situational	“คุณลักษณะและพฤติกรรมของ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพและ	จุดต่างที่สำคัญ คือ (1) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ มีรากฐานความคิดมาจากหลักจิตวิทยาองค์กรและการ

ทฤษฎีภาวะผู้นำ	จุดร่วมและจุดต่างระหว่างแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลาม	
	จุดร่วม	จุดต่าง
Leadership Theory)	ประสิทธิภาพนั้นจะต้องสอดคล้องกับสถานการณ์หรือเงื่อนไขบางอย่างที่เหมาะสมซึ่งแตกต่างกันไปในสถานการณ์ที่ต่างกัน” เป็นรากฐานความคิดของทฤษฎีนี้ คล้ายคลึงกับในหลักการอิสลามที่สนับสนุนให้ผู้ผู้นำปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความยืดหยุ่น อำนวยความสะดวกตามสถานการณ์และความจำเป็นของประชาชาติซึ่งแตกต่างกันไปตามสถานการณ์	จัดการ แตกต่างจากในหลักการอิสลามที่มีรากฐานความคิดจากอัลกุรอานและอัสซุนนะฮ์ (2) ผู้นำตามทฤษฎีนี้ได้อำนาจมาจากการดำรงตำแหน่ง ความเชี่ยวชาญ และความสามารถในการโน้มน้าว ผู้นำสามารถตัดสินใจได้โดยอิสระตามสถานการณ์ แต่ในหลักการอิสลามอำนาจที่แท้จริงเป็นของอัลลอฮ์ ผู้นำได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่และต้องรับผิดชอบต่อพระองค์ตลอดจนสังคมและประชาชาติ แม้ผู้นำจะมีอำนาจตัดสินใจตามสถานการณ์ แต่หลักการ "ชुरอ" (ash-Shura) เป็นสิ่งสำคัญและต้องอยู่ภายใต้กรอบบทบัญญัติแห่งอิสลาม (3) เป้าหมายสูงสุดของทฤษฎีนี้ เพื่อค้นหาพฤติกรรมผู้นำที่สามารถสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานขององค์การภายในใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะที่เป้าหมายสูงสุดของภาวะผู้นำในอิสลาม คือ การแสวงหาความพึงพอใจพระทัยจากอัลลอฮ์และความผาสุกทั้งในโลกนี้และปรโลก
ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory)	“ผู้นำที่ประสบความสำเร็จต้องสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความผูกพันทางอารมณ์ ยกย่อง ศีลธรรม และกระตุ้นให้ผู้ตามบรรลุผลงานที่เกินความคาดหมายได้ โดยใช้ "Inspirational Motivation" เป็นรากฐานความคิดของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ตามให้สูงขึ้น และเปลี่ยนแปลงองค์กรไปสู่สิ่งที่ดีกว่า โดยมุ่งเน้นการปลุกฝังค่านิยม วินัย และวิสัยทัศน์ร่วมกัน แทนการใช้ การให้รางวัลหรือลงโทษตามปกติ คล้ายคลึงอย่างมากกับในหลักการอิสลาม ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้ผู้นำสร้างแรงบันดาลใจ ยกย่องขวัญและกำลังใจให้ผู้ตามมีความศรัทธา ตักวาและมุ่งมั่นไปสู่เป้าหมายสูงสุดในอิสลาม “God's pleasure”	จุดต่างที่สำคัญ คือ (1) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงมีรากฐานความคิดมาจากทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ จิตวิทยา และการบริหารจัดการองค์กร โดยเน้นที่การเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตขององค์กร แตกต่างจากในหลักการอิสลามที่มีรากฐานความคิดมาจากอัลกุรอานและอัสซุนนะฮ์ มุ่งเน้นที่การแสวงหาความพึงพอใจพระทัยจากอัลลอฮ์และการนำพามุชยชาตออกจากความมืดสู่ความสว่าง (2) ผู้นำตามทฤษฎีนี้ได้อำนาจมาจากการดำรงตำแหน่ง การยอมรับของผู้ตาม และความสามารถพิเศษส่วนตัว แต่ในอิสลามอำนาจและความสามารถที่แท้จริงของผู้นำมาจากอัลลอฮ์ ผู้นำเป็นเพียงผู้รับมอบหมายและต้องรับผิดชอบต่อพระองค์ ต่อสังคมและประชาชาติ ภายใต้กรอบบทบัญญัติแห่งอิสลาม (3) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงใช้วิธีการกระตุ้นด้วย 4 องค์ประกอบหลัก (4I) (Idealized Influence, Intellectual Stimulation, Inspirational Motivation, Individualized Consideration) ในหลักการอิสลามภาวะผู้นำในการสร้างความเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยโครงสร้างและรายละเอียดทั้งหมดโดยไม่แยกส่วน บนหลักพื้นฐาน 7 ประการ คือ 1) เจตนารมณ์ที่แน่วแน่ 2) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 3) การปรึกษาหารือ 4) การพินิจใคร่ครวญ 5) ความสัตย์จริง 6) การเข้าใจที่ลึลึกครอบคลุมน 7) พลังทางกายภาพและทางความคิด

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเปรียบเทียบรากฐานความคิด จุดมุ่งหมายสูงสุดและองค์ประกอบพื้นฐานของภาวะผู้นำเชิงบริหาร ระหว่างแนวคิดทฤษฎีตะวันตกกับในหลักการอิสลาม ปรากฏทั้งจุดร่วมและจุดต่าง สามารถนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. จุดร่วม

ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดตะวันตกและอิสลามมีความสอดคล้องกันในมิติของคุณลักษณะพฤติกรรม และการตอบสนองต่อสถานการณ์ ซึ่งได้รับการยืนยันผ่านงานวิจัยเชิงประจักษ์ในสถานศึกษาอิสลามหลายพื้นที่ ได้แก่ ภาวะผู้นำตามสถานการณ์และการยืดหยุ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยูสุบ ดลระหมาน และคัจฉานท์ แก้ววงศ์ศรี (2567) ที่พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดพัทลุงใช้ภาวะผู้นำตามสถานการณ์ในระดับสูง โดยเฉพาะแบบ "ผู้ขายความคิด (Selling) เหตุผลที่งานวิจัยนี้สอดคล้อง เป็นเพราะหลักการอิสลามให้ความสำคัญกับการใช้ "ฮิกมะฮ์" (วิทย์ปัญญา) และการตัดสินใจด้วยความนุ่มนวล การที่ผู้นำเลือกใช้วิธีเชิงใจมากกว่าการออกคำสั่งเพียงอย่างเดียว สะท้อนให้เห็นว่าทฤษฎีตะวันตกเรื่องการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์นั้น จริงแล้วเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมเพื่อให้เกิดความร่วมมือและลดความขัดแย้งในองค์กร การปรับตัวตามสถานการณ์และพฤติกรรมธรรม งานวิจัยของ ยูสุบ ดลระหมาน และคณะ (2567) และซุลกีฟลี บุกู และคณะ (2566) ต่างชี้ให้เห็นว่าผู้นำต้องมีความยืดหยุ่นในสังคมที่มีความหลากหลาย เพราะบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง ผู้นำจึงต้องใช้ภาวะผู้นำแบบผู้ขายความคิด (Selling) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ผู้นำต้องลดอคติ ส่งเสริมความเข้าใจในความหลากหลายของเชื้อชาติและภาษา เช่น การส่งเสริมภาษาไทยเป็นภาษาพื้นฐานควบคู่กับภาษาถิ่น เพื่อสร้างความสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับหลักการอิสลามที่มองความหลากหลายเป็นเจตนารมณ์ของพระเจ้าเพื่อให้มนุษย์ได้ทำความรู้จักและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (อัลกุรอาน 49:13) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการสร้างแรงบันดาลใจสอดคล้องกับงานวิจัยของ มูนาดียา วาบา (2561) ที่พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในจังหวัดปัตตานีอยู่ในระดับ "มาก" โดยเฉพาะการกระตุ้นทางปัญญาและการสร้างแรงบันดาลใจ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะบทบาทผู้นำในอิสลามมีลักษณะเป็น "ผู้เปลี่ยนเชิงกลายามิตร" การที่ผู้นำตะวันตกมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกจึงไปบรรจบกับหลักการอิสลามที่มุ่งเน้นการปรับปรุงแก้ไข (Islah) และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่เป็นระบบสอดคล้องกับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของ บาเซล อับดุลลาฮ์ และคณะ (2565) ที่พบว่าองค์ประกอบหลักทั้ง 5 ด้าน (การกำหนดทิศทาง, กลยุทธ์, การปฏิบัติ, การประเมิน และกระบวนการคิดระดับสูง) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงให้เห็นว่าเมื่อนำเทคนิคการจัดการเชิงระบบของตะวันตกมาบูรณาการกับหลักการอิสลาม จะช่วยให้การบริหารงานในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีความเป็นมืออาชีพและมีทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยที่ยังคงรักษาแก่นของความเชื่อและศรัทธาเอาไว้ได้ สาเหตุที่มีจุดร่วมคล้ายคลึงกันจึงอาจเป็นเพราะภาวะผู้นำในหลักการอิสลามนั้นสอดคล้องกับ "ฟิตรียะฮ์" หรือสัญญาตญาณอันบริสุทธิ์ของมนุษย์ (อัลกุรอาน 30:30) เมื่อนักวิชาการตะวันตกใช้สติปัญญาเพื่อค้นหาคุณลักษณะที่ดีที่สุดของผู้นำ จึงค้นพบบรรทัดฐานบางประการที่ไปสอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่ในคำสอนของอิสลามมาก่อนแล้ว

2. จุดต่าง

แม้จะมีจุดร่วมในเชิงพฤติกรรม แต่ในมิติเชิงลึกมีจุดต่างที่สำคัญซึ่งสะท้อนผ่านแหล่งที่มาและเป้าหมายสูงสุด คือ แหล่งกำเนิดและมิติความครบถ้วน: ทฤษฎีตะวันตกเกิดจากการลองผิดลองถูกและพัฒนาการตามยุคสมัย (จากทฤษฎีคุณลักษณะสู่สถานการณ์) แต่ภาวะผู้นำอิสลามมีโครงสร้างที่ครอบคลุมมาตั้งแต่ต้นจาก "วิวัฒนาการ" แห่งพระเจ้า งานวิจัยของ บาเซล อับดุลลาฮ์ และคณะ (2565) ยืนยันจุดต่างนี้ได้ชัดเจนจากการที่ต้องใส่ "หลักการอิสลาม" (Islamic Principle) เข้าไปเป็นองค์ประกอบสำคัญในตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำ เพราะหากขาดมิตินี้ การบริหารเชิงกลยุทธ์จะกลายเป็นเพียงการมุ่งเน้นประสิทธิภาพทางโลกเพียงอย่างเดียว (Secular Management) แต่การแทรกมิติอิสลามเข้าไป ทำให้การกำหนดทิศทางองค์กรมีความหมายมากกว่าการบรรลุเป้าหมายตัวเลข แต่เป็นการบรรลุ "อามานะฮ์" (ความรับผิดชอบต่อพระเจ้า) เป้าหมายสูงสุดและความสำเร็จ ในขณะที่ทฤษฎีตะวันตก (เช่น งานวิจัยของ ยูสุบ ดลระหมาน) มุ่งเน้นไปที่ "ประสิทธิผลของโรงเรียน" (School Effectiveness) เป็นตัวตั้ง แต่หลักการอิสลามมองกว้างกว่านั้น คือการรวมความสำเร็จทางโลกและทางธรรม (Al-Falah) ความแตกต่างที่สำคัญ คือทฤษฎีตะวันตกมักมองมนุษย์เป็น "ผู้มีอำนาจสูงสุด" ในการกำหนดผลลัพธ์ แต่ในทางปฏิบัติของผู้บริหารสถานศึกษาอิสลาม ความสำเร็จต้องควบคู่ไปกับการมอบหมายต่อพระเจ้า (Tawakkul) มนุษย์เป็นผู้อ่อนแอ (อัลกุรอาน 4:28) ต้องพยายามอย่างเต็มความสามารถภายใต้การลิขิตของพระเจ้า กระบวนการคัดเลือกและจริยธรรม งานวิจัยของ มูนาดียา วาบา (2561) เสนอแนะว่าควรมีกระบวนการสรรหาบุคคลที่เป็นระบบและยุติธรรม จุดนี้ชี้ให้เห็นว่าอิสลามให้ความสำคัญกับ "จริยธรรมของผู้นำ" มากกว่าเพียงแค่ "สไตล์การบริหาร" ทฤษฎีตะวันตกอาจเน้นที่ความเก่ง (Competency) แต่หลักอิสลามเน้นที่ความซื่อสัตย์และความยำเกรง (Taqwa) เป็นรากฐานสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทฤษฎีตะวันตกเพิ่งจะเริ่มให้ความสำคัญในระยะหลัง (Authentic/Ethical Leadership) ดังนั้น มุมมองต่อศักยภาพของมนุษย์และฤทธาภาพของพระเจ้าที่แตกต่างกัน อาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ "หัวใจ" ของการบริหารแตกต่างกัน แม้พฤติกรรมภายนอกจะดูคล้ายคลึงกัน แต่ผู้นำอิสลามบริหารงานเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการภักดี (Ibadah) ในขณะที่ทฤษฎีตะวันตกเน้นการบริหารเพื่อผลิตเชิงพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว ความเข้าใจในจุดนี้จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาอิสลามสามารถนำเครื่องมือการบริหารแบบตะวันตกมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อจุดยืนทางจิตวิญญาณแบบอิสลาม

สรุปผล

ภาวะผู้นำเชิงบริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและในหลักการอิสลาม โดยนักวิชาการตะวันตกได้พยายามศึกษาพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาเชิงประจักษ์ ประสบการณ์ทางธุรกิจ สังคม และจิตวิทยาอย่างต่อเนื่อง และในหลักการอิสลามวางอยู่บนรากฐานที่มั่นคงจากคัมภีร์อัลกุรอานและซุนนะฮ์ ซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงสูงสุด กำหนดให้ภาวะผู้นำเชิงบริหารเป็นคุณลักษณะและอามานะฮ์สำหรับมนุษย์ในฐานะ "เคาะลีฟะฮ์" ผู้ปกครองดูแลโลก มนุษย์ทุกคนจึงเป็นผู้นำตามขอบเขตความรับผิดชอบของตนและต้องบริหารให้บรรลุผลตามเป้าหมาย การ

เปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงบริหารระหว่างทฤษฎีตะวันตกกับหลักการอิสลามได้เผยให้เห็นทั้งจุดร่วมและความต่างที่สำคัญ ทั้งในด้านรากฐานความคิด เป้าหมายสูงสุด และองค์ประกอบพื้นฐาน เนื่องจากทฤษฎีภาวะผู้นำตะวันตกเป็นผลจากความพหุเพียรของมนุษย์ ปฏิเสธแนวทางจากพระผู้เป็นเจ้า เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centric) มีเป้าหมายสูงสุดเพื่อมุ่งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร สร้างผลกำไร และพัฒนาศักยภาพของบุคคลเพื่อความสำเร็จในโลกนี้ トラバจนปัจจุบันโลกตะวันตกยังไม่พบทฤษฎีใดที่รับประกันความสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ยังคงค้นหาและพัฒนาต่อเนื่อง ต่างจากภาวะผู้นำตามหลักการอิสลามที่มุ่งเน้นพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง (God-centric) ผสานมิติทางศาสนาและการบริหารเข้าไว้ด้วยกัน โดยถือว่าทุกคนคือผู้นำตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน องค์ประกอบพื้นฐานจึงครอบคลุมทั้งมิติจิตวิญญาณและพฤติกรรม ซึ่งต่างจากทฤษฎีตะวันตกที่เน้นทักษะ ประสิทธิภาพ และผลลัพธ์เชิงประจักษ์ แม้จะมีจุดร่วมในด้านคุณลักษณะผู้นำบางประการ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเฉลียวฉลาด และการตัดสินใจตามสถานการณ์ แต่แนวคิดพื้นฐานและเจตนารมณ์สูงสุดยังคงมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ความเข้าใจในความแตกต่างเชิงลึกนี้เป็นรากฐานสำคัญสำหรับการบูรณาการเครื่องมือการบริหารสมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ากับกระบวนการทัศน์ภาวะผู้นำตามหลักการอิสลามซึ่งครอบคลุมทั้งมิติจิตวิญญาณและพฤติกรรมศาสตร์อย่างแยกไม่ได้ ผู้นำในทัศนะอิสลามจึงต้องบริหารงานด้วยความตระหนักรู้ในอำนาจของพระเจ้า (Taqwa) และการมอบหมายผลลัพธ์ต่อพระองค์ (Tawakkul) อันเป็นมิติที่ลึกซึ้งกว่าการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สำหรับผู้บริหารและผู้นำองค์กร สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้หลักคิดและแนวปฏิบัติในการบูรณาการ คุณลักษณะที่เป็น "จุดร่วม" เช่น ความซื่อสัตย์ (Siddiq/Amanah) และ ความเฉลียวฉลาด (Fatanah) มาแปลงเป็นแนวทางบริหารงานเชิงรูปธรรม เช่น ในด้านความซื่อสัตย์ ไม่เพียงแต่การไม่ทุจริต แต่ต้องเป็นการสร้างระบบบริหารที่ "โปร่งใส" (Transparency) และ "ตรวจสอบได้" เพื่อสร้างความไว้วางใจ (Trust) ในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำของตะวันตก ในด้านความเฉลียวฉลาด ควรนำมาใช้ในรูปแบบ "วิทย์ปัญญา" (Hikmah) คือการตัดสินใจที่ใช้ทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์แบบตะวันตก (Data-driven) ควบคู่ไปกับการพิจารณามิติด้านศีลธรรมและผลกระทบระยะยาวต่อจิตวิญญาณของผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารความหลากหลายด้วยหลัก "ชुरอ" (Shura) ผู้บริหารในสังคมพหุวัฒนธรรมสามารถนำเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบตะวันตก มาผสมผสานกับหลักการปรึกษาหารือ (Shura) เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เคารพความต่างแต่มีเป้าหมายร่วมกัน

1.2 สำหรับสถานศึกษาและหน่วยงานพัฒนาบุคลากร ควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรพัฒนาผู้นำแบบ "ไฮบริด" (Hybrid Leadership Curriculum) สถานศึกษาไม่ควรมองว่าเทคนิคตะวันตกกับอิสลามเป็นเรื่องที่แยกขาดจากกัน แต่ควรมองว่าเป็นความรู้หรืออักษะหนึ่งที่น่านำมาใช้ในฐานะเครื่องมือการบริหารจัดการ (Tools) โดยใช้รากฐานอิสลามในการกำกับทิศทาง

(Foundation) สอดแทรกมิติจริยธรรมอิสลาม (Akhlaq) เข้าไปในทุกโมดูล เช่น การสอนเรื่อง KPI ที่ไม่ได้วัดแค่ผลงาน แต่ต้องวัดถึงความยุติธรรมและการดูแลสวัสดิภาพบุคลากร (Ihsan)

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกในมิติ "จริยธรรมการทำงานแบบอิสลาม" (Islamic Work Ethics) โดยการศึกษาว่าการยึดถือคุณธรรมอิสลามส่งผลต่อ "ผลิตภาพ" (Productivity) ขององค์กรอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีการสร้างแรงจูงใจของตะวันตก โดยมุ่งเน้นกลุ่มตัวอย่างในภาคธุรกิจและการเงินอิสลาม

2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในสถานศึกษา ควรมีการทดลองนำ "รูปแบบภาวะผู้นำผสมผสาน" ไปใช้จริงในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แล้ววัดผลประสิทธิผลของโรงเรียนในระยะยาว เพื่อหาโมเดลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับบริบทของสังคมมุสลิมไทยหรือพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

2.3 การศึกษาภาวะผู้นำสตรีในอิสลามเชิงเปรียบเทียบ โดยศึกษาบทบาทและภาวะผู้นำของผู้บริหารหญิงมุสลิมในบริบทพหุวัฒนธรรมเปรียบเทียบกับทฤษฎีภาวะผู้นำสตรีของตะวันตก เพื่อขยายขอบเขตองค์ความรู้ให้ครอบคลุมมิติทางเพศสภาพและความหลากหลายทางสังคม

รายการอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2557). *ภาวะผู้นำร่วมสมัย*. ปัญญาชน.

ช้วยบะห์ อารง. (2559). *การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางอัลกุรอานและสุนนะห์* [ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

ชุลกีฟลี บุญ. (2566). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสังคมพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

ธีร์ ภาวักนันท์, ญัฐภร พสุสิทธิพงษ์, และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง. (2566). ภาวะผู้นำและการบริหาร: แนวคิดเชิงทฤษฎี. *วารสารครุศาสตร์ปัญญา*, 2(5), 71-89.

บาเซล อับดุลวาฮับ, ศิลป์ชัย สุวรรณมณี, รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, และสุนทรี วรรณไพเราะ. (2567). วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 9(2), 39-56.

พิชาภพ พันธุ์แพ. (2554). *ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- มุนาดียา วาบา. (2561). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 13(3), 466-455.
- ยูสุบ ดลระหมาน, และศัจฉนันท์ แก้ววงศ์ศรี. (2567). ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดพัทลุง. *วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์*, 4(2), 380-394.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). *ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ: ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ* (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2). วีรตัน เอ็ดดูเคชั่น.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- Abu Al-Fadl, A. A. M. A. (1996). *Al-Qiyadah al-idariyah fi al-islam*. n.p.
- Abu Dawud, S. (1996). *Sunan Abi Dawud*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Al-Bukhari, M. I. (2002). *Sahih al-Bukhari*. Dar Ibn Kathir.
- Al-Darimi, A. M. (2000). *Musnad al-Darimi*. Dar al-Mughni lil Nashr wa al-Tawzi.
- At-Tabarani, S.A. (1994). *Al-Mu'jam al-Kabir* [2nd ed.]. Maktabah Ibn Taymiyah.
- Bass, B. M. (1990). *Leadership theory, research, and managerial applications* (3rd ed.). The Free Press.
- Daft, R.L. (2005). *The leadership experience* [3rd ed.]. Thomson South-Western.
- Fathi, M. (2008). *Mawsu'at al-qiyadah fi al-Islam*. International House for Publication and Legislation.
- Fiedler, F. E. (1967). *A Theory of leadership effectiveness*. McGraw-Hill.
- Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1969). Life cycle theory of leadership. *Training and Development Journal*, 23(5), 26–34.
- Hussein, N. F. (2014). *An Examination of the theory and practice of Islamic leadership in K-12 Islamic Schools in Michigan*. ProQuest Dissertations Publishing.
- Kotter, J. P. (1990). What leaders really do. *Harvard Business Review*, 68(3), 103–111.
- Mola, I. A. (2024). Al-Qiyadah fi al-ru'yah al-islamiyah. *İslamî Bakış Açısından Liderlik, Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 464-487.
- Muslim ibn Hajjaj. (1991). *Sahih Muslim*. Dar al-Kutub al- Ilmiyyah.
- Al Naji, M. A. (1985). *Al-Qiyadah al-idariyah bayna manhaj al-islam wa an-nazariyat al-mu'asirah*. Dar al-Fikr al-Arabi.

- Scott, J. (1990). *A Matter of record: documentary sources in social research*. Policy Press.
- . (2006). *Social Research and Documentary Sources*. SAGE Publication.
- Taylor, F. W. (1911). *The Principles of scientific management*. Harper & Brothers.
- Zafir, J. A. M. M. (2007). *Al-Qiyadah al-idariyah fi daw' al-qur'an al-karim* [Master's thesis]. Jami'at Mawlana Malik Ibrahim al-Islamiyah al-Hukumiyah.
- Northouse, P. G. (2021). *Leadership: theory and practice* (9th ed.). Sage Publications.
- Stogdill, R. M. (1948). Personal factors associated with leadership: a survey of the literature. *Journal of Psychology*, 25(1), 35–71.
- Yukl, G. A. (2013). *Leadership in organizations* (8th ed.). Pearson Education.

การบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลาม: กรณีศึกษาโรงเรียนเอกชน
สอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี

Educational Management According to Islamic Ethics: A Case Study of
a Private Islamic School Nonthaburi Province

ธนบดี ตะวันธรงค์^{1*} อับดุลฮากัม เฮงเปีย¹ นิเลาะ แวอุซัง¹

Thanabodee Tawantharong^{1*} Abdulhakam Hengpiya¹ Niloh Wae-u-seng¹

(Received: Nov 27, 2024; Revised: Jun 12, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ จำนวน 1 คน ผู้จัดการ จำนวน 1 คน ผู้บริหาร จำนวน 6 คน ครู จำนวน 6 คน นักเรียน จำนวน 3 คน และผู้ปกครองในชุมชน จำนวน 3 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนได้ประยุกต์ใช้หลักจริยธรรมอิสลาม 6 ประการในการบริหารจัดการศึกษา ประกอบด้วย หลักอิคลาส (ความบริสุทธิ์ใจ) ที่มุ่งพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการและการบริหารที่โปร่งใส หลักอิตกอน (ความประณีต) ที่เน้นการวางแผนเชิงกลยุทธ์และการพัฒนาหลักสูตรที่หลากหลาย หลักอะดะละฮ์ (ความยุติธรรม) ที่สร้างความเท่าเทียมในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารบุคลากร หลักซุร่อ (การปรึกษาหารือ) ที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น หลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบ) ที่มีระบบการกำกับติดตามที่ชัดเจน และหลักมุฮาซะบะฮ์ (ความรับผิดชอบตรวจสอบได้) ที่เน้นการประเมินผลที่เข้มงวดและการบริหารงบประมาณที่โปร่งใส การนำหลักการเหล่านี้มาใช้ครอบคลุมทั้งด้านวิชาการ บุคลากร งานทั่วไป และงบประมาณ พร้อมทั้งมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน ส่งผลให้การบริหารจัดการของโรงเรียนมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และได้รับความไว้วางใจจากชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา จริยธรรมอิสลาม โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

¹ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

*Corresponding author / Email: 6520420103@email.psu.ac.th

ABSTRACT

This research was a qualitative study aimed at examining the educational management practices based on Islamic ethical principles in an Islamic private school in Nonthaburi Province. Data were collected through in-depth interviews from 20 key informants, including 1 school director, 1 manager, 6 administrators, 6 teachers, 3 students, and 3 parents from the community. The findings revealed that the school applied six principles of Islamic ethics in its educational management. These included Ikhlas (sincerity), which emphasized the development of an integrated curriculum and transparent administration; Itqan (excellence and precision), which focused on strategic planning and diverse curriculum development; Adalah (justice), which promoted equality in teaching and personnel management; Shura (consultation), which encouraged participation and shared opinions among all stakeholders; Amanah (responsibility and trustworthiness), which established clear monitoring and supervision systems; and Muhasabah (accountability), which emphasized strict evaluation processes and transparent budget management. These principles were implemented across academic affairs, personnel administration, general administration, and budget management. In addition, the school integrated information technology and encouraged community participation. As a result, the school's management became more effective, transparent, and continuously trusted by the community.

Keywords: *Educational Management, Islamic Ethics, Islamic Private School*

บทนำ

การบริหารจัดการการศึกษาในสถานศึกษาอิสลามมิได้จำกัดอยู่เพียงกระบวนการจัดองค์กรหรือการกำกับดูแลเชิงโครงสร้างตามแนวคิดการบริหารทั่วไปเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมมิติทางจริยธรรม ศาสนา และสังคมอย่างบูรณาการ ทั้งนี้เพราะการบริหารการศึกษาในอิสลามมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับระบบคุณธรรมของสังคมมุสลิม ดังที่ นิเลาะ แวอุเซ็ง (2551) ได้ชี้ให้เห็นว่าการบริหารการศึกษาในบริบทอิสลามนั้นมีความเชื่อมโยงกับระบบคุณธรรมของสังคมเนื่องจากการบริหารการศึกษาในอิสลามมีความเกี่ยวข้องกับมิติคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น พฤติกรรมของบุคคลในสถาบันการศึกษาจึงควรสอดคล้องกับค่านิยมและคุณธรรมจริยธรรมอิสลาม ในบริบทดังกล่าว จริยธรรมอิสลามจึงเป็นทั้งแกนกลางและกรอบอ้างอิงของการบริหารสถานศึกษาที่ขับเคลื่อนด้วยหลักการศาสนา ประกอบด้วยหลักสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ หลักอิกลาส (ความบริสุทธิ์ใจ) หลักอิตกอน (ความประณีต มุ่งสู่ความเป็นเลิศ) หลักอะดาละฮฺ (ความยุติธรรม) หลักชูรอ (การปรึกษาหารือ) หลักอะมานะฮฺ (ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ) และหลักมุฮาซะบะฮฺ (การตระหนักถึงการตรวจสอบจากพระเจ้า) (มุนีเราะฮ์ สาและอาเร, 2560) หลักการเหล่านี้มีเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของ al-Farhan (1983 อ้างถึงใน อลี โมฮัมหมัด ญุบรอน ซอและห์, 2551) ที่ว่า การศึกษาในอิสลามมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม เป็นสมาชิกที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม รักเพื่อนมนุษย์ และพร้อมอุทิศตนเพื่อความเจริญของสังคมมนุษย์ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงตรัสแก่ท่าน นบีมุหัมมัด (ช.ล.) ความว่า "และเราได้ส่งเจ้ามาเพื่ออื่นใดนอกจากเพื่อเป็นความเมตตาแก่ประชาชาติทั้งหลาย" (อัลอัมบิยาอ์ 21: 107)

แม้การบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามจะมีความสำคัญและมีเป้าหมายที่ชัดเจน แต่จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ยังคงมีช่องว่างทางการวิจัยอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการบูรณาการหลัก การบริหารตามพันธกิจโรงเรียนเข้ากับหลักจริยธรรมอิสลาม งานวิจัยที่ศึกษาประเด็นนี้โดยตรงยังมีอยู่น้อยมาก อาทิ มูนิเราะห์ สาและอาเร (2561) ที่ศึกษาการบริหารโรงเรียนตามหลักการ บริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส และฟารีดา เชื้อผู้ดี (2558) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารตามหลักอิสลาม ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี โดยเสนอแนะให้พัฒนาระบบ การบริหารจัดการให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล หลักการอิสลาม และบริบทของพื้นที่ ในทางกลับกัน งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการบริหารตามหลักทั่วไป เช่น ชารีล่า ลาหมัด (2559) ที่ศึกษาการบริหาร ตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และสุกานดา สุโลมาน (2560) ที่ศึกษาการใช้ หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณวิชาชีพของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยทั้งสองงานใช้กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ มีเพียงบาง งานวิจัยที่พยายามเชื่อมโยงหลักการบริหารทั่วไปกับบริบทอิสลาม อาทิ นาวิ เสร่ราษฎร์ (2564) ที่ศึกษา คุณธรรมจริยธรรมอิสลามในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครู โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดกระบี่ และมุนาดียา วาบา (2560) ที่ศึกษาภาวะผู้นำการ เปลี่ยนแปลงกับการบริหารงานบุคคล ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี ซึ่งเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับหลักการอิสลามโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเช่นกัน สภาพการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อสำรวจข้อมูลเชิงลึก เกี่ยวกับการบูรณาการหลักการบริหารตามพันธกิจของโรงเรียนกับหลักจริยธรรมอิสลาม

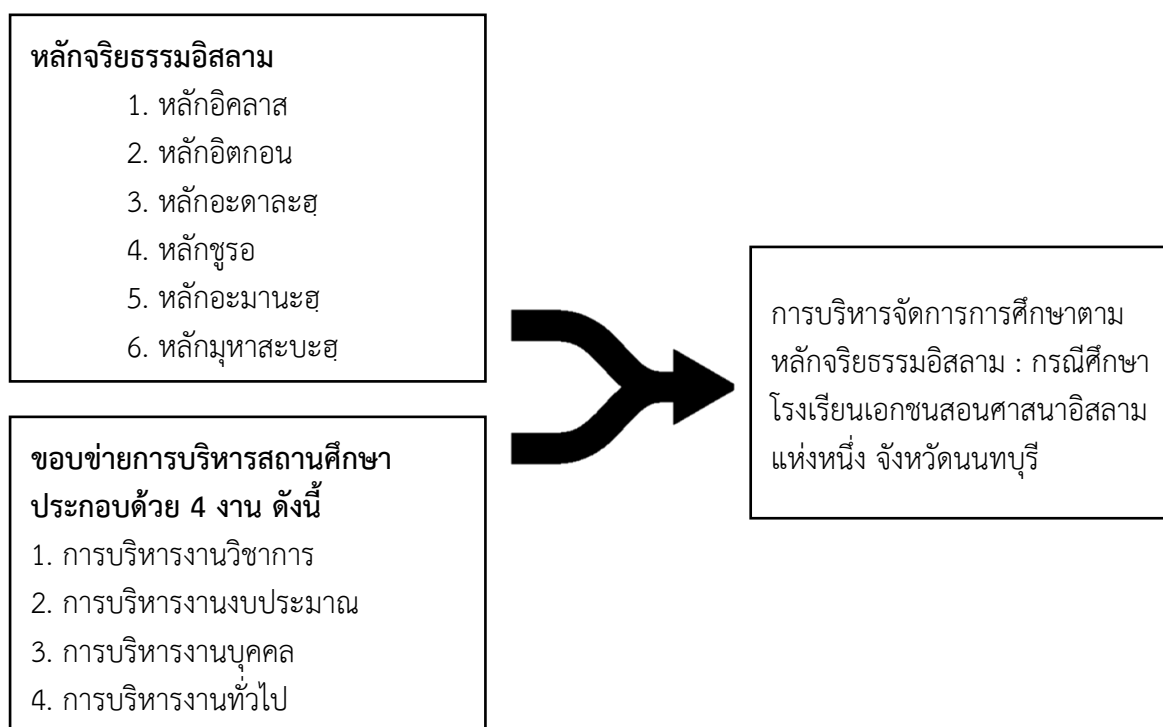
จากความสำคัญของการบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมและช่องว่างของการวิจัย ที่ปรากฏข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ ที่บูรณาการอิสลาม โดยนำหลักหลักอิกลาส อิตกอน อะดาละฮ์ ชูรอ อะมานะฮ์ และมุหะซะบะฮ์ มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ทั้งนี้ งานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่าหลักการเหล่านี้ สามารถส่งเสริมประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม (Naqvi et al., 2011; อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2558) นอกจากนี้ การศึกษาของ นิเลาะ แวอุเซ็ง (2551) ยังชี้ให้เห็นว่าการ บริหารการศึกษาในอิสลามมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับได้ตามสภาพการณ์ของชุมชน ตราบใดที่ยังคง รักษาหลักการพื้นฐานไว้ได้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของคณิดา ชันธชัย (2561) ที่ว่าการ จัดการศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลามต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการอิสลามอย่าง เป็นรูปธรรม และมีคุณภาพตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้

การศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลาม: กรณีศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี" มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเพื่อวางแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักจริยธรรมอิสลามอย่างเป็นรูปธรรม ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาอิสลาม รวมถึงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ องค์ความรู้ที่ได้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน อันจะเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศไทยโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาการบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยบูรณาการกรอบการวิเคราะห์จากแนวคิด 2 ชุดหลัก ได้แก่ ขอบข่ายการบริหารสถานศึกษา 4 ด้านตามกระทรวงศึกษาธิการ (2546) และหลักจริยธรรมอิสลาม 6 ประการตามแนวคิดของมุณีเราะฮ์ สาและอาแร (2561)

ขอบข่ายการบริหารสถานศึกษาประกอบด้วย การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ซึ่งเป็นกรอบโครงสร้างที่ใช้วิเคราะห์การดำเนินงาน

ของสถานศึกษา ในส่วนของหลักจริยธรรมอิสลาม ประกอบด้วย หลักอิกลาส (ความบริสุทธิ์ใจ) หลักอิตกอน (ความประณีต มุ่งสู่ความเป็นเลิศ) หลักอะดะละฮ์ (ความยุติธรรม) หลักซุรอ (การปรึกษาหารือ) หลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ) และหลักมุฮาซะบะฮ์ (การตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อพระเจ้า) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบคุณธรรมในการประเมินและตีความการบริหารสถานศึกษา

การบูรณาการกรอบทั้งสองชุดนี้ช่วยให้การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งมิติโครงสร้างและมิติจริยธรรม โดยมุ่งตอบคำถามว่าสถานศึกษาอิสลามนำหลักการเหล่านี้มาใช้ในการบริหารจัดการจริงอย่างไร และส่งผลต่อการดำเนินงานในแต่ละด้านอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณิดา ชันธชัย (2561) ที่ว่าการจัดการศึกษาตามหลักการอิสลามต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา และต้องสามารถแสดงออกได้อย่างเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติจริง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งสิ้น 20 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ 1 คน ผู้จัดการ 1 คน ผู้บริหาร 6 คน ครู 6 คน นักเรียน 3 คน และผู้ปกครอง 3 คน โดยคัดเลือกโดยวิธีแบบเจาะจงตามเกณฑ์คุณสมบัติ ดังนี้ 1) ผู้อำนวยการ ต้องดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ในขณะที่เก็บข้อมูล 2) ผู้จัดการ ต้องดำรงตำแหน่งผู้จัดการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ในขณะที่เก็บข้อมูล 3) ผู้บริหาร ต้องดำรงตำแหน่งบริหารในระดับหัวหน้ากลุ่มงานขึ้นไปในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ในขณะที่เก็บข้อมูล 4) ครูผู้สอน ต้องปฏิบัติการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี และมีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรีในสาขาที่เกี่ยวข้อง 5) นักเรียน ต้องกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี และดำรงตำแหน่งผู้นำนักเรียนในโรงเรียน เช่น ประธานนักเรียน หัวหน้าห้องเรียน 6) ผู้ปกครอง ต้องมีบุตรหลานกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี หรือเป็นผู้ที่บทบาทสำคัญในชุมชน เช่น อิหม่าม คอเต็บ หรือครูสอนศาสนา และพักอาศัยอยู่ในชุมชน

2. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ครอบคลุมประเด็นการบริหารงาน 4 ด้าน และหลักจริยธรรมอิสลาม 6 ประการ แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ และส่วนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์เชิงเนื้อหา ในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้บูรณาการหลักจริยธรรมอิสลาม 6 หลักการ ได้แก่ หลักอิกลาส หลักอิตกอน หลักอะดะละฮ์ หลักซุรอ หลักอะมานะฮ์ และหลักมุฮาซะบะฮ์ เข้ากับขอบข่ายการบริหารสถานศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคลากร การบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานงบประมาณ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบความเหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่าแบบสัมภาษณ์มีความเหมาะสมโดยรวม พร้อมให้ข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงความชัดเจนของภาษาและเพิ่มความละเอียดของคำถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะดังกล่าวก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

3. วิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 วิธี คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลาม : กรณีศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีการดำเนินการ ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึก

จุดเริ่มต้นของการรวบรวมข้อมูลเริ่มจากการสร้างความร่วมมืออันดี โดยผู้วิจัยได้ทำการติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์ด้วยตนเองไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยพร้อมทั้งนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการเข้าสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ในการนี้ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญรวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ส่งมอบให้แก่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ศึกษาล่วงหน้า เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นคำถามและเกิดความพร้อมในการถ่ายทอดข้อมูล ควบคู่ไปกับการจัดเตรียมเครื่องมือบันทึกเสียงและแบบบันทึกภาคสนามอย่างรัดกุม เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลเสียงทั้งหมดมาทำการถอดบทสัมภาษณ์อย่างละเอียด (Transcription) ออกมาเป็นข้อความในลักษณะพรรณนาความเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

ส่วนที่ 2 การสนทนากลุ่ม

เพื่อเป็นการตรวจสอบและเติมเต็มข้อมูลให้มีมิติที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้จัดให้มีกระบวนการสนทนากลุ่ม โดยเริ่มต้นจากขั้นตอนการเตรียมการที่รัดกุม ตั้งแต่การกำหนดประเด็นและสร้างข้อคำถามหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การจัดระบบหมวดหมู่รวมถึงลำดับขั้นตอนของคำถามให้มีความต่อเนื่องลื่นไหล จากนั้นจึงทำการติดต่อประสานงานนัดหมายกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นครูผู้สอนในโรงเรียนจำนวน 6 คน พร้อมทั้งเตรียมความพร้อมของทีมงานผู้วิจัยในทุกด้านเมื่อถึงกำหนดการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มตามวัน เวลา และสถานที่ที่ได้ตกลงร่วมกัน เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มครูผู้สอนได้แลกเปลี่ยนทรรศนะ ประสบการณ์ และมุมมองต่อการบริหารจัดการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามอย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ และเมื่อกระบวนการสนทนากลุ่มสิ้นสุดลง ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูล จัดระเบียบข้อค้นพบ และเตรียมเอกสารข้อมูลทั้งหมดเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ผลวิจัยในเชิงลึกต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจและตีความเนื้อหาที่เป็นประเด็นที่แฝงอยู่ในข้อมูลที่เกิดขึ้นในรูปข้อความ โดยเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ จากนั้นได้ทำการเตรียมข้อมูลจากบันทึกภาคสนาม ทำการบันทึกข้อมูลและนำข้อมูลมาพิจารณาโดยนำข้อมูลหลายๆ กลุ่มมารวมกันจัดเป็นแบบแผน จากนั้น จำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ จำแนกข้อมูลที่ได้เป็นกลุ่มตามความเหมาะสมของข้อมูล โดยวิเคราะห์จากข้อมูลส่วนย่อย ๆ (Segment) ก่อน แล้วพิจารณาส่วนย่อยที่คล้ายๆ กัน หรือประเภทเดียวกันมารวมกันจัดเป็น ประเด็นรวม (Topic) และหลายประเด็นรวมกันเป็นกลุ่ม (Categories) พร้อมทั้งกำหนดคำสำคัญ (Key Word) ของข้อมูลในแต่ละกลุ่ม และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาความ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าการนำหลักจริยธรรมอิสลามมาใช้ในการบริหารงานทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. หลักอิกลาส (ความบริสุทธิ์ใจ)

การบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี โดยเฉพาะในด้านหลักอิกลาส หรือ หลักความบริสุทธิ์ใจได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบครอบคลุมทั้งด้านวิชาการและการบริหารบุคลากร โดยด้านวิชาการมุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่สร้างดุลยภาพระหว่างการศึกษาด้านศาสนาและวิชาสามัญ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ส่วนด้านบุคลากรมีการสรรหาและคัดเลือกที่โปร่งใส พิจารณาจากความสามารถและคุณสมบัติที่เหมาะสม โดยปลูกฝังให้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่อศาสนามากกว่าผลประโยชน์ทางวัตถุ ในส่วนของการบริหารงานทั่วไปและงบประมาณ โรงเรียนได้พัฒนาระบบการทำงานที่ทันสมัย เช่น การใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกด้านความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติงานแก่บุคลากรทุกระดับ มีการบริหารงบประมาณอย่างเป็นระบบและโปร่งใส ซึ่งใช้ทรัพยากรจากการบริจาคและการสนับสนุนทางการเงินตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ยึดหลักความบริสุทธิ์ใจเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง โดยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของผู้จัดการที่รับผิดชอบร้านค้าสวัสดิการและทรัพยากรทางการเงินของสถานศึกษาทั้งหมด รวมถึงการระดมทุนทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อพัฒนาสถานศึกษา

2. หลักอิตกอน (ความประณีต มุ่งสู่ความเป็นเลิศ)

โรงเรียนได้นำหลักอิตกอน หรือความประณีตมุ่งสู่ความเป็นเลิศ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานทุกด้านของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวิชาการ ที่มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว พัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน มีระบบการนิเทศการสอนที่เข้มแข็งโดยเฉพาะในวิชาศาสนาที่ต้องการความถูกต้องแม่นยำสูง และมีการถ่ายทอดประสบการณ์จากครูอาวุโสสู่ครูรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ ในด้านการบริหารบุคลากรและงานทั่วไป โรงเรียนให้ความสำคัญกับการสรรหาบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยไม่ยึดติดกับระบบเครือญาติ มีการสร้างแรงจูงใจในการทำงานผ่านระบบการเลื่อนขั้นเงินเดือนที่เป็นธรรม และส่งเสริมวินัยของบุคลากรผ่านระเบียบที่ชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง เช่น การนำระบบบัตรอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในโรงอาหาร และการดูแลอาคารสถานที่อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้งบประมาณที่มีอยู่ การบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนมีความโดดเด่นในแง่ของความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนได้รับความไว้วางใจในฐานะสถาบันส่วนกลางของชุมชน ทำให้การระดมทรัพยากรเป็นไปอย่างราบรื่น มีการบริหารจัดการงบประมาณอย่างมีกลยุทธ์ ผ่านระบบการควบคุมที่เข้มงวดและมีคณะกรรมการตรวจสอบการใช้จ่ายในโครงการขนาดใหญ่ โรงเรียนยังได้พัฒนาแหล่งรายได้ที่หลากหลาย ทั้งจากค่าบำรุงการศึกษา การรับบริจาค และการยืมเงินผ่านสัญญาที่เป็นทางการ เพื่อนำมาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ภายในโรงเรียน

3. หลักอะดะละฮฺ (ความยุติธรรม)

โรงเรียนได้นำหลักอะดะละฮฺ หรือหลักความยุติธรรม มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานทุกด้านของโรงเรียน โดยในด้านวิชาการ มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นความยุติธรรมและความเท่าเทียม ครูต้องให้ความสำคัญกับนักเรียนทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่จำกัดความสนใจเฉพาะนักเรียนที่ตั้งใจเรียนหรือนิ่งเฉยหน้า แต่ต้องดูแลอย่างทั่วถึง รวมถึงการกระจายภาระงานสอนให้แก่ครูอย่างเหมาะสม คำนึงถึงภาระหน้าที่อื่นที่ครูต้องรับผิดชอบ และมีการพิจารณาลดคาบสอนให้แก่ครูที่มีภารกิจพิเศษ ในด้าน

การบริหารงานบุคลากร โรงเรียนให้ความสำคัญกับความยุติธรรมในการประเมินผลการปฏิบัติงานและการพิจารณาความดีความชอบ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและโปร่งใสในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนพิจารณาจากคุณภาพงานและความทุ่มเทในการทำงานเป็นหลัก ไม่ใช้ความชอบส่วนตัวเป็นเกณฑ์ นอกจากนี้ ยังมีระบบการดำเนินการทางวินัยที่ชัดเจน มีขั้นตอนการพิจารณาบทลงโทษที่เป็นธรรม และมีการจัดทำเอกสารหลักฐานอย่างครบถ้วนเพื่อความโปร่งใสและพร้อมรับการตรวจสอบ ในส่วนของการบริหารงานทั่วไปและงบประมาณ โรงเรียนมุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมในการจัดสวัสดิการแก่บุคลากรทุกระดับ โดยเฉพาะการดูแลบุคลากรสายสนับสนุน เช่น การปรับระบบค่าตอบแทนเพื่อให้มีรายได้ที่เหมาะสมกับภาระงาน การบริหารงบประมาณยึดหลักความยุติธรรมและความโปร่งใส มีการจัดสรรงบประมาณอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล พิจารณาตามความจำเป็นและความเหมาะสมของแต่ละโครงการ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายแสดงความคิดเห็น และมีการควบคุมการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการศึกษา

4. หลักชुरอ (การปรึกษาหารือ)

โรงเรียนได้นำหลักชुरอ หรือการปรึกษาหารือ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานทุกด้านของโรงเรียน โดยในด้านวิชาการ มีการจัดประชุมเป็นลำดับขั้นตอน เริ่มจากการประชุมคณะผู้บริหารก่อนนำเสนอต่อที่ประชุมครู เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และมีการประชุมทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการในสัปดาห์ที่ 1 และ 3 ของเดือน นอกจากนี้ ยังมีการจัดโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน แบ่งเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้และระดับชั้น ทำให้แต่ละส่วนงานสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการบริหารงานบุคลากรและงานทั่วไป โรงเรียนมีระบบการบริหารที่โปร่งใสและเป็นระบบ โดยเฉพาะในการจัดการอัตราค่าจ้างและการคัดเลือกบุคลากร มีการประชุมและพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องทั้งในช่วงต้นและสิ้นปีการศึกษา มีการสื่อสารและปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอระหว่างบุคลากรทุกฝ่าย รวมถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างกลุ่มไลน์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานงาน ทุกการตัดสินใจต้องผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุม ไม่มีการตัดสินใจโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แม้จะมีความยืดหยุ่นในบางสถานการณ์ ในด้านการบริหารงานงบประมาณ โรงเรียนมีกระบวนการจัดการที่ชัดเจนและเป็นระบบ โดยแต่ละฝ่ายต้องแจ้งความต้องการงบประมาณและรายละเอียดกิจกรรมก่อนเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา มีการประชุมวางแผนในช่วงต้นปีและรายงานผลในช่วงปลายปีเพื่อความโปร่งใสและการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการระดมทุน ผ่านวิธีการที่หลากหลายและสร้างสรรค์ เช่น การใช้กระป๋องออมบุญ และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการรับบริจาค ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถในการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

5. หลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ)

โรงเรียนได้นำหลักอะมานะฮ์ หรือหลักหน้าที่ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานทุกด้านของโรงเรียน โดยในด้านวิชาการ มีการนำระบบการลงชื่อสองชั้นมาใช้ในการกำกับติดตามการปฏิบัติงานของครู ทั้งการเช็คชื่อนักเรียนและการลงชื่อเข้าสอน มีการกำหนดระเบียบเกี่ยวกับเวลาการเข้า-ออกห้องเรียนที่ชัดเจน และมีการเน้นย้ำในการประชุมประจำเดือนถึงความสำคัญของอะมานะฮ์ในทุกด้าน นอกจากนี้ ยังมีระบบงานแนะแนวที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้นักเรียนได้รับข้อมูลและการสนับสนุนที่จำเป็นในการวางแผนการศึกษาต่อ ในด้านการบริหารงานบุคลากร โรงเรียนมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความรับผิดชอบและคุณธรรม มีมาตรการจัดการกับปัญหาการมาสายและการขาดความรับผิดชอบอย่างชัดเจน โดยผู้อำนวยการเน้นย้ำถึงความสำคัญของระเบียบและกฎเกณฑ์

ที่ชัดเจน ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบที่ครูแต่ละคนพึงมี มีการปลูกฝังอะมานะฮ์ในทุกะดับการบริหาร และใช้คำว่า "เวอร์อะมานะฮ์" แทน "เวอร์ธรรมดา" เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของหน้าที่และความรับผิดชอบในงานประจำวัน ในด้านการบริหารงานทั่วไปและงบประมาณ โรงเรียนให้ความสำคัญกับการปลูกฝังอะมานะฮ์ในทุกะดับการทำงาน รวมถึงบุคลากรที่มักถูกมองข้าม เช่น แม่บ้านและนักรการ มีการสื่อสารอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ในด้านการบริหารงบประมาณ มีกระบวนการที่ชัดเจนและโปร่งใส มีการตรวจสอบและอนุมัติจากคณะกรรมการบริหาร และมีมาตรการเข้มงวดในการตรวจสอบการใช้จ่าย เพื่อป้องกันการทุจริตและสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการทรัพยากรของโรงเรียน

6. หลักมหาสะบะฮ์ (ความรับผิดชอบตรวจสอบได้)

โรงเรียนได้นำหลักมหาสะบะฮ์ หรือหลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานทุกด้านของโรงเรียน โดยในด้านวิชาการ มีการกระจายภาระงานสอนอย่างทั่วถึง แม้แต่ผู้บริหารก็มีส่วนร่วมในการสอน มีระบบการกำกับติดตามที่เข้มงวดผ่านการจัดให้ครูประจำชั้นนั่งสังเกตการณ์ท้ายห้องและการกำกับดูแลการเข้า-ออกห้องสอนของครูอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังมี การติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องเพื่อประกันคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ในด้านการบริหารงานบุคลากรและงานทั่วไป โรงเรียนใช้กระบวนการ "มหาสะบะฮ์" หรือ การสนทนาคัดค้านอย่างสร้างสรรค์ในการกำกับดูแลด้านวินัยและพฤติกรรมของครู เน้นการสื่อสารเชิงบวกและการสร้างความเข้าใจร่วมกัน มีการปรับปรุงระบบบริหารจัดการโรงอาหารให้มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ผ่านการใช้ระบบบัตรอิเล็กทรอนิกส์ และมีการควบคุมดูแลงานสนับสนุนต่างๆ ภายในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ หากพบการไม่ปฏิบัติตามระเบียบ เช่น การรับเงินสดในโรงอาหาร จะมีบทลงโทษถึงขั้นยกเลิกสัญญา ในด้านการบริหารงานงบประมาณ โรงเรียนมีระบบการบริหารที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจน ทุกขั้นตอนต้องผ่านการรายงานและตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการแบ่งประเภทงบประมาณอย่างชัดเจนและมีระบบการตรวจสอบที่เข้มงวด โดยเฉพาะในการจัดซื้อจัดจ้าง มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดซื้อจัดจ้างและคณะกรรมการตรวจรับ มีการใช้แคตตาล็อกเป็นหลักฐานยืนยันคุณภาพและมาตรฐานสินค้า และมีการตรวจสอบราคาอย่างละเอียดเพื่อความโปร่งใสและความคุ้มค่าในการใช้งบประมาณ

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการนำหลักจริยธรรมอิสลามมาใช้ในการบริหารสถานศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง สามารถอภิปรายผลตามหลักการสำคัญได้ดังนี้

1. หลักอิกลาส (หลักความบริสุทธิ์ใจ)

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเอาหลักอิกลาส (หลักความบริสุทธิ์ใจ) มาใช้ในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบครอบคลุมทั้งด้านวิชาการและการบริหารบุคลากร อาจเป็นเพราะบริบทของโรงเรียนที่โรงเรียนเน้นให้การดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปเพื่อศาสนา ผู้บริหารให้ความสำคัญกับหลักอิกลาส และมีการรณรงค์ส่งเสริมให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรโดยกำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน ซึ่งช่วยส่งเสริมบรรยากาศที่มีความจริงใจและจิตสำนึกที่มุ่งเน้นการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว การดำเนินงานเช่นนี้ทำให้บุคลากรมีความมุ่งมั่นและพยายามทำงานด้วยความรับผิดชอบ สร้างความสามัคคีภายในองค์กร และช่วยลดความขัดแย้งภายในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิดหลักธรรมาภิบาลในหัวข้อ “หลักคุณธรรม” ที่ระบุโดยสำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ซึ่งมุ่งเน้นการส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริตและการทำงานที่มีจิตสำนึก

เพื่อประโยชน์ส่วนรวม หลักอิกลาซยังช่วยสร้างพลังในการทำงานและความมุ่งมั่นในการเผชิญหน้ากับปัญหา นำไปสู่ความสามัคคีภายในหมู่คณะซึ่งเป็นรากฐานของความมั่นคงและความแข็งแกร่งขององค์กร ตามที่ Omar (2006) กล่าวถึงผลของอิกลาซที่ส่งผลทั้งในโลกนี้และโลกหน้าว่า ความอิกลาซจะช่วยให้บุคคลมีความสงบและมั่นคงในการทำงาน รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้าในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ความอิกลาซยังส่งเสริมความสามัคคีในองค์กร ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงและความแข็งแกร่งขององค์กร และยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีพลังในการทำงานอย่างมุ่งมั่น นอกจากนี้ความอิกลาซยังช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจในการเดินทางตามแนวทางที่ถูกต้อง โดยได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้าและป้องกันจากความเสี่ยงในชีวิต นอกจากนี้ ความอิกลาซเป็นพลังขับเคลื่อนที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยให้ผู้ที่ยึดมั่นในหลักอิกลาซรอดพ้นจากความทุกข์ยากทั้งในชีวิตปัจจุบันและชีวิตหลังความตาย สอดคล้องกับมุมมองของอิสลาม พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสว่า “และพวกเขามิได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดีต่อพระองค์ เป็นผู้อยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรง...” (อัลบัยยีนะฮ์ 99: 5)

2. หลักอิกตอน (ความประณีต มุ่งสู่ความเป็นเลิศ)

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเอาหลักอิกตอน (ความประณีต มุ่งสู่ความเป็นเลิศ) มาใช้ในการวางแผนงานและการพัฒนาหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลาย ช่วยให้โรงเรียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างทันทั่วทั้งที่ อาจเป็นเพราะ โรงเรียนมีการดำเนินงานได้อย่างมีแบบแผนชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงมีความยืดหยุ่นในการปรับหลักสูตรและระบบการสอนตามความต้องการของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้โรงเรียนสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงและความต้องการใหม่ ๆ ของสังคมได้อย่างทันทั่วทั้งที่ การบริหารบุคลากรโดยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีส่วนช่วยให้โรงเรียนมีบุคลากรที่พร้อมและมีความสามารถสูงในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ที่กล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลในด้านความคุ้มค่า โดยผู้บริหารต้องตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า เพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนและชุมชน นอกจากนี้ แนวคิดของซอลิสะห์ หะยีสะมะแอ (2563) และมีฮัน มาหะมะ (2552) ยังเสริมให้เห็นว่า การศึกษาในอิสลามมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นบ่าวที่ดีของพระเจ้าและตัวแทนของพระองค์บนโลก การศึกษาที่ส่งเสริมปัจเจกบุคคลให้มีความรอบรู้ มีศรัทธา และคุณธรรมสอดคล้องกับหลักคำสอนของอัลกุรอาน เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในทุกมิติ ทั้งด้านวิญญาณ สติปัญญา ร่างกาย และสังคม อีกทั้ง หลักอิกตอนยังเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนางานที่มีคุณภาพในทุกแง่มุมตามคำสอนของอิสลาม ตามที่ Shuriye & Haji Adam (2009) อธิบายว่า การยึดมั่นในหลักอิกตอนตามอัลกุรอานช่วยให้มุสลิมสามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง มีระเบียบแบบแผน และมีประสิทธิภาพ อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงสนับสนุนผู้ที่ทำงานด้วยความประณีต รอบคอบ และตั้งใจในการพัฒนางานให้ออกมาสมบูรณ์แบบ ทั้งในมิติทางโลกและการสักการะทางศาสนา ซึ่งจะได้รับผลลัพธ์ที่ดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (ดุญาและอาคิเราะฮ์) ดังที่ เสรี พวงมณี (2566) ได้กล่าวว่า การยกระดับคุณภาพงานด้วยความมุ่งมั่นจะทำให้บุคคลหรือองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้า ส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรสำเร็จและบรรลุตามเป้าหมาย สอดคล้องกับมุมมองของอิสลาม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสว่า “และจงแสวงหาสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานแก่เจ้าเพื่อปรโลกและอย่าลืมส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้ และจงทำความดีเสมือนกับที่อัลลอฮ์ได้ทรงทำความดีแก่เจ้า และอย่าแสวงหาความเสียหายในแผ่นดินแท้จริง อัลลอฮ์ไม่ทรงโปรดบรรดาผู้บ่อนทำลาย” (อัลเกาะศ็อศ 20: 77)

3. หลักอะดะละฮฺ (ความยุติธรรม)

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเอาหลักอะดะละฮฺ (ความยุติธรรม) มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการแบ่งภาระงานที่เน้นความเท่าเทียมและยุติธรรม อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการประเมินบุคลากรอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม ทำให้ครูและบุคลากรทุกคนรู้สึกถึงความยุติธรรมในองค์กร ซึ่งช่วยส่งเสริมความพึงพอใจและแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน บุคลากรที่รู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรมย่อมมีแนวโน้มที่จะมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จและพัฒนาตนเองเพื่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในหัวข้อ “หลักนิติธรรม” ที่สำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ได้อธิบายถึงการสร้างกฎระเบียบและข้อบังคับที่ทันสมัยและเป็นธรรม เพื่อให้สังคมเกิดการยอมรับและปฏิบัติร่วมกันอย่างเท่าเทียม การมีการปกครองภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรมนี้ทำให้เกิดการยินยอมพร้อมใจและช่วยเสริมสร้างความเสมอภาคในองค์กร ในแง่ของหลักการศาสนาอิสลาม มุณีเราะห์ สาและอาแระ (2561) ได้กล่าวว่า หลักความยุติธรรมเป็นหัวใจสำคัญที่บรรดาผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้รับการเรียกร้องให้ยึดถือปฏิบัติ ถึงแม้ว่าการสร้างความยุติธรรมอาจนำมาซึ่งความเสียสละและความยากลำบาก แต่การกระทำเพื่อความยุติธรรมถือเป็นหนทางสู่ความสงบสุขในสังคม สอดคล้องกับมุมมองของอิสลาม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จงเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์ และแม้ว่าจะเป็นอันตรายแก่ตัวของพวกเจ้าเอง หรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง และญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม หากเขาจะเป็นคนมั่งมีหรือคนยากจน อัลลอฮ์ก็สมควรยิ่งกว่าเขาทั้งสอง ดังนั้นจงอย่าปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำในการที่พวกเจ้าจะมีความยุติธรรม และหากพวกเจ้าบิดเบือนหรือผินหลังให้ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างถ่องแท้ในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน” (อันนิสาอ 4 : 135)

4. หลักชูรอ (การปรึกษาหารือ)

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเอาหลักชูรอ (การปรึกษาหารือ) มาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมจากบุคลากรทุกระดับ ผ่านการจัดประชุมอย่างเป็นระบบ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และมีการประชุมเพื่ออัปเดตข้อมูลอยู่เสมอ ทำให้บุคลากรมีความเข้าใจร่วมกันและได้รับข้อมูลที่ตรงไปตรงมา นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารภายใน เพื่อให้การประสานงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การทำงานร่วมกันมีความราบรื่น สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่มีแนวคิดสนับสนุนการมีส่วนร่วม ซึ่งระบุไว้ใน “หลักความมีส่วนร่วม” โดยสำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในประเด็นสำคัญต่าง ๆ ของสังคม แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย อันเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างความสามัคคีในองค์กร นอกจากนี้ ยังช่วยป้องกันการผูกขาดอำนาจในกระบวนการบริหารซึ่งสามารถส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในองค์กรและเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับมุณีเราะห์ สาและอาแระ (2561) ที่ได้เสนอแนวทางที่ผู้บริหารควรนำมาใช้เพื่อให้การบริหารภายใต้หลักชูรอมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การตระหนักถึงความสำคัญของการปรึกษาหารือและการตัดสินใจร่วมกัน การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางอย่างเปิดใจ ตลอดจนการยึดหลักความเป็นธรรมและเมตตาที่ได้จากการหารือต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลาม แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน แต่ยังส่งเสริมความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างบุคลากร ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงและความสามัคคีในองค์กร สอดคล้องกับมุมมองของอิสลาม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสว่า “และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่ผู้ มอบหมายทั้งหลาย” (อาละอิมรอน 3 : 159)

5. หลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ)

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเอาหลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ) มาใช้ในการทำงาน ผู้บริหารให้ความสำคัญกับหลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบและความไว้วางใจ) ปลุกฝังให้บุคลากรมีความรับผิดชอบในการทำงานและไว้วางใจในหน้าที่ของตน บุคลากรมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองและให้ความสำคัญกับกฎระเบียบ มาตรฐานการทำงานที่มีคุณธรรม สร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน อาจเป็นเพราะมีการวางระบบการทำงานที่ชัดเจน รวมถึงมีการกำกับติดตามการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง มีการเน้นย้ำถึงความสำคัญของหน้าที่และความรับผิดชอบในการประชุมประจำเดือน และมีระบบการตรวจสอบเวลาการทำงานของบุคลากร ส่งผลให้บุคลากรทุกคนมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองและปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์และรับผิดชอบ สอดคล้องกับแนวคิดหลักธรรมมาภิบาลในหัวข้อ “หลักความรับผิดชอบ” ที่สำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ได้กล่าวถึง ซึ่งย้ำถึงความสำคัญของการทำงานด้วยความรับผิดชอบและการพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน เพื่อให้บริการที่มีคุณภาพแก่ผู้รับบริการและสร้างความเชื่อมั่นให้กับองค์กร ความรับผิดชอบที่ถือเป็นรากฐานของการดำเนินงานที่ดีไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความไว้วางใจแต่ยังทำให้ผู้บริหารสามารถตอบสนองต่อความต้องการและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Mohammad Aslam (2009, อ้างถึงใน Amer, 2007) ได้อธิบายว่า อะมานะฮ์ไม่เพียงแต่หมายถึงการรับผิดชอบที่เข้าใจได้ง่าย แต่ยังครอบคลุมการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ การดูแลทุกสิ่งภายใต้การควบคุมอย่างเต็มที่ เช่น การรับผิดชอบด้านความปลอดภัย และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ ด้วยเหตุนี้ การยึดมั่นในหลักอะมานะฮ์จึงไม่เพียงแต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบในหน้าที่ที่มอบหมาย แต่ยังสะท้อนถึงความซื่อสัตย์ที่บุคลากรทุกคนต้องปฏิบัติในการทำงานเพื่อผลลัพธ์ที่ดีและยั่งยืน ในทำนองเดียวกัน Shureim (2022) ได้กล่าวถึงการใช้ความรับผิดชอบในองค์กรว่าเป็นทักษะที่สำคัญในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้บริหารและบุคลากรปฏิบัติต่อกันด้วยความซื่อสัตย์ตามหลักอะมานะฮ์ สิ่งนี้จะช่วยให้องค์กรได้รับความเชื่อถือจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดี ได้แก่ ความมั่นคงขององค์กร การทำงานที่ราบรื่น ความเชื่อมั่นของบุคลากรในตนเอง และการพัฒนาองค์กรไปสู่ความมั่นคงและความสำเร็จในระยะยาว สอดคล้องกับมุมมองของอิสลาม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงดำรัสให้พวกเจ้าส่งมอบอะมานะฮ์ต่างๆ แก่ผู้ที่สมควรจะได้รับ” (อัน-นิสาอ์ 4:58)

6. หลักมุฮาสะบะฮ์ (ความรับผิดชอบตรวจสอบได้)

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี ได้นำเอาหลักมุฮาสะบะฮ์ (ความรับผิดชอบตรวจสอบได้) มาใช้ในการบริหารจัดการทุกด้านอย่างเป็นระบบและโปร่งใส อาจเป็นเพราะโรงเรียนมีการจัดระบบตรวจสอบการทำงานในทุกด้าน ทั้งด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และการบริหารงบประมาณ โดยมีการกำกับติดตามการสอนของครู เช่น การให้ครูประจำชั้นนั่งสังเกตการณ์ในห้องเรียน รวมถึงการควบคุมการเข้า-ออกห้องสอนเพื่อประกันคุณภาพการเรียนการสอน นอกจากนี้ โรงเรียนยังมีการใช้ระบบบัตรอิเล็กทรอนิกส์ในโรงอาหารเพื่อความโปร่งใส และการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณอย่างเข้มงวด โดยมีกระบวนการตรวจสอบในทุกขั้นตอนของการจัดซื้อจัดจ้าง ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจจากบุคลากรและชุมชน สอดคล้องกับหลักธรรมมาภิบาลในหัวข้อ “หลักความโปร่งใส” ที่สำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ได้กล่าวถึง ซึ่งเน้นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมาและสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ โดยการปรับปรุงระบบการทำงานให้มีความโปร่งใสและการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ หลักการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความไว้วางใจและลดความเสี่ยงจากการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

เมื่อองค์กรดำเนินการอย่างโปร่งใสและเปิดเผยข้อมูล ก็สามารถสร้างความเชื่อมั่นและสร้างความร่วมมือในการทำงานระหว่างบุคลากรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สอดคล้องกับ มุณีเราะห์ สาและอาแร (2561) ที่ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบ ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญที่มุสลิมทุกคนต้องยึดถือ แม้ว่าทุกสิ่งจะเกิดขึ้นตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ (ช.บ.) แต่ในขณะเดียวกัน มุสลิมต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ดังนั้นการปลูกฝังคุณสมบัติของความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่สามารถตรวจสอบได้ในตัวบุคคล จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวมุสลิมทุกคน ดังเช่นหะดีษที่ท่านอุมร์ (ร.ด.) ได้กล่าวว่า “พวกท่านทั้งหลายจงสอบสวนทบทวนตนเอง ก่อนที่พวกท่านทั้งหลาย จะถูกสอบสวนคดีบัญชี และพวกท่านทั้งหลายจงเตรียมตัวให้ดี เพื่อวันแห่งการสอบสวนอัน ยิ่งใหญ่” (บันทึกโดยอัส-ติรมีซียี หมายเลข 2459)

สรุปผล

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลาม : กรณีศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดนนทบุรี เป็นการศึกษากิจการการบริหารสถานศึกษาที่นำหลักจริยธรรมอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียน โดยมุ่งเน้นการบริหารงานให้สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม ควบคู่กับการจัดการศึกษาสมัยใหม่ ทั้งด้านวิชาการ บุคลากร งานทั่วไป และงบประมาณ เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรทางการศึกษา ซึ่งพบว่า โรงเรียนให้ความสำคัญกับการบริหารงานตามหลักจริยธรรมอิสลามอย่างเป็นรูปธรรม

ด้านการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนมุ่งพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อทั้งหลักศาสนาและความต้องการของสังคมร่วมสมัย โดยมีการบูรณาการความรู้ด้านศาสนาเข้ากับวิชาการทั่วไป เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ คุณธรรม และทักษะในการดำรงชีวิต โรงเรียนยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และทักษะวิชาชีพ เพื่อให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและสามารถแข่งขันในสังคมปัจจุบันได้ ในด้านการบริหารงานบุคลากร ผู้บริหารให้ความสำคัญกับหลักความยุติธรรม ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการปลูกฝังคุณธรรมแก่ครูและบุคลากร มีการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน การประเมินผลตามภาระงาน และการส่งเสริมวินัยในการปฏิบัติงาน เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในหลักคุณธรรมและความเสียสละเพื่อส่วนรวม สำหรับการบริหารงานทั่วไป โรงเรียนใช้หลักการปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีการประชุมและการสื่อสารร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู บุคลากร และเครือข่ายภายนอกอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียน รวมถึงสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน ชุมชน และผู้ปกครอง ส่วนในด้านการบริหารงบประมาณ โรงเรียนดำเนินงานโดยยึดหลักความโปร่งใส ความคุ้มค่า และสามารถตรวจสอบได้ มีการวางแผนงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ รวมถึงเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาการศึกษา ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมั่นและความไว้วางใจที่ชุมชนมีต่อโรงเรียน นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมมุสลิมในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการสร้างผู้เรียนที่มีทั้งความรู้ทางศาสนา ความรู้ทางวิชาการ และทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องตามแนวทางอิสลาม

การบริหารจัดการการศึกษาตามหลักจริยธรรมอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดนนทบุรี แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการหลักศาสนาเข้ากับการบริหารสถานศึกษาสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เพียงช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรม ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับสังคมได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

จากผลการวิจัย พบว่าการนำหลักการอิสลามทั้ง 6 ประการมาใช้ในการบริหารสถานศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาใน 4 ด้านหลัก ดังนี้

1.1 ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาควรนำหลักอิกลาส (ความบริสุทธิ์ใจ) และหลักอะมานะฮ์ (ความรับผิดชอบ) มาเป็นแกนหลักในการบริหาร โดยสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ และจัดให้มีการประชุมเพื่อเน้นย้ำความสำคัญของความรับผิดชอบต่ออย่างสม่ำเสมอ รวมถึงพัฒนาระบบตรวจสอบที่โปร่งใสในทุกด้านตามหลักมูหاسبะฮ์ (ความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้)

1.2 ด้านวิชาการ สถานศึกษาควรใช้หลักอิติกอน (ความประณีต มุ่งสู่ความเป็นเลิศ) ในการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการความรู้ทางโลกและศาสนาอย่างสมดุล โดยคำนึงถึงศักยภาพและความสนใจของผู้เรียน จัดให้มีโปรแกรมพิเศษสำหรับผู้เรียนที่มีความสามารถสูง เน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานและการศึกษาต่อ ควบคู่กับการเสริมความเข้มแข็งของหลักสูตรศาสนาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน

1.3 ด้านการพัฒนาบุคลากร สถานศึกษาควรนำหลักอะดะละฮ์ (ความยุติธรรม) และหลักซุรอ (การปรึกษาหารือ) มาใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคล โดยพัฒนาระบบการประเมินที่ชัดเจนและเป็นธรรม เพิ่มกลไกการติดตามการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ และส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพผ่านการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บุคลากรสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน สถานศึกษาควรสร้างความร่วมมือที่เข้มแข็งกับผู้ปกครองและชุมชน พัฒนาระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในอนาคต

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการตามหลักจริยธรรมอิสลามระหว่างโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อค้นหาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ

2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างโรงเรียนที่นำหลักจริยธรรมอิสลามมาใช้ในการบริหารกับโรงเรียนที่ใช้รูปแบบการบริหารทั่วไป

2.3 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนำหลักจริยธรรมอิสลามมาใช้กับประสิทธิผลของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้จริง

2.4 ควรพัฒนาตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินการบริหารตามหลักจริยธรรมอิสลามที่เป็นมาตรฐาน และพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมผู้บริหารและครูในการนำหลักจริยธรรมอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

2.5 ควรศึกษาแนวทางการกำหนดนโยบายส่งเสริมการนำหลักจริยธรรมอิสลามมาใช้ในการบริหารการศึกษา และศึกษาผลกระทบของนโยบายการศึกษาที่มีต่อการบริหารโรงเรียนตามหลักจริยธรรมอิสลาม

2.6 ควรศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวทางการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาร่วมกันอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ.2550. <https://www.moe.go.th>
- คณิตา ชันธชัย. (2561). แนวทางการบริหารจัดการวิทยาลัยอาชีวศึกษาวิถีอิสลาม [ปริญญาานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ซอลิฮะห์ หะยีสะมะแอ. (2563). มโนทัศน์การศึกษาในอิสลาม (พิมพ์ครั้งที่ 3). บัณฑิต พริ้งดิ่ง.
- ซาริลา ลาหมัด. (2559). การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหาร ตามทัศนะของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสตูล [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- นาวิ เสลราชฤทธิ์. (2564). คุณธรรมจริยธรรมอิสลามในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดกระบี่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นิเลาะ แวอูเซ็ง. (2551). การบริหารการศึกษาในอิสลาม (พิมพ์ครั้งที่ 1). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ฟาริดา เชื้อผู้ดี. (2558). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารตามหลักอิสลามของ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- มัสลัน มาหะมะ. (2552). อิสลาม...วิถีแห่งชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ 2). โฟ-บาร์ด.
- มุนาดิยา วาบา. (2560). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับการบริหารงานบุคคลของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี. [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- มูนิเราะฮ์ สาและอาแร. (2561). การบริหารโรงเรียนตามหลักการบริหารจัดการที่ดีในอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. (2541). พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย. ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์คัมภีร์อัลกุรอาน.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072>
- สุกานดา สุลมาน. (2560). การใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณวิชาชีพของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนนครินทร์.

- เสรี พวงมณี. (2566). การวิเคราะห์องค์ประกอบและสภาพการดำเนินงานตามหลักจริยธรรมอิสลามของโรงเรียน
อัสเราะฮ์สามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อลี โมฮัมหมัด และญบรอน ซอและห์. (2551). Educational administration: an Islamic perspective. [การ
บริหารการศึกษาในอิสลาม] (นิเลาะ แวอุซซิง ผู้แปล). ห้างหุ้นส่วนจำกัดใหญ่กราฟฟิก.
- อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต. (2558). *ปรัชญาการศึกษาอิสลาม*. บันลือการพิมพ์.

เอกสารอ้างอิงต่างประเทศ

- Al-Tirmidhiy, A. I. M. S. (1978). *Al-Jami al-sahih wa huwa sunan al-Tirmidhiy*. Sharkah Maktabah wa
Tabaah Mustafa Babi al-Halabi wa Awladuh bi Misr.
- Amer, S. (2007). *Development of Islamic accounting theory: principle of amanah and accountant
as ameen* (Conference: 4th). International Business Research Conference.
- Naqvi, I.H., Aziz, S., Zaidi, S.A.H. & Kashif-ur-Rehman. (2011). The Model of good governance in Islam.
African Journal of Business Management, 5(27), 10984-10992.
- Omar, N. S. (2006). *One of the fruits of sincerity*. <https://almoslim.net/node/83348>
- Shureim, Q. (2022). *Tasks of amanah in management*. <https://mawdoo3.com/>
- Shuriye, A., Haji Adam, I. A. (2009). *The Concept of itqan and culture in Muslim professional life*.
International Islamic University Malaysia.

การเตรียมความพร้อมของมุวัลลัดสู่ตลาดแรงงานในกรอบความร่วมมือ ทางเศรษฐกิจไทย-ซาอุดีอาระเบีย

Preparation of Muwallad for the Market Places in Accordance to New Economic Thai-Saudi Cooperation

นุมาน หะยิมะแซ่^{1*} ไฟซอล หะยิอาวัง¹ มุนิราห์ ยามิรุเต็ง¹ ซาวาวี ปะดาอาหมีน¹ นุรซาร์ฮิดาห์ อุเซ็ง¹
Numan Hayimasae^{1*} Faisol Hajjawang¹ Munirah Yamirudeng¹ Zawawee Pakdaameen¹ Nursahida U-seng¹

(Received: Dec 24, 2024; Revised: May 16, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสถานการณ์ของมุวัลลัด 2) เพื่อศึกษาความพร้อมของมุวัลลัดต่อความต้องการด้านแรงงานในกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจไทยและซาอุดีอาระเบีย 3) เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นสำคัญ โดยรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่ม กับผู้ให้ข้อมูล การสำรวจเชิงปริมาณเพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงคุณภาพ ในรูปแบบ Google Forms โดยกลุ่มตัวอย่างเยาวชนมุวัลลัด (17-25 ปี) ที่กำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและอุดมศึกษา จำนวน 153 คน ผลการวิจัยพบว่ามุวัลลัด คือ ผู้ที่เกิดและใช้ชีวิตในรัฐที่มีใช้ภูมิปัญญาของตนเอง และในที่นี้คือชาวจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เดินทางไปยังประเทศซาอุดีอาระเบียมาตั้งแต่รุ่นปู่ หรือ พ่อ โดยในรุ่นลูก หรือ หลานไม่มีความคิดที่จะเดินทางกลับมายังบ้านเกิด อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ.2015 รัฐบาลซาอุดีอาระเบียได้ดำเนินนโยบายลดจำนวนพลเมืองต่างชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมออกจากประเทศ โดยใช้มาตรการเพิ่มค่าธรรมเนียมพำนักราชการ (อิกอมะฮ์) และการให้พลเมืองซาอุดีอาระเบียมีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศมากกว่าชาวต่างชาติ มุวัลลัดจึงจำเป็นต้องเดินทางกลับมายังจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถานการณ์ที่ยากลำบากอย่างยิ่ง ในห้วงที่รัฐบาลไทยกำลังฟื้นฟูมิตรภาพกับประเทศซาอุดีอาระเบีย รัฐจึงควรใช้โอกาสนี้ใช้ศักยภาพและทุนทางมนุษย์ที่มุวัลลัดมีอยู่แล้วในฐานะที่เคยอาศัยในประเทศซาอุดีอาระเบียมาตั้งแต่กำเนิด เพื่อสร้างงาน รายได้ และสานสัมพันธ์ระหว่างกันให้ดียิ่งขึ้น การศึกษาความพร้อมของมุวัลลัดในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ โดยศึกษาใน 2 รูปแบบคือการสัมภาษณ์ และการตอบแบบสอบถาม ข้อมูลทั้งสองส่วนมีความสอดคล้องกัน ในรายละเอียดอาจมีบางด้านที่อยู่ระดับปานกลาง แต่ค่อนข้างสูงมากกว่าการประเมินความพร้อมทั้ง 3 ด้าน ใน 3 สาขา คือ โรงพยาบาล การท่องเที่ยว และการโรงแรม จึงพบว่ามีผลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งรัฐและเอกชน มีข้อเสนอว่า 1) หน่วยงานของรัฐควรจัดทำฐานข้อมูลของมุวัลลัด ความต้องการในการทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย การส่งเสริมและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้กับกลุ่มมุวัลลัดตามความต้องการของพวกเขา รวมถึงการอำนวยความสะดวกในการจัดส่งมุวัลลัดไปทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

*Corresponding author / Email: hayimas@hotmail.com

- 2) สถาบันการศึกษา การจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยให้กับมุวัลลัด เพื่อมุวัลลัดสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยได้ การเร่งหามาตรการการสำหรับเยาวชนมุวัลลัดที่ผ่านระบบการศึกษาในต่างประเทศให้สามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษาและสามารถเรียนต่อในระบบการศึกษาของประเทศไทย
- 3) องค์กรเอกชน เช่น โรงพยาบาลเอกชนที่รองรับผู้ป่วยจากกลุ่มประเทศอาหรับ สามารถใช้ความสามารถทางภาษาอาหรับของมุวัลลัดในการให้บริการแก่กลุ่มลูกค้ากลุ่มนี้ได้

คำสำคัญ: การเตรียมความพร้อม มุวัลลัด ความร่วมมือทางเศรษฐกิจไทย-ซาอุดีอาระเบีย

ABSTRACT

The research aimed at 1) studying the knowledge on Muwallad and the situation of Muwallad. 2) Studing Muwallad's readiness on labor demand both in Thailand and Saudi Arabia. 3) Providing policy recommendations to relevant agencies. The research was mainly qualitative research with in-depth interviews and focus group interviews with Muwallad, stakeholders from both the government and private sectors, such as the Ministry of Labor Ministry of Tourism and Sports ministry of foreign affairs, and Specialists in Middle Eastern Studies, etc. The research also found academic papers and related research. In addition, this research will use a quantitative research method as a support. To support the analysis of data related to the Muwallad self-assessment, the Google Forms questionnaire will be distributed to Muwallad youths aged 17-25 who are studying at the high school and university levels from 153 samplings. The study found as the following; 1) Muwallad is a person who was born and lives in a state other than his domicile. Here are meant to people originally from the southern border provinces of Thailand who have traveled to Saudi Arabia since the generation of their grandfathers or fathers. In the children's or grandchildren's generations, they have no idea or do not think that someday they will have to return to their original homeland. Since 2015, Muwallad is required travel back to the homeland for reasons of the announcement of the Saudi Vision 2030 which requires both direct and indirect foreigners to return to their original homeland. 2) Concerning to the Muwallad's readiness in terms of knowledge, skills and characteristics, the study was conducted in two forms: an interview and answering questionnaires The two data are consistent. In detail, there may be some aspects that are moderated still in trending to a higher level of readiness in 3 specific professionals, namely hospitality, tourism and hotel, was therefore found to be consistent with qualitative data. 3) As for policy recommendations to relevant government and private agencies, it is proposed that 1) government agencies should create a Muwallad database; Requirements to work in Saudi Arabia Promotion and skill development for the Muwallad Group according to their needs. Including facilitating the delivery of Muwallad to work in Saudi Arabia. 2) educational institutions Organizing a short

training course on Thai language and culture for Muwallad so that Muwallad can adapt to Thai society Accelerating measures for Muwallad youths who have passed the education system abroad to be able to transfer their qualifications and be able to continue studying in the Thai education system 3) Private organizations such as private hospitals where accept patients from different Arab countries. Muwallad's Arabic proficiency can be used to serve very well to these customers

Keywords: *Preparation, Muwallad, Economic Thai-Saudi Cooperation*

บทนำ

ชาวมลายูมุสลิมจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เข้ามาอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบียมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 สถิติในช่วง 2-3 ปีผ่านมารายงานของทางการซาอุดีอาระเบียมีคนไทยพำนักอยู่ในหลายเมืองโดยเฉพาะในมักกะฮ์และญอฮ์ฟ มีมากกว่า 7,000 คน คำประกาศของรัฐบาลซาอุดีอาระเบียผ่านกระทรวงกิจการภายใน ในวันที่ 14 พฤษภาคม 2562 กำหนดแนวทางการพำนักในประเทศสำหรับชาวต่างชาติ การจ่ายค่าธรรมเนียมการพำนัก และเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายพึ่งตนเองในวิสัยทัศน์ซาอุดีอาระเบีย 2030

จากมาตรการดังกล่าวในแต่ละปีผู้ที่อยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบียต้องจ่ายค่าธรรมเนียมต่อหัวไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงสำหรับแรงงานจากภายในประเทศจำนวน 600 Riyal แรงงานต่างชาติจำนวน 950 Riyal แรงงานภาคก่อสร้าง 650 Riyal และผู้พำนักไม่ว่าจะเกิดในซาอุดีอาระเบียหรือไม่ต้องจ่าย 2,000 Riyal ซึ่งถือว่าสูงมาก ซึ่งหลายครอบครัวคนไทยไม่มีรายได้มากพอที่จะต้องจ่ายมากขนาดนั้น โดยเฉพาะค่าธรรมเนียมผู้พำนักที่ไม่ใช่แรงงานที่ต้องจ่าย 2,000 Riyal ต่อปีต่อคน นั้นหมายถึงทั้งชาย หญิง คนแก่ และเด็ก ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมนี้ทั้งหมด (แหล่งเดียวกัน)

จากมาตรการดังกล่าว ทำให้มุวัลลัดจำนวนมากจำต้องเดินทางกลับมายังภูมิลำเนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส จากข้อมูลของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ระบุว่า จนถึงปลายปี พ.ศ. 2562 มีมุวัลลัดเดินทางกลับมายังภูมิลำเนา มากกว่า 4,000 คน สำหรับผู้ที่มิพักอาศัยด้านอาชีพบ้างก็สามารถเริ่มต้นอาชีพใหม่ในพื้นที่สามจังหวัดได้ โดยเฉพาะการเปิดร้านอาหารอาหรับ หลายรายประสบความสำเร็จกับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วยดี บ้างก็เปิดธุรกิจเสื้อผ้า จำนวนหนึ่งทำหน้าที่เป็นครูสอนภาษาอาหรับและวิชาการศาสนา มุวัลลัดบางคนที่มีการศึกษาดีและสำเร็จการศึกษาชั้นสูงได้เข้าไปทำงานทั้งบริษัทเอกชนและหน่วยงานรัฐในประเทศซาอุดีอาระเบีย ประเทศอื่น ๆ ในตะวันออกกลาง ในไทยและมาเลเซีย (สมเกียรติ ผลประยูร, 2565)

กลุ่มเยาวชนในช่วงวัยการเรียนรู้ส่วนใหญ่ก็เข้ามาในระบบการเรียน โดยเฉพาะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม บางโรงเรียนเปิดห้องเรียนเฉพาะสำหรับกลุ่มมุวัลลัดเพื่ออำนวยความสะดวกการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปศึกษาในหลักสูตรที่หลากหลายโดยเน้นหลักสูตรการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาอาหรับและภาษาอังกฤษ หรือภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นหลักควบคู่กับการเรียนภาษาไทยเพิ่มเติม มุวัลลัดบางส่วนที่ไม่เคยผ่านระบบการเรียน หรืออาจเรียนมาบ้างแล้ว ได้เข้ามาลงทะเบียนกับระบบการศึกษานอกโรงเรียน

จากข้อมูลพื้นฐานข้างต้นสามารถเห็นภาพที่นำไปของการเดินทางกลับมาของมุวัลลัดและมีผลกระทบโดยตรงต่อครอบครัวมุวัลลัดทั้งที่เดินทางกลับมา และเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดชายแดน

ภาคใต้ มวลลัดต้องปรับตัวพอสมควรกับสภาพแวดล้อมใหม่ การเรียน สภาพแวดล้อม สันทนาการ อาหาร สถานะทางสังคม และอัตลักษณ์ของมวลลัดซึ่งถือว่าไม่ได้มีความเป็นอาหรับทั้งหมด ขณะเดียวกันก็ดำรงวัฒนธรรมมาช้านาน จำเป็นต้องค่อย ๆ ปรับตัว และเรียนรู้ที่จะเข้ากับระบบความเป็นอยู่ของผู้คน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะที่กลุ่มเยาวชนในวัยเรียนก็ต้องเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อเป็นต้นทุนชีวิตต่อไป

จากการสำรวจเบื้องต้นของคณะผู้วิจัยจากเครือข่ายมวลลัดและสมาคมมวลลัดในประเทศไทย ที่มีศูนย์กลางในจังหวัดยะลาและกรุงเทพฯ พบว่า การศึกษา ทักษะชีวิต และประสบการณ์ตลอดระยะเวลา การพำนักในซาอุดีอาระเบียช่วยให้สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมา การได้เรียนรู้วัฒนธรรมอาหรับ ที่ให้ความสำคัญกับการค้นหาประสบการณ์นอกบ้าน ความกล้าตัดสินใจและกล้าแสดงออกถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เสริมสร้างความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบงานที่ใดก็ได้ในโลก อย่างน้อยที่สุด ความสามารถในการด้านภาษาอาหรับก็เป็นต้นทุนสำคัญสำหรับการประกอบอาชีพในประเทศที่มีมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ (สรุปจากการสัมภาษณ์กลุ่มสมาคมไทย-อาหรับ วันที่ 22 ธันวาคม 2565 ณ โรงแรมเซนกรุงเทพฯ; สัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษามวลลัด 21 กันยายน 2565 ณ HUSO meeting room- PSU- Pattani)

การเปิดประเทศจากนโยบายวิสัยทัศน์ 2030 ทำให้ซาอุดีอาระเบียต้องกำหนดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจเพื่อความหลากหลายในการเข้ามาทำการค้าการลงทุนทั้งภายในประเทศซาอุดีอาระเบียเอง และการลงทุนภายนอกประเทศ วิสัยทัศน์ 2030 ทำให้ซาอุดีอาระเบียต้องสร้างสัมพันธ์กับต่างชาติมากขึ้น ไม่พึ่งพิงน้ำมัน ซึ่งหากจะสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศยุโรปอาจเป็นเรื่องยากพอสมควร ขณะที่การค้ากับสหรัฐอเมริกาที่มีอุปสรรคจากกรณีนักข่าวซาอุดีอาระเบียถูกลอบสังหารอย่างโหดเหี้ยมในตุรกี ดังนั้น ทิศทางการหาคู่ค้าของประเทศซาอุดีอาระเบียได้หันมาให้ความสนใจกับประเทศในเอเชีย รวมถึงประเทศไทยด้วย (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2563); (ไทยรัฐออนไลน์, 2565); (อิสรรา อัครพิสิฐ, 2565); (อาทิตย์ทองอินทร์, 2565).

ในระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือนซาอุดีอาระเบียพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์กับไทยโดยเชิญผู้นำรัฐบาลไทยเข้าพบผู้นำซาอุดีอาระเบียสะท้อนถึงความสนใจต่อประเทศไทยและการหาช่องทางทางการลงทุนในประเทศไทย หรือประเทศไทยเข้ามาลงทุนในประเทศซาอุดีอาระเบียในระยะเวลาอันใกล้ กำลังคนระดับแรงงานที่มีทักษะ กลุ่มมวลลัดถือว่าสำคัญมาก เพราะเคยอาศัยอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบียมาช้านาน เข้าใจและรู้จักวัฒนธรรม ภาษาความเป็นอยู่ของคนซาอุดีอาระเบียเป็นอย่างดี รวมถึงมีความพร้อมสำหรับการเข้าสู่ระบบงานได้มากกว่าคนที่ไม่เคยสัมพันธ์กับประเทศอาหรับนี้ (ศราวุฒิ อารีย์, 2565)

ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ มวลลัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียในครั้งนี้ ทั้งนี้จากข้อมูลพื้นฐานของมวลลัด ทำให้ทราบว่า มวลลัดเคยทำงาน และกำลังทำงานในภาคส่วนธุรกิจการค้า ธุรกิจสุขภาพ และการศึกษา เช่น เป็นผู้จัดการโรงแรม ผู้จัดการฝ่ายของโรงพยาบาลเอกชน ผู้แปล ผู้นำเที่ยว ครูสอนภาษา อาจารย์มหาวิทยาลัย นักธุรกิจนำเข้าส่งออก นักธุรกิจร้านอาหาร และนักการเมืองท้องถิ่น

ในด้านวิชาการงานวิจัยโดยตรงเกี่ยวกับมวลลัดจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นงานวิจัยระดับปริญญาเอก สาขามานุษยวิทยา ณ มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด สหรัฐอเมริกา ในหัวข้อ Ba-longings : Fatanis in Makkah and Jawi โดยมุห์หมัดอารอฟัต บิน มุห์หมัด งานวิจัยได้ศึกษาความเป็นตัวตนของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้ศัพท์เฉพาะว่าชาวปาตานี หมายถึง คนที่มีถิ่นฐานเดิมจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อาศัยอยู่ในมักกะฮ์ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยเหตุผลทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นมา

ตั้งแต่อ่อนและหลังการบูรณาการรัฐปาตานีกับสยามในช่วงกว่า 100 ปีที่ผ่านมา การใช้ชีวิตในมัสก๊ะฮ์แต่ละช่วงอายุคนมีความแตกต่างกันออกไป ในยุคแรกชาวปาตานีต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด จนสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาเหล่านั้นได้ ด้วยเศรษฐกิจที่เติบโตของประเทศชาอุดีอาระเบียมีผลทำให้คนรุ่นหลังสามารถใช้ชีวิตที่ดีกว่าเดิม บางครอบครัวมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง บางรายทำธุรกิจการค้าใหญ่โต บางรายสามารถทำงานในภาคส่วนต่างๆ ตลอดจนการได้รับสิทธิพลเมืองชาอุดีอาระเบีย ความเป็นชาตินิยมสูงและนิยมพรรคพวกของชาวอาหรับ การใช้ชีวิตในประเทศนี้สำหรับชาวปาตานีไม่ใช่เรื่องง่าย หน้าซ้ำความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับชาอุดีอาระเบียไม่ดีนัก โดยเฉพาะผลพวงจากคดีเพชรซาอุฯ ชาวปาตานีที่เกิดในมัสก๊ะฮ์ หรือเรียกว่ามุวัลลัดในระยะหลังจึงอยู่อย่างยากลำบากขึ้น คนเหล่านี้ได้ซึมซับสังคมภาษา วัฒนธรรมอาหรับชาอุดีอาระเบียมากกว่าวัฒนธรรมมลายู จึงกล่าวความเป็นตัวตนได้ยากและรู้ตัวเองดี จะเรียกตนเองว่าอาหรับก็ไม่ใช่ จะบอกว่าตนเองเป็นมลายูก็ไม่แสดงออกมาเท่าไร ครั้นจะกลับมาสู่ถิ่นหรือบ้านเกิด ก็ไม่ใช่ง่ายเช่นกัน เพราะต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างมาก (Arafat, 2013)

Salaebing (2019) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนผ่านการปฏิบัติศาสนกิจชาวปาตานีโพ้นทะเลจากรุ่นก่อนจนถึงปัจจุบันในมัสก๊ะฮ์ โดยพบว่าชุมชนปาตานีจากภาคใต้ของประเทศไทยได้ปรากฏตัวในเมืองศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลามมายาวนาน ชุมชนนี้เติบโตและเป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะหลังจากการค้นพบน้ำมันในชาอุดีอาระเบียในศตวรรษที่ 20 แนวปฏิบัติและความเชื่อของชาวปาตานีรุ่นแรกกำลังถูกท้าทายโดยคนรุ่นใหม่ที่เกิดและเข้าสังคมในชาอุดีอาระเบีย ทำให้แต่ละรุ่นได้พัฒนากลยุทธ์ที่แตกต่างกันเพื่อปรับบริบทของชาลาฟี-วะฮาบี ชาอุดีอาระเบีย นอกจากนี้ยังโต้แย้งว่าความหมายทางสังคมของถ้อยคำหรือข้อโต้แย้งเกี่ยวกับประเพณีอิสลามมีความหมายใหม่ในแต่ละรุ่นเพราะถูกสร้างในบริบทเฉพาะตลอดสามชั่วอายุคน

อีกเรื่องเป็นการศึกษาเชิงอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามต่อการสื่อสารในประเทศชาอุดีอาระเบีย โดยอุษา จารุภา (2541) โดยพบว่าประเทศชาอุดีอาระเบียเป็นประเทศที่เป็นสังคมปิด มีการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย และก้าวหน้าทางกายภาพ ทั้งในด้านการคมนาคม และการสื่อสารมวลชน วิถีชีวิตของประชาชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักตามความเจริญทางกายภาพ ประชาชนมีความเคร่งศาสนา ศาสนาอิสลามไม่ได้มีการแยกกิจกรรมอาณาจักร ใช้กฎหมายอิสลามในการปกครองประเทศ พฤติกรรมการสื่อสารอยู่ภายใต้หลักการความพึงพอใจของพระเจ้า เคารพในเกียรติยศและศักดิ์ศรีของบุคคล หลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการสื่อสารของชาวชาอุดีอาระเบียและชาวต่างชาติ การดำเนินการสื่อสารมวลชนอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ โดยมีนโยบายหลักเพื่อส่งเสริมสนับสนุนความเชื่อศาสนา เป็นเครื่องมือทางการเมือง

ดังนั้นความสำคัญของการวิจัยนี้มีทั้งในเชิงวิชาการ การลงทุน และความมั่นคง ในเชิงวิชาการงานวิจัยมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเศรษฐศาสตร์ การจัดการ สังคมศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในเชิงวิชาการถือเป็นองค์ความรู้สำคัญที่จะได้จากการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มมุวัลลัด ในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่เห็นว่าชาวมุวัลลัดมีความสำคัญมากพอที่จะยกระดับการพัฒนาศักยภาพและกำลังแรงงานระยะเร่งด่วน ถือเป็นทุนทางมนุษย์ (Human Capital) ที่ดีพอจะเป็นตัวกลางระหว่างรัฐไทยและชาอุดีอาระเบียในการขับเคลื่อนธุรกิจและบริการในประเทศทั้งสอง

มนุษย์ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน การลงทุนด้านการพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการทำงานจะช่วยให้องค์กรประสบผลสำเร็จ (Michael, Sue and Dave, 2005: 410 อ้างถึงในรณชิตี ป้องกันภัย, 2557) “มนุษย์” (Human) จัดว่าเป็น “ทุน” (Capital) ที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนองค์กร เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวในโลกที่

สามารถสร้างสรรค์สิ่งอันเป็นประโยชน์อันอนันต์ให้กับองค์การได้ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือกำลังสมองที่มีอยู่ในตัวมนุษย์นั่นเอง ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินภายในอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เรียกกันว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” (Globalization) ต้องยอมรับว่า “ทุนทางปัญญา” (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Asset) มีความสำคัญมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันกำลังมุ่งเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ทุกองค์กรไม่ว่าภาครัฐ เอกชน องค์กรรัฐวิสาหกิจ ต่างล้วนให้ความสำคัญเรื่องการบริหาร “คน” อันเป็นเรื่องที่ทุกองค์กรไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ (สิริภา ภาคอัถ์, 2563); (Becker, 1964)

ในเชิงสังคมศาสตร์ถือเป็นการมองสังคมอย่างเสมอภาค การให้โอกาส และมองจุดแข็งของกลุ่มมุสลิมผู้กระตือรือร้นที่กำลังเป็นที่ต้องการ การสร้างพื้นที่ของกลุ่มมุสลิมให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับจังหวัดชายแดนภาคใต้และประเทศชาติ และในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐไทยสามารถใช้กลุ่มมุสลิมมาสนับสนุนความสัมพันธ์ไทย-ซาอุดีอาระเบียทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มีมุสลิมจำนวนหนึ่งที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในรัฐบาลซาอุดีอาระเบีย ถือสัญชาติซาอุดีอาระเบีย (มีหน้าที่การงาน และธุรกิจที่ดีพอที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ได้เป็นอย่างดี

การศึกษาวิจัยเรื่องมุสลิมในฐานะทุนทางมนุษย์มุ่งค้นหาคำตอบว่ากลุ่มมุสลิมมีที่มาที่ไปอย่างไร ไปอยู่อาศัยในซาอุดีอาระเบียได้อย่างไร และเชื่อมโยงกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไร มุสลิมในฐานะทุนทางมนุษย์เป็นพื้นฐานอยู่แล้วจะสามารถส่งเสริมและสนับสนุนการค้าการลงทุนและการบริการโดยเฉพาะในด้านการโรงแรม โรงพยาบาล และการท่องเที่ยวได้อย่างไรในตะวันออกกลางโดยเฉพาะซาอุดีอาระเบีย มีกลไกของรัฐและเอกชนสามารถเข้าเกี่ยวข้องเพื่อยกระดับความพร้อมของพวกเขาได้อย่างไร และศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการโรงแรม โรงพยาบาลและการท่องเที่ยว Hotel, Hospital, Tourism ใช้ตัวย่อว่า HHT จะสามารถเข้ามาพัฒนาทักษะ หรือการส่งเสริมด้านอื่น ๆ ที่จะไปตอบโจทย์ความจำเป็นและโอกาสเข้าไปสร้างงานและสร้างรายได้ใน 9 ด้านที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้/ศอ.บต.ได้เคยสรุปมา

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นสำคัญ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่ม กับผู้ให้ข้อมูลที่สัมพันธ์กับงานวิจัย การวิจัยนี้ยังได้เสริมวิธีการศึกษาเพื่อความสมบูรณ์ในการศึกษาด้านความพร้อมของมุสลิมโดยการสำรวจเชิงปริมาณเพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงคุณภาพ ในรูปแบบ Google Forms โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนมุสลิมอายุระหว่าง 17-25 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 153 คน

ผลการวิจัย

มุสลิม คือ ผู้ที่เกิดและใช้ชีวิตในรัฐที่มีกฎหมายของตนเอง หรือ ในที่ที่นี้หมายถึง ชนชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่อาหรับ เกิด โต และใช้ชีวิตในดินแดนอาหรับ (Chalmeta and Heinrichs, 2026) ทำให้ได้รับการถ่ายทอดและสะสมวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมถิ่นที่ไปอยู่ ทั้งในเรื่องทักษะการเป็นอยู่ การสื่อสาร การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การแต่งกาย อาหารการกิน และทัศนคติ มุสลิมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษารุ่นนี้ คือ ชาวจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เดินทางไปยังประเทศซาอุดีอาระเบียมาตั้งแต่วัยรุ่น

หรือ พ่อ โดยในรุ่นลูก หรือ หลานไม่ได้มีความคิด หรือ คิดไม่ถึงว่าสักวันจำเป็นต้องเดินทางกลับมายัง ภูมิลำเนาเดิม นับตั้งแต่ปีค.ศ.2015 เป็นต้นมา มวลัดจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ (และจากภูมิลำเนาเดิม ที่อื่น ๆ ของโลก) จำเป็นต้องเดินทางกลับมายังภูมิลำเนา ด้วยเหตุผลการประกาศวิสัยทัศน์ 2030 ผลักดันประเทศชาสู่อาระเบียให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว (มิใช่พึ่งแต่รายได้จากทรัพยากรน้ำมันและก๊าซ) ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ หนึ่งในนโยบายที่นำมาปรับใช้ คือ การยกระดับขีดความสามารถของ พลเมืองชาสู่อาระเบีย และผลักดันชาวต่างชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กลับไปยังภูมิลำเนาเดิม โดยใช้ มาตรการเพิ่มค่าธรรมเนียมพำนังกาศัย (อิกอมะฮ์)

ในห้วงเวลาที่เกิดปรากฏการณ์ข้างต้น ที่ทำให้มวลัดต้องเดินทางกลับในช่วงตั้งแต่ปี ค.ศ.2015 จนถึงปัจจุบันมากกว่า 5 พันคน ประเทศชาสู่อาระเบียประสงค์จะฟื้นฟูความสัมพันธ์กับราชอาณาจักรไทย และการดำเนินการทางการทูตเพื่อสานต่อความสัมพันธ์ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเห็นทิศทางที่เด่นชัดใน ความสัมพันธ์ที่ดีวันดีคืน ณ ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ในทางปฏิบัติรัฐบาลไทยและรัฐบาล ชาสู่อาระเบียได้สร้างความสัมพันธ์อย่างเป็นรูปธรรมประเดิมด้วยการเยือนชาสู่อาระเบีย ของนายกรัฐมนตรีประยุทธ์ จันทร์โอชา ต้นปีพ.ศ.2565 การลงนามในข้อตกลงด้านแรงงานระหว่างกัน 2 ฉบับ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อสร้างความมั่นใจในการจัดหาแรงงานไทยไปทำงานใน ชาสู่อาระเบียอย่างถูกต้องตามกฎหมาย การจัดนิทรรศการการค้าเฉพาะระหว่างไทยกับชาสู่อาระเบีย เมื่อปลายปี 2566 โดยมีผู้ประกอบการจากชาสู่อาระเบียจำนวน 53 คนเข้าร่วมโครงการ การมอบ อัลกุรอานของกษัตริย์มัมมัด บิน ซัลมาน แก่ราชกุมารมุสลิมในประเทศไทย การเปิดเที่ยวบินตรง ชาสู่อาระเบีย-กรุงเทพมหานคร ทำให้ตั้งแต่มีการเปิดเที่ยวบินอย่างเป็นทางการ ได้มีนักท่องเที่ยว ชาวชาสู่อาระเบียเข้ามาเยือนไทยมากกว่า 5 หมื่นคน

คณะผู้วิจัยได้ตระหนักในปรากฏการณ์ดังกล่าว มองเห็นความทุกข์ยากของชาวมวลัดที่เดินทาง กลับมายังภูมิลำเนาโดยไม่ทันตั้งตัว และเดินทางกันเป็นครอบครัวใหญ่ รวมถึงมีผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ อย่างเลื่องไม่ได้ ขณะเดียวกันก็มองเห็นศักยภาพในตัวมวลัดที่มีมากมายในฐานะที่เคยอยู่ในประเทศ ชาสู่อาระเบียจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมวลัด มวลัดจึงถูกมองว่าเป็นทุนทางมนุษย์ (Human Capital) ที่เหมาะสมกับช่วงเวลาประเทศไทยกำลังสานความสัมพันธ์กับประเทศชาสู่อาระเบียอย่างเข้มข้น ในกรอบความสัมพันธ์นี้เช่นกันก็ได้มองเห็นช่องทางประกอบการอาชีพของมวลัด โดยเฉพาะในกรอบความ ร่วมมือไทย-ชาสู่อาระเบีย

การศึกษาเรื่องการเตรียมความพร้อมของมวลัดสู่ตลาดแรงงานในกรอบความร่วมมือ ทางเศรษฐกิจไทย-ชาสู่อาระเบีย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับมวลัด และสถานการณ์ ของมวลัด 2) เพื่อศึกษาความพร้อมของมวลัด ความต้องการด้านแรงงานในไทยและชาสู่อาระเบีย 3) เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นสำคัญ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group) กับชาวมวลัด ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) จากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น กระทรวง แรงงาน กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการต่างประเทศ สถาบันการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้าน ตะวันออกกลางศึกษา เป็นต้น การศึกษาจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้การวิจัยนี้ จะใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นส่วนสนับสนุน เพื่อรองรับในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน ตนเองของกลุ่มมวลัด แบบสอบถาม Google Forms จะถูกกระจายให้กับเยาวชนมวลัด อายุระหว่าง 17-25 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 153 คน ซึ่ง จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามกรอบวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับมุวัลลัด และสถานการณ์ของมุวัลลัด

ในเรื่ององค์ความรู้ และสถานการณ์ของมุวัลลัด พบว่า ชาวมุวัลลัดรุ่นแรกได้เดินทางไปยังดินแดนอิญาซหรือประเทศซาอุดีอาระเบียในปัจจุบันตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการเดินทาง คือ การประกอบพิธีฮัจย์และการแสวงหาความรู้ด้านศาสนาอิสลามจากนักปราชญ์มุสลิมชั้นนำที่นั่น จากการเดินทางตามเหตุผลข้างต้นปรากฏมีชาวมุสลิมที่มีพื้นเพมาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยตัดสินใจอยู่ต่อโดยไม่ได้เดินทางกลับมามีจำนวนา จนปัจจุบันขยายไปสู่รุ่นที่ 5-6 และบางส่วนก็ได้รับสัญชาติซาอุดีเป็นที่ยอมรับแล้ว หลังจากมีการประกาศนโยบายใหม่ของการซาอุดีอาระเบียส่งผลให้ชาวมุวัลลัดจำนวนกว่า 4,000 คน ต้องเดินทางกลับมายังประเทศไทย เพราะไม่สามารถจ่ายค่าธรรมเนียมการอยู่อาศัยที่ปรับสูงขึ้น โดยสามารถสรุปสถานการณ์ของมุวัลลัดเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ ช่วงที่อาศัยอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย และช่วงที่กลับมาอาศัยอยู่ในประเทศ

ช่วงที่อาศัยอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย พบว่า ชาวมุวัลลัดส่วนใหญ่จะทำงานอิสระและทำงานตามฤดูกาลโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลฮัจย์และอุมเราะห์เป็นหลัก ส่วนมากจะทำอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าเพราะสามารถทำงานอยู่ที่บ้านได้ เนื่องจากอาศัยอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบียเป็นเวลานานทำให้มุวัลลัดซึมซับธรรมเนียมปฏิบัติ ภาษา การแต่งกาย และอาหารการกินแบบชาวอาหรับ หากแต่ในระดับครอบครัวบางส่วนยังคงรักษาอัตลักษณ์บ้านเกิดของตน เช่น การใช้ภาษามลายูและการรักษาธรรมเนียมปฏิบัติแบบมลายูเอาไว้ เยาวชนชาวมุวัลลัดสามารถเข้ารับการศึกษจนถึงระดับมัธยมปลายจากโรงเรียนของรัฐบาลซาอุดีอาระเบียได้ แต่ในระดับอุดมศึกษาจะค่อนข้างมีอุปสรรคพอสมควร ทำให้เยาวชนมุวัลลัดบางส่วนเลือกที่จะออกไปศึกษาในระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น ในแง่ของการถือครองทรัพย์สินของชาวมุวัลลัดก็ไม่ต่างจากชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย กล่าวคือ ไม่สามารถถือครองทรัพย์สินในนามของตัวเองได้

ช่วงที่กลับมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย หลังจากการประกาศนโยบายใหม่ของรัฐบาลภายใต้การบริหารของมกุฎราชกุมารมูฮัมหมัด บิน ซัลมาน กล่าวคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 เป็นต้นมา ที่กำหนดให้ชาวต่างชาติในประเทศซาอุดีอาระเบียจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการพำนักในอัตราที่สูงขึ้น ทำให้ชาวมุวัลลัดจำนวน 4,000 คน ต้องเดินทางกลับมามีจำนวน โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เดินทางกลับมาและใช้ชีวิตในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวมุวัลลัดแต่ละครอบครัวมีสถานะทางการเงินที่แตกต่างกัน บางส่วนมีความยากลำบากในการเริ่มต้นอาชีพในพื้นที่และอีกบางส่วนก็ประสบความสำเร็จในการเปิดกิจการของตนเอง โดยเฉพาะธุรกิจอาหารและการแต่งกาย และชาวมุวัลลัดที่เดินทางกลับมาและใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ มุวัลลัดบางส่วนที่เดินทางกลับมาและประสบปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงโอกาสในการประกอบอาชีพ รวมถึงโอกาสทางการศึกษา จึงตัดสินใจเดินทางเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อหางานทำ จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลพบว่า มีมุวัลลัดจำนวน 400 ครอบครัวอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ โดยส่วนมากจะทำงานในธุรกิจขนส่งอาหาร และทำงานในร้านอาหารอาหรับ โดยทั้ง 2 กลุ่ม มีอุปสรรคสำคัญในการใช้ชีวิตในประเทศไทยคือ ความไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมไทย

งานวิจัยของอริสรา อัครพิสิฐ (2565) ในเรื่องการนำนโยบายการปฏิรูปประเทศครั้งสำคัญตามวิสัยทัศน์ซาอุดีอาระเบีย 2030 ถือเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ซาอุดีอาระเบียพยายามพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตสู่ระดับปกติอย่างสมบูรณ์กับไทยหลังปมร้าวฉาน กว่า 30 ปี ความมุ่งมั่นอันสูงสุดเพื่อลดการพึ่งพารายได้หลักจากน้ำมันก๊าซธรรมชาติ แทนที่ด้วยการสร้างความหลากหลายทางเศรษฐกิจ ทำให้ซาอุดีอาระเบียต้องการแรงงานต่างชาติหลายล้านคนในโครงการพัฒนาต่างๆ การเยือนซาอุดีอาระเบียอย่างเป็นทางการของนายกรัฐมนตรีไทยตามคำเชิญของผู้นำซาอุดีอาระเบียเมื่อต้นปี

พ.ศ. 2565 นำมาซึ่งโอกาส ในการสร้างความร่วมมือและการพัฒนาร่วมกันในหลายด้านระหว่างสองประเทศ และหนึ่งในนั้นคือ ข้อตกลงความร่วมมือด้านแรงงาน การกลับมาสร้างความสัมพันธ์ด้านแรงงานระหว่างประเทศนับเป็น โอกาสอันสดใสของแรงงานไทยทั้งในด้านการเป็นที่ยอมรับของนายจ้างต่างชาติ

2. เพื่อศึกษาความพร้อมของมุสลิม วัยละ ความต้องการด้านแรงงานในไทยและชาอุติอาระเบีย

ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มนักเรียนและนักศึกษาในวัยแรงงานอายุ 17-25 ปี สามารถสรุปสาระสำคัญเฉพาะในส่วนของความรู้ ทักษะ และทัศนคติดังต่อไปนี้

2.1 ความรู้ (Knowledge)

ชาวมุสลิมวัยแรงงานที่อยู่ในระบบการศึกษาแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว โดยสำเร็จการศึกษาในสาขาต่าง ๆ ทั้งศาสตร์ทางวิชาชีพและศาสนา ในสาขาวิชาชีพมุสลิมจำเป็นต้องเทียบวุฒิการศึกษา และ/สอบใบประกอบวิชาชีพเฉพาะสาขา และอุปสรรคด้านภาษาไทยและการปรับตัวเข้ากับสังคมไทย 2. กลุ่มที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลายจากประเทศชาอุติอาระเบีย ซึ่งบางส่วนไม่ได้เรียนต่อ และมีบางส่วนที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อุปสรรคของกลุ่มนี้คือภาษาไทยทำให้นักศึกษาชาวมุสลิมกลุ่มนี้ไม่สามารถเลือกเข้าเรียนในสาขาที่ตัวเองสนใจจริง ๆ 3. กลุ่มที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมปลายจากประเทศชาอุติอาระเบีย นักเรียนที่ต้องการจะเรียนต่อในระดับมัธยมปลายในประเทศไทยจะมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง กล่าวคืออุปสรรคในการเทียบโอนวุฒิทำให้นักเรียนกลุ่มนี้ไม่มีตัวเลือกในการเรียนต่อมาก โดยเฉพาะคนที่ต้องการเรียนต่อทางสายสามัญ

ส่วนความรู้ด้านวิชาการทั้งด้านศาสนาและสามัญ จากการพูดคุยกับนักศึกษามุสลิมในระดับอุดมศึกษาพบว่า นักศึกษามุสลิมที่เรียนจบในระดับชั้นมัธยมปลายจากประเทศชาอุติอาระเบียส่วนใหญ่จะผลการเรียนดี ซึ่งอยู่ในระดับที่จะสามารถเข้าเรียนในสาขาวิชาต่าง ๆ ได้ เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ วิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้จากข้อมูลของครูพี่เลี้ยงที่ดูแลนักเรียนมุสลิมพบว่า นักเรียนมุสลิมถึงแม้จะมีอุปสรรคด้านภาษาไทยในการเรียน แต่พวกเขาจะมีผลการเรียนอยู่ในระดับดี โดยจะมีความโดดเด่นในวิชาสายสามัญ จนได้รับการเสนอชื่อให้เป็นตัวแทนโรงเรียนไปร่วมการแข่งขันด้านวิชาการอยู่เสมอ นักเรียนนักศึกษาส่วนใหญ่มีทักษะและความรู้ด้านภาษาอาหรับ อังกฤษ และมลายู มีความรอบรู้ในด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างดี

2.2 ทักษะ (Skill)

2.2.1 ทักษะด้านภาษา ไม่ว่าจะเป็นอาหรับ ภาษาอังกฤษ และภาษามลายู พวกเขาสามารถใช้ภาษาอาหรับในแบบเจ้าของภาษาเอง ภาษาอังกฤษในระดับที่สื่อสารได้ และมีทักษะด้านภาษามลายูที่ใช้ภายในบ้าน

2.2.2 ทักษะด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมอาหรับ ทำให้พวกเขาสามารถทำงานกับคนต่างวัฒนธรรมได้ดี

2.2.3 ทักษะการทำงานอื่น ๆ ประกอบด้วย ทักษะการเจรจาต่อรอง ทักษะการพูดในที่สาธารณะ ทักษะการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ทักษะการวางแผน ทักษะการบริการลูกค้า และทักษะการทำงานหลายงานในเวลาเดียวกัน (Multi-tasking)

2.3 คุณลักษณะ (Attitude)

คุณลักษณะโดยทั่วไปแล้ว มุวัลลัดมีทัศนคติและวิถีคิดของชาวมุวัลลัดจะเหมือนกับชาวอาหรับ ชาวมุวัลลัดมีความผูกพันกับประเทศซาอุดีอาระเบียเสมือนเป็นประเทศของตนเอง อีกทั้งยังมีความกล้าแสดงออก กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น และมีความมั่นใจในตัวเองสูง มีความใฝ่รู้ กล้าที่จะถามและตอบคำถามในชั้นเรียน มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน เพราะนักเรียนนักศึกษาหลายคนมีประสบการณ์การทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบียที่หลากหลาย โดยเฉพาะประสบการณ์การทำงานในช่วงฮัจญ์และอุมเราะห์ ถึงแม้ว่าตัวเองยังอยู่ในวัยเรียนก็ตาม

เพื่อสนับสนุนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ งานวิจัยยังได้ออกแบบให้มุวัลลัดได้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินความพร้อมของตนเองด้านความรู้ ความเข้าใจ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และคุณลักษณะ (Attribute) เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานด้านการท่องเที่ยว (Tourism) ด้านโรงพยาบาล (Hospital) และด้านการโรงแรม (Hotel) ทั้งนี้ การประเมินความพร้อมของตนเองด้านความรู้ ความเข้าใจ (Knowledge) เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานด้านการท่องเที่ยว (Tourism) ด้านโรงพยาบาล (Hospital) และการโรงแรม (Hotel) ผลการตอบแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติพบว่าข้อคำถามทั้ง 3 สาขา มีน้ำหนักการมีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะในระดับปานกลางไปจนถึงมาก มีบางประเด็นที่พบว่ามีน้อยแต่นั้นเป็นข้อจำกัดที่พบมากในกลุ่มผู้ที่เกิดในต่างแดน

หากนำผลการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นหลัก จะพบความสอดคล้องทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ในด้านความรู้จากข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่ามุวัลลัดมีความพร้อมด้านความรู้ภาษาอาหรับเป็นอย่างดี และภาษาอังกฤษในระดับที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณทั้งในความสนใจงานด้านการโรงแรม การพยาบาล และการท่องเที่ยวที่พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้ภาษาอาหรับดีมาก และภาษาอังกฤษในระดับปานกลาง

ในด้านทักษะ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่าในด้านภาษาถือว่าโดดเด่นสุด รองลงมาเป็นเรื่องของทักษะด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมอาหรับ การได้ปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในเทศกาลฮัจญ์และอุมเราะห์ จะทำให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมนอกจากอาหรับด้วย นอกจากนี้ด้วยกระบวนการพบปะกับต่างชาติทำให้เกิดทักษะอื่น ๆ ตามมา ซึ่งล้วนส่งเสริมการทำงานในสาขาอาชีพที่สนใจได้ดี จึงสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า ในด้านทักษะการทำงานไม่ว่าจะเป็นในด้านการโรงแรม การท่องเที่ยว และการพยาบาล ทักษะโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่บางทักษะมีสูงเช่นกัน

ในด้านคุณลักษณะในการศึกษาเชิงคุณภาพได้ค้นพบว่าทัศนคติและวิถีคิดของชาวมุวัลลัดจะเหมือนกับชาวอาหรับ อีกทั้งมุวัลลัดยังมีความกล้าแสดงออก กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น และมีความมั่นใจในตัวเองสูง มีความอยากรู้อยากเห็น มีความมั่นใจสูง มีความชื่นชอบวิถีชีวิตแบบคนเมือง เพราะอาศัยอยู่ในชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน เพราะนักเรียนนักศึกษาหลายคนมีประสบการณ์การทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบียที่หลากหลาย โดยเฉพาะประสบการณ์การทำงานในช่วงฮัจญ์และอุมเราะห์ ถึงแม้ว่าตัวเองยังอยู่ในวัยเรียนก็ตาม

ดังนั้นหากนำมาศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณจะเห็นถึงความสอดคล้องกันด้วยเช่นกันไม่ว่าจะเป็นในสาขาการพยาบาล การท่องเที่ยวและการโรงแรม ยกตัวอย่างในประเด็น การชอบทำงานที่ทำหายอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับความจำป็น ความลำบากและความจำป็นที่ต้องดูแลสมาชิกในครอบครัว การเป็นคนที่มีความอดทน เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีความเป็นมืออาชีพในทุกด้าน

3. เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) หน่วยงานของรัฐ ในการจัดทำฐานข้อมูลของมุสลิม ความต้องการในการทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย การส่งเสริมและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้กับกลุ่มมุสลิมตามความต้องการของพวกเขา รวมถึงการอำนวยความสะดวกในการจัดส่งมุสลิมไปทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย 2) สถาบันการศึกษา การจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยให้กับมุสลิม เพื่อมุสลิมสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยได้ 3) องค์กรเอกชน เช่น โรงพยาบาลเอกชนที่รองรับผู้ป่วยจากกลุ่มประเทศอาหรับ สามารถใช้ความสามารถทางภาษาอาหรับของมุสลิมในการให้บริการแก่กลุ่มลูกค้ากลุ่มนี้ได้

การศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอแนะที่สำคัญในการนำไปใช้ประโยชน์ กล่าวคือ สำหรับสถาบันการศึกษาจะต้องเร่งให้การศึกษาด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยอย่างเร่งด่วนแก่ชาวมุสลิมให้พวกเขาสามารถปรับตัวและอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการจะต้องเร่งหามาตรการสำหรับเยาวชนมุสลิมที่ผ่านระบบการศึกษาในต่างประเทศให้สามารถเทียบโอนวุฒิการศึกษาและสามารถเรียนต่อในระบบการศึกษาของประเทศไทยได้ สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจในการเตรียมความพร้อมประชากรวัยแรงงานเพื่อรองรับการทำงานในอนาคต โดยเฉพาะในกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยและซาอุดีอาระเบีย เช่น กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการจัดหางาน กรมการท่องเที่ยว เป็นต้นสามารถทำความเข้าใจสถานการณ์ของชาวมุสลิม ความพร้อมและความต้องการของมุสลิม อันจะนำไปสู่การวางแผนการส่งเสริมประชากรกลุ่มนี้ให้สามารถสร้างประโยชน์ในทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับประเทศได้

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องนี้ มุสลิมเป็นกลุ่มประชากรที่มีอัตลักษณ์สองวัฒนธรรม โดยเติบโตในประเทศซาอุดีอาระเบียแต่มีรากเหง้าจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ส่งผลให้มีความโดดเด่นด้านภาษาอาหรับ ความเข้าใจวัฒนธรรมอาหรับ และประสบการณ์การใช้ชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามเมื่อกลับมาพำนักในประเทศไทยกลับประสบอุปสรรคด้านภาษาไทย การเทียบโอนวุฒิการศึกษา และการปรับตัวเข้าสู่ระบบการศึกษาและตลาดแรงงานไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการปรับตัวข้ามวัฒนธรรมของ Kim (2001) ที่อธิบายว่าความสามารถด้านภาษาและการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการปรับตัวและการบูรณาการเข้าสู่สังคม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า มุสลิมมีศักยภาพด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะความสามารถในการใช้ภาษาอาหรับ ภาษาอังกฤษ การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การบริการ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาและประสบการณ์การทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดทุนมนุษย์ของ Becker (1993) ที่ระบุว่าความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดแรงงาน อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญไม่ได้เกิดจากการขาดศักยภาพของมุสลิม แต่เป็นข้อจำกัดด้านระบบการรับรองคุณวุฒิ การพัฒนาทักษะภาษาไทย และโอกาสในการเข้าถึงการจ้างงาน

ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า หากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาระบบการเทียบโอนวุฒิ จัดหลักสูตรเสริมภาษาไทยและทักษะวิชาชีพ รวมถึงส่งเสริมการใช้ศักยภาพด้านภาษาและวัฒนธรรมอาหรับของมุสลิมให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคการท่องเที่ยว การแพทย์ และการบริการ จะช่วย

เพิ่มโอกาสในการจ้างงานและสนับสนุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวทางของ International Labour Organization ที่เน้นการพัฒนาทักษะ การรับรองสมรรถนะ และการเตรียมกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในระดับสากล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อมูลลัต

1.1 ข้อเสนอแนะต่อมูลลัตในการทำงานในประเทศไทย คือ การเร่งศึกษาและเรียนรู้ ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน สำหรับมูลลัตที่สนใจ งานด้านการโรงแรมสามารถเข้าร่วมเรียนในหลักสูตร Mutual Recognition Arrangement (MRA) ที่เป็น ข้อตกลงที่เป็นการกำหนดเงื่อนไขของการยอมรับร่วมกันระหว่างคู่ภาคีที่ทำในกลุ่มประเทศอาเซียนจากทาง กรมการท่องเที่ยว มูลลัตสามารถใช้ความสามารถทางภาษาอาหรับและความเข้าใจวัฒนธรรมอาหรับใน การทำงานภาคการท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศอาหรับ นอกจากนี้การศึกษาต่อใน ด้านสาธารณสุข ก็เป็นที่ต้องการของโรงพยาบาลเอกชนในประเทศอีกด้วย

1.2 ข้อเสนอแนะต่อมูลลัตในการทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย ปัจจุบันประเทศ ซาอุดีอาระเบียมีความต้องการแรงงานกึ่งทักษะจากประเทศไทยกว่า 2,000 ตำแหน่ง ในสาขาช่างเชื่อม ช่าง ก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเหล็ก เชฟทำอาหาร และผู้ช่วยพยาบาล มูลลัตที่สนใจสามารถติดตามข้อมูล จากกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1 หน่วยงานของรัฐ ในการจัดทำฐานข้อมูลของมูลลัต ความต้องการในการทำงานใน ประเทศซาอุดีอาระเบีย การส่งเสริมและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้กับกลุ่มมูลลัตตามความต้องการของ พวกเขา รวมถึงการอำนวยความสะดวกในการจัดส่งมูลลัตไปทำงานในประเทศซาอุดีอาระเบีย

2.2 สถาบันการศึกษา การจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยให้กับมูล ลัต เพื่อมูลลัตสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยได้

2.3 องค์กรเอกชน เช่น โรงพยาบาลเอกชนที่รองรับผู้ป่วยจากกลุ่มประเทศอาหรับ สามารถใช้ความสามารถทางภาษาอาหรับของมูลลัตในการให้บริการแก่กลุ่มลูกค้ากลุ่มนี้ได้

3. ข้อเสนอแนะวิจัยในครั้งต่อไป

3.1 การเปิดประเทศซาอุดีอาระเบีย ประเทศจะได้ประโยชน์อะไร จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ประโยชน์อะไร

3.2 โอกาสด้านการค้าการลงทุนในซาอุดีอาระเบีย

3.3 อาชีพ และการทำงานในซาอุดีอาระเบีย ทั้งกลุ่มมูลลัตและมีไม่มูลลัต

3.4 การพัฒนาศักยภาพพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้านการท่องเที่ยว และการพยาบาล รองรับการเดินทางของชาวซาอุดีอาระเบีย

3.5 ประเทศควรเตรียมพร้อมอะไรกับการเข้ามาของชาวซาอุดีอาระเบีย

3.6 ในรอบความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะการศึกษา สามารถผลักดันในเรื่องอะไรได้ บ้าง การวิจัยร่วม การบริการวิชาการ ความร่วมมือทางวิชาการ การเปิด Campus การเรียนภาษาระยะ สั้นๆ กิจกรรมนอกสถานศึกษา ฯลฯ

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพมหานคร. (2563). ไทย-ซาอุฯ เล็งฟื้นสัมพันธ์ในรอบ 30 ปี. <https://www.bangkokbiznews.com>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2565). “ซัซชาติ” ร่วมงานสะพานเชื่อมสัมพันธ์ไทย-ซาอุฯ พร้อมแต่งกายแบบอาหรับ. <https://www.thairath.co.th/news/politic/2486741>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2565). ไทย-ซาอุฯ จ่อลงนามเอกสาร 3 ฉบับ ยกระดับสัมพันธ์ในการประชุม APEC 2022. <https://www.thairath.co.th/news/politic/2486741>
- รณชฎี ป้องกันภัย. (2557). คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานการเคหะแห่งชาติ : กรณีศึกษา พนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงานใหญ่ [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศราวุฒิ อารีย์. (2565). ไทย-ซาอุดีอาระเบีย : จากสัมพันธ์แตกร้าสู่ก้าวอย่างแห่ง “มิตรภาพใหม่.” สถาบันเอเชียศึกษา. <http://www.ias.chula.ac.th/article/ไทย-ซาอุดีอาระเบีย>
- อริสรา อัครพิสิฐ. (2565). วิสัยทัศน์ซาอุดีอาระเบีย 2030: โอกาสและความท้าทายของตลาดแรงงานไทย. *สยามวิชาการ*, 23(41), 58-76.
- อาทิตย์ ทองอินทร์. (2565). 32 ปีของการถูกตัดความสัมพันธ์ทางการ แต่ความสัมพันธ์ชุมชนมุสลิมไทย-ซาอุฯ ไม่เคยสั้นคลอน. <https://plus.thairath.co.th/>
- สมเกียรติ ผลประยูร. (2565). ปาฐกถางานสัมมนาประเด็นความสัมพันธ์ไทย-ซาอุดีอาระเบีย. ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- สิริภา ภาคอรรถนุมนุญ. (2563). แนวคิด วิวัฒนาการและแนวโน้ม. *วารสารวิชาการ รัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์*, 2(1), 38-45.

เอกสารอ้างอิงต่างประเทศ

- Arafat, M. (2013). *Be-Longing: Fatanis in Makkah and Jawi* [Ph.D. Dissertation]. Harvard University.
- Becker, G. S. (1993). *Human capital a theoretical and empirical analysis*. University of Chicago Press.
- Becker, G.S. (1964). *Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. University of Chicago Press.
- Chalmeta, Ed.P. and Heinrichs, W.F. (2026). *Muwallad in encyclopaedia of Islam new*. Sage.
- Kim, Y. Y. (2001). *Becoming intercultural: an integrative theory of communication and cross-cultural adaptation*. Thousand Oaks.
- Salaebing, B. (2019). *Intergenerational transformation of religious practices in a diasporic setting: the case of Patani community in Mecca (1950S - 2010S)* [Master's Dissertation]. Hamad bin Khalifa University.

การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H
ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

The Development of Analytical Thinking Skills on al-Hadith Subject by
Using 5W1H Technique Combined with Inquiry Learning
for Secondary School Students, Year 3

มะซัฟวาน รออีตี^{1*} อับดุลรอแมะ สุหลง¹
Masafwan Roiti^{1*} Abdulramae Sulong¹

(Received: Dec 22, 2024; Revised: May 26, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ โดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 70 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียน และหลังเรียน 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อวิชาอัลหะดีษของผู้เรียน ที่ได้รับการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านคอลอกาเวภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง 1) แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ 2) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษ 3) แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-Test ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ได้ร้อยละ 84.26 โดยการเทียบเกณฑ์แล้วสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (ร้อยละ 70) 2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษ หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 3) ผลการประเมินระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ มีค่าเฉลี่ย 4.40 โดยภาพรวมอยู่ในระดับความพึงพอใจมาก

คำสำคัญ: ทักษะการคิดวิเคราะห์ อัลหะดีษ 5W1H การเรียนรู้แบบสืบเสาะ

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹ Faculty of Education, Yala Rajabhat University

*Corresponding author / Email: 736596014@yru.ac.th

ABSTRACT

The purpose of this research aimed to 1) develop critical thinking skills for secondary school students, year 3 through the implementation of 5W1H technique and inquiry-based learning, using the standard criterion of 70 percent, 2) compare the academic achievement in al-Hadith before and after instruction using the 5W1H technique combined with inquiry-based learning, and 3) study the students satisfaction of secondary school, year 3 in learning al-Hadith through the implementation of 5W1H technique and inquiry-based learning. The sample group for this research consisted of 31 secondary school students, year 3 from Ban Kolokakawe School, in the second semester of academic year 2023. The research instruments included: 1) an analytical thinking skills assessment form, 2) al-Hadith subject achievement test, and 3) satisfaction questionnaire regarding the learning management using the 5W1H teaching technique combined with inquiry-based learning. The statistical analysis used in this research included percentage, mean, standard deviation, and t-Test. The research findings revealed that: 1. The result of developing analytical thinking skills was 84.26 percent, which was higher than the required criteria of 70 percent. 2. The comparative results of academic achievement in al-Hadith subject showed that post-learning scores were higher than pre-learning scores statistically significant at 0.05. 3. The students' satisfaction with learning by organizing learning using the 5W1H teaching technique together with inquiry-based learning had an average of 4.40, overall at a high level.

Keywords: *Analytical thinking skills, al-Hadith, 5W1H, Inquiry Learning*

บทนำ

การคิดวิเคราะห์เป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมในศตวรรษที่ 21 การดำเนินชีวิตในสังคมต้องอิงตามหลักการและขั้นตอนที่มีระบบ โดยใช้การคิดใคร่ครวญอย่างละเอียดและมีเหตุผล เพื่อค้นหาจุดดีและจุดด้อยของเรื่องราวต่าง ๆ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมอย่างยุติธรรม ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ระบุว่า การคิดวิเคราะห์เป็นรากฐานของการคิดที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ผู้ที่มีทักษะนี้สามารถพิจารณาและแก้ปัญหาได้อย่างแม่นยำ โดยสามารถจำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลและเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างชำนาญ ด้วยการหาหลักฐานและข้อมูลที่เชื่อถือได้มาสนับสนุนการตัดสินใจก่อนที่จะสรุปผล การคิดวิเคราะห์ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยในการแสวงหาความรู้ ทำให้เกิดแนวทางการคิดและการแก้ปัญหาที่มีหลักเกณฑ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีมาตรฐานสากลในศตวรรษที่ 21 ด้วยเหตุนี้ ครูจึงควรนำทักษะการคิดวิเคราะห์มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ

และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (จรงกรณ์ กลางบุรีมย์, 2563) อิสลามได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการคิดวิเคราะห์โดยใช้สติปัญญามากำหนดทิศทาง แยกแยะความดี ความชั่วและความเที่ยงตรงเพื่อเพิ่มความศรัทธาต่ออัลลอฮ์มากยิ่งขึ้น ในคัมภีร์อัลกุรอานจะเห็นว่ามิ้องการมากมายที่กล่าวถึงคำว่าใคร่ครวญ พินิจพิจารณา คิดวิเคราะห์ ดังหลักฐานที่ปรากฏต่อไปนี้ อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อับบะกะเราะฮ์ อายัตที่ 219 ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงแจกแจงโองการทั้งหลายแก่พวกเจ้าเพื่อว่าพวกเจ้าจะได้ใคร่ครวญ” และมีอีกโองการหนึ่งที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงตรัสในซูเราะฮ์ฮุรุม อายัตที่ 8 ความว่า “พวกเรามีได้ใคร่ครวญในตัวเองของพวกเขาดอกหรือ” จากโองการอัลกุรอานที่กล่าวถึงข้างต้นมีคำอยู่คำหนึ่งที่ใช้ร่วมกันคือ ตะฟักุร มีความหมายว่า คิดใคร่ครวญ คิดวิเคราะห์ คิดลึกซึ้ง ไตร่ตรอง พินิจพิจารณา การคิดเช่นนี้เองที่เป็นวัฒนธรรมในอิสลามที่สอนให้คิดด้วยเหตุผล มิใช่ฟังแล้วเชื่ออย่างขาดเหตุผล อิสลามสอนให้ฟังแล้วนำมาไตร่ตรอง คิดทบทวน คิดวิเคราะห์ คิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง คิดอย่างชาญฉลาดซึ่งแตกต่างจากคิดธรรมดา ซึ่งในภาษาอาหรับใช้คำว่า อิฟติการ์ อันเป็นการคิดอย่างผิวเผินอย่างที่นิยมปฏิบัติกันทั่วไป

หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2551 เป็นอีกหนึ่งหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อศาสนาอิสลามให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างปกติ อีกทั้งหลักสูตรอิสลามศึกษายังได้กำหนดคุณลักษณะให้ผู้เรียนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและคิดอย่างมีระบบภายใต้พื้นฐานของหลักการอิสลามเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศในการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) และได้กำหนดรายวิชาอัลหะดีษเป็นวิชาหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระซึ่งมุ่งเน้นคุณภาพผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักคำสอน ท่องจำอัลหะดีษ ยึดมั่นและนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) จะเห็นได้ว่าหลักสูตรอิสลามศึกษาเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด คิดเป็น ทำเป็น สามารถแก้ปัญหาด้วยตัวเอง รักการอ่าน รักการเรียนรู้รักการเขียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้.

จากการรายงานผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (ปอ.5) ด้านการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนบ้านคอลอกาเว ปีการศึกษา 2565 พบว่า ในการประเมินรายวิชาอัลหะดีษของนักเรียน มีค่าเฉลี่ย 40.05 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานของโรงเรียนที่ตั้งไว้คือค่าเฉลี่ยที่ 50 และจากการให้สัมภาษณ์ของครูผู้สอนอิสลามศึกษา ที่สะท้อนให้เห็นปัญหาดังกล่าวพอสรุปได้ว่า นักเรียนขาดทักษะกระบวนการ เช่น ขาดทักษะการอ่าน ขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ จับใจความที่เรียนไม่ได้และไม่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงไปยังเนื้อหาสาระอื่นๆ ได้ เนื่องจากนักเรียนยึดติดกับสิ่งที่คุ้นเคยด้วยการท่องจำ โดยที่ไม่ได้มีความเข้าใจอย่างจริงจัง นอกจากนี้ผู้วิจัยเองได้สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนพบว่า มีปัญหาขาดความกระตือรือร้นในการที่จะคิดในเวลาเรียน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการคิดวิเคราะห์ในรายวิชาอัลหะดีษให้ดีขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาไตร่ตรองแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม หากปล่อยปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นโดยไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข จะส่งผลให้ผู้เรียนขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมจริยธรรม

อิสลามได้ พร้อมทั้งผู้บริหารโรงเรียนบ้านคอลอกาเวมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้นมีหลายรูปแบบที่สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน เช่น การคิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H การคิดวิเคราะห์โดยการใช้บทบาทสมมติ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีตัวอย่าง การจัดการเรียนรู้ระดมสมองและการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ ซึ่งวิธีการที่ได้กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นวิธีที่สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ทั้งสิ้น

จากปัญหาเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงประเด็นการพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนที่ยังขาดหายไปโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถให้นักเรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ได้ดี มีโอกาสเรียนรู้ผ่านกิจกรรมโดยไม่ยึดติดกับแบบใดแบบหนึ่งหรือรูปแบบเดิม ๆ จากเทคนิคแรกนั้นเป็นการตั้งประเด็นถามตอบเพื่อให้นักเรียนได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้คำถาม 5W1H ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำถาม 6 ประเภท ตามความคิดของบลูม (Bloom) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เรียกว่า Blooms Taxonomy หรือที่รู้จักกันในชื่อ การจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา เสนอขึ้นในปี ค.ศ.1956 เป็นการตั้งคำถามเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่องราว นั้น ๆ ว่าใคร (Who) ทำอะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไหร่ (When) ทำไม (Why) อย่างไร (How) ดังนั้นการใช้เทคนิค 5W1H ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะองค์ประกอบและตั้งคำถามจากเรื่องที่อ่านได้และยังช่วยในการพัฒนาความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อีกด้วย (ชนกพร สุริโย, 2562) ส่วนเทคนิคที่สองคือการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ (Inquiry Method) นับเป็นการสอนวิธีหนึ่งที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้และค้นพบความจริงต่าง ๆ ด้วยตนเอง (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2559) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนามาจากทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ที่เชื่อว่า การเรียนรู้ นั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตัวเอง เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะกระบวนการเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น โดยประกอบด้วย 5 ขั้น ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างความสนใจ (Engagement) ขั้นที่ 2 ขั้นสำรวจและค้นหา (Exploration) ขั้นที่ 3 ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (Explanation) ขั้นที่ 4 ขั้นขยายความรู้ (Elaboration) และขั้นที่ 5 ขั้นประเมินผล (Evaluation)

จากทฤษฎีข้างต้นจะเห็นได้ว่าเทคนิค 5W1H สามารถสร้างผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ได้ดี สามารถแยกแยะองค์ประกอบและตั้งคำถามจากเรื่องที่อ่านได้ส่วนเทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ นั้นช่วยให้นักเรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองจากการแสวงหาความรู้ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจนำเทคนิคดังกล่าวมารวมกันโดยมีหัวข้อว่า การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านคอลอกาเวเพื่อให้ผู้เรียนเพิ่มทักษะในการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันรวมถึงเพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 70
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาอัลหะดีษของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อวิชาอัลหะดีษของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนในรายวิชาอัลหะดีษภาคเรียนที่ 2 ปี การศึกษา 2566 โรงเรียนบ้านคอลลอกาเว จำนวน 60

1.2 กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 ที่เรียนในรายวิชาอัลหะดีษภาคเรียนที่ 2 ปี การศึกษา 2566 โรงเรียนบ้านคอลลอกาเว จำนวน 31 คน ที่ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่มด้วยวิธีการจับฉลาก

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

2.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลหะดีษสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านคอลลอกาเวที่ใช้แบบทดสอบเป็นแบบปรนัยจำนวน 40 ข้อ

2.2 แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ ที่ใช้แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านคอลลอกาเว เป็นแบบทดสอบ แบบอัตนัย จำนวน 25 ข้อ

2.3 แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านคอลลอกาเว จำนวน 10 ข้อ

3. การดำเนินวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลนักเรียน ในภาคเรียนที่ 2 ปี การศึกษา 2566 ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2566 โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pre-Test) กับนักเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์จำนวน 40 ข้อ และแบบทดสอบทักษะการคิดวิเคราะห์ จำนวน 25 ข้อ แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

3.2 ดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่เตรียมไว้ทั้ง 5 แผน ตามลำดับ

3.3 เมื่อเสร็จสิ้นการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้แล้ว จึงทำการทดสอบหลังเรียน (Post-Test) โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบทดสอบทักษะการคิดวิเคราะห์ชุดเดิม แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนด และบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

3.4 นำคะแนนจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ5W1Hร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ไปประมวลวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล

3.5 นำคะแนนจากแบบทดสอบทักษะการคิดวิเคราะห์ ก่อนและหลังเรียนโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ5W1Hร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะไปประมวลวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล

3.6 ดำเนินการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้อัลหะดีษ โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1Hร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ

3.7 นำผลที่ได้จากการสรุปมาเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1.1 การหาค่าความเที่ยงตรง โดยความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์ (IOC) ใช้สูตร (บุญชม ศรีสะอาด, 2554: 63-64)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์
 $\sum R$ แทน ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด
 N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

4.1.2 การวิเคราะห์เพื่อหาความยาก (P) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้สูตร (บุญชม ศรีสะอาด, 2554)

$$P = \frac{R}{N}$$

เมื่อ P แทน ระดับความยาก
 R แทน จำนวนผู้ตอบถูก
 N แทน จำนวนคนที่ทำข้อสอบทั้งหมด

4.1.3 การวิเคราะห์การหาค่าอำนาจจำแนก (B) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้สูตร (บุญชม ศรีสะอาด, 2554: 87)

$$B = \frac{U}{n_1} - \frac{L}{n_2}$$

เมื่อ B แทน อำนาจจำแนก
 U แทน จำนวนผู้รอบรู้หรือสอบผ่านเกณฑ์ที่ตอบถูก
 L แทน จำนวนผู้ไม่รอบรู้หรือสอบไม่ผ่านเกณฑ์ที่ตอบถูก
 n_1 แทน จำนวนผู้รอบรู้หรือสอบผ่านเกณฑ์ที่ตอบถูก
 n_2 แทน จำนวนผู้รอบรู้หรือสอบผ่านเกณฑ์ที่ตอบถูก

4.1.4 หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้สูตร K. R. 20 (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) ดังนี้

$$r_{tt} = \frac{n}{n-1} \left\{ 1 - \frac{\sum pq}{s_t^2} \right\}$$

เมื่อ	n	แทน จำนวนข้อสอบ
	P	แทน สัดส่วนของคนทำถูกในแต่ละข้อ
	Q	แทน สัดส่วนของคนทำผิดในแต่ละข้อ = 1-p
	s_t^2	แทน ความแปรปรวนของคะแนนทั้งหมด

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนก่อนและหลังเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์

รายการ	n	เกณฑ์ที่กำหนด	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	ร้อยละ
ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์	31	70	50	42.13	4.82	84.26

จากตารางที่ 1 พบว่าการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีค่าร้อยละ 84.26 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่วางไว้

2. ผลการเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังเรียน

การทดสอบ	(N)	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	t	Sig
ก่อนเรียน	31	40	17.68	3.88	17.11	0.00*
หลังเรียน	31	40	30.81	4.25		

P < 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่าผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.68 คะแนน และ 30.81 คะแนน ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียน พบว่า คะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่เรียน โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ

ตารางที่ 3 ผลระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่เรียน โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ลำดับที่	ความพึงพอใจ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	ครูผู้สอนมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.42	0.50	มาก
2	นักเรียนมีความสนใจเนื้อหาสาระวิชาอัลหะดีษ	4.39	0.76	มาก
3	กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลายและน่าสนใจ	4.52	0.72	มากที่สุด
4	กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ	4.52	0.72	มากที่สุด
5	นักเรียนมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้	4.52	0.68	มากที่สุด
6	นักเรียนรู้สึกสนุกสนานกับการเรียนอัลหะดีษ	4.45	0.72	มาก
7	การจัดการเรียนการสอนช่วยให้นักเรียนสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตัวเองได้มากขึ้น	4.52	0.72	มากที่สุด
8	นักเรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้อัลหะดีษในชีวิตประจำวันได้	4.48	0.72	มาก
9	การจัดการเรียนการสอนทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น	4.32	0.48	มาก
10	สื่อการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในการเรียนรู้ของผู้เรียน	3.90	0.70	มาก
	ค่าเฉลี่ย	4.40	0.56	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่าความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้เรียนมีความพึงพอใจเฉลี่ยโดยรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ได้รับการจัดเรียงลำดับจากความพึงพอใจสูงสุดไปหาความพึงพอใจต่ำสุด พบว่า ประเด็นที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจสูงสุดคือ กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลายและน่าสนใจและนักเรียนมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์และประเด็นที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่ำสุดคือ สื่อการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในการเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งมีค่าเฉลี่ยเป็น 4.52 และ 3.90 ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 70 พบว่า นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์วิชาอัลหะดีษเฉลี่ยอยู่ที่ ร้อยละ 84.26 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่วางไว้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ เป็นกระบวนการทางปัญญา ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เพราะการจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งผู้สอนควรฝึกฝนเพื่อให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน โดยทิตินา แหมมณี (2556) ได้กล่าวถึงการสอนเพื่อพัฒนาการคิดว่าควรสอนด้วยการตั้งคำถาม โดยการใช้แผนผังความคิด การวางแผน จัดระเบียบ คิดไตร่ตรองในเรื่องการเรียนรู้ของตนเอง การเรียนรู้แบบปรึกษาหารือ การประเมินความคิด และความรู้สึกของตนเอง ฝึกการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นูริยะห์ บือแน และคณะ (2564) ที่ศึกษาการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการใช้นิทานประกอบรายวิชา อัลอ์ลากสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนหลังเรียน โดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H ร่วมกับการใช้นิทานประกอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์ศรี สืบสิงห์ (2560) ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ 5W1H ของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่าภายหลังการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ 5W1H มีคะแนนเฉลี่ยภายหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของศิริวรรณ เอี่ยมประเสริฐ (2563) ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเมโนทัศน์ในวิชาชีววิทยาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่าเมโนทัศน์ในวิชาชีววิทยาของนักเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ พบว่าผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 28.63 คะแนน และ 42.47 คะแนน ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียน พบว่า คะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ ช่วยส่งเสริมและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิคการใช้คำถามร่วมกับ การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้สามารถให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบขั้นตอนโดยมีครูเป็นผู้ใช้คำถามให้นักเรียนมีการใช้ความคิดและเกิดการเรียนรู้ร่วมกับการที่นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการสืบเสาะ หาความรู้ด้วยตนเองจึงส่งผลให้ค่าเฉลี่ยคะแนนความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ เอี่ยมประเสริฐ (2563) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาชีววิทยาของนักเรียนหลังเรียน

ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

3. ผลความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ รายวิชาอัลหะดีษสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โดยภาพรวมอยู่ที่ ($\mu = 4.27$) นั้นแสดงว่าในภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้แบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะนี้ทำให้นักเรียนมีอิสระทางความคิด ได้คิดค้น ต้คำถาม สืบค้นหาคำตอบด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ สรุปความรู้ออกมาและนำเสนอความรู้ที่ได้ต่อผู้อื่น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ มีความสุข สนุกสนาน มีกำลังใจในการเรียน และเริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ของตนกับความรู้ในห้องเรียนซึ่งทำให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียน เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรายข้อส่วนใหญ่ นักเรียนมีความพอใจในระดับมากที่สุด คือ กิจกรรมการเรียนรู้เน้นทักษะการคิดวิเคราะห์การตั้งคำถาม 5W1H ($\mu = 4.89$) ส่วนประเด็นที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่ำสุดคือ ใช้เครื่องมือวัดได้เหมาะสม ($\mu = 3.67$) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มณีรัตน์ ศรีสุวรรณ (2561) ได้ศึกษาผลของความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้การอ่านจับใจความภาษาอังกฤษโดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับผังโน้ตส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 42 คน พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนรู้และด้านผู้เรียน ตามลำดับ

สรุป

การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลหะดีษโดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะ เป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการออกแบบการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากการเรียนแบบดังกล่าวสามารถกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิดที่จะเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างมีระบบได้เน้นสิ่งที่มีคุณค่าและน่ารู้สิ่งที่จำเป็นต้องรู้และจำเป็นต้องทำความเข้าใจที่ลุ่มลึกและยั่งยืน จึงส่งผลให้นักเรียนได้รู้คุณค่าในบทอัลหะดีษมากขึ้นที่ได้เน้นด้วยการปฏิบัติจริงและสามารถแยกแยะหลักการ ความสัมพันธ์และองค์ประกอบต่างๆได้ทำให้นักเรียนสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1.1 การนำวิธีการสอนโดยการใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะไปใช้นั้นควรออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกใช้ทักษะทั้งการคิดวิเคราะห์ การสืบค้นข้อมูล และการนำเสนอผลงานและแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้มีโอกาสร่วมกันคิดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

1.2 ในการสอนโดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H ร่วมกับการเรียนรู้แบบสืบเสาะนั้น ผู้สอนควรจัดเตรียมคำถาม 5W1H คิดคำถามที่กระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ และครอบคลุมทุกองค์ประกอบของ 5W1H (Who, What, Where, When, Why, How) อาจเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น และหลีกเลี่ยงการให้คำตอบที่ตายตัว: ควรกระตุ้นให้นักเรียนคิดหาคำตอบด้วยตนเอง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในอนาคต

2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคอื่น เช่น การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามร่วมกับรูปแบบ STAD การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค JIGSAW

หรือการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรูปแบบ TGT หรือการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน

2.2 ในการวิจัยครั้งนี้ยังมีนักเรียนส่วนน้อยที่ไม่ค่อยสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้และยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนเท่าที่ควร การวิจัยครั้งต่อไปควรหาวิธีการหรือกระบวนการที่ทำให้นักเรียนสนใจเรียน และให้ความสำคัญกับการเรียนเพิ่มมากขึ้น

2.3 ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีวิจัยเกี่ยวกับระดับคำถามที่เหมาะสมสำหรับการใช้ในการตั้งคำถามกับนักเรียนในการเรียนการสอนว่าในแต่ละระดับชั้นความยากง่ายของคำถามที่นักเรียนสามารถตอบได้หรือส่งผลต่อการเรียนในระดับชั้นนั้นมากกว่ากัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 3). โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- จรุญภรณ์ กลางบุรัมย์. (2563). กลยุทธ์การสอนภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*, 9(2), 764-776.
- ชนกพร สุริโย. (2562). *การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้เทคนิค 5W1H ประกอบแบบฝึก กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2559). *80 นวัตกรรม: การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). ฟิบาลาชันดีไซด์แอนป็นดิง.
- ทิตินา แหมมณี. (2556). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุริยะห์ บือแน, มุหำมัดสุโหมี เสงยามา, และยามิละห์ โต๊ะแม. (2564). การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการสอนแบบ 5W1H ร่วมกับการใช้ทานประกอบรายวิชาอัลลอฮ์ลาคสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *มนารอ: วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 2(1), 26-27.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ ครั้งที่ 7). สุวีริยาสาส์น.
- มณีนรัตน์ ศรีสุวรรณ. (2561). *การพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความภาษาอังกฤษโดยใช้เทคนิค 5W1H ร่วมกับผังโนทัศน์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3* [วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. นานมีบุ๊คส์.
- ศักดิ์ศรี สืบสิงห์. (2560). *การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ 5W1H ของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด* [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- ศิริวรรณ เอี่ยมประเสริฐ. (2563). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเมโนทัศน์ในวิชาชีววิทยาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา*

ปีที่ 4 หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยบูรพา.

การพัฒนาผลการจัดการเรียนรู้เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญ
ในราชวงศ์อุมัยยะห์โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ สำหรับนักเรียน
ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2

The Development of Learning Management of The Important Calips from
Umayyah Dynasty by Jigsaw Technique for Intermediate
Islamic Studies Stage Students, Year 2

มุหัมหมัด หะมะ^{1*} อับดุลรอแมะ สุลอง¹

Muhammad Hama^{1*} Abdulramae Sulong¹

(Received: Dec 15, 2024; Revised: May 14, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชา
ฮัตตาเรค (ศาสนประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิ๊ก
ซอว์ 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊ก
ซอว์ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ ได้แก่
นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โรงเรียนนัซรีวิทยา จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาฮัตตาเรคโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ จำนวน 7 แผน
2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ 3) แบบสอบถามความพึง
พอใจของนักเรียนที่เรียนรายวิชาฮัตตาเรคโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ จำนวน 10 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์
ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบค่าที ผลการวิจัย พบว่า
1) ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาฮัตตาเรคโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์
ที่กำหนด โดยรวมเท่ากับ 82.33/83.25 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรม
การเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักเรียน
มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบร่วมมือ รายวิชาฮัตตาเรค เคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ เทคนิคจิ๊กซอว์

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹ Faculty of Education, Yala Rajabhat University

*Corresponding author / Email: 736496023@yru.ac.th

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to develop and determine the efficiency of learning management plans for the at-Tarikh Subject on "The History of Major Caliphs in the Umayyad Dynasty" using the Jigsaw technique; 2) to compare students' academic achievement before and after implementing the Jigsaw learning management; and 3) to study students' satisfaction towards learning with the Jigsaw technique. The target group consisted of 30 second-year Islamic Studies (Middle Level) students at Nazree Wittaya School. The research instruments included: 1) seven Jigsaw-based learning management plans for the at-Tarikh Subject; 2) a 40-item multiple-choice academic achievement test with four options; and 3) a 10-item satisfaction questionnaire. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and dependent samples t-test. The research findings revealed that: 1) The efficiency of the Jigsaw-based learning management plans for the at-Tarikh Subject met the established criteria, with an overall efficiency of 82.33/83.25. 2) The academic achievement of students taught using the Jigsaw technique after the intervention was statistically significantly higher than before the intervention at the .01 level. 3) The students' satisfaction towards the cooperative learning management using the Jigsaw technique was at a high level.

Keywords: *Cooperative Learning, at-Tarikh Subject, The Important Calips from Umayyah Dynasty, Jigsaw Technique*

บทนำ

หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถแล้ว ยังมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีศรัทธามั่นต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) มีบุคลิกภาพตามแบบอย่างนบีมุฮัมมัด ศ.ล. มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลกที่ดี เพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุค และสังคม ก่อให้สันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า มีเนื้อหาประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ อัลกุรอาน อัลหะดีษ อัลอะกีดะฮ์ อัลฟิฏฮ์ อัลตารีค อัลอัคลาก ภาษาอาหรับ และภาษามลายู ที่เน้นการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความคิด คุณธรรม จริยธรรม ให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นมุสลิม และมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลามตลอดจนจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นในอนาคต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาโดยมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมถึงเป็นตัวช่วยในการจัดการเรียนรู้ของ ครูผู้สอน และได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยกำหนดจุดมุ่งหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมาย และกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้ เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดีและ

มีขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) สนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้ศาสนาที่ตนเองนับถือ และเรียนรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ที่ศาสนากำหนดไว้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้อย่างเสมอภาค มีความรู้ ความเข้าใจ ยึดมั่น ศรัทธา และปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่ตนนับถือได้

หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ได้กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้อิสลามศึกษา รายวิชาอัตตารีก (ศาสนประวัติ) ไว้ว่า มาตรฐาน อต.1 เข้าใจประวัติความเป็นมา ความสำคัญของประวัติศาสตร์อิสลามแต่ละยุคสมัย ประวัติศาสตร์อิสลามในท้องถิ่นและภูมิภาค สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ เพื่อประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มาตรฐาน อต.2 เข้าใจประวัติศาสตร์อิสลามในท้องถิ่นและภูมิภาค มีความภาคภูมิใจในการใช้ชีวิตตามแนวทางของอิสลาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

อัตตารีกเป็นวิชาที่มีบทบาทในการปรับสติปัญญาและชีวิตของมุสลิมให้มีศักยภาพในการดำเนินชีวิต ตราบใดที่เรื่องราวของประวัติศาสตร์ไม่ส่งผลต่อการอีมาน การปฏิบัติศาสนกิจ และการดำเนินชีวิต อุลละมาจะถือว่าเรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องไร้สาระไม่จำเป็นต้องศึกษา แต่ถ้าหากเป็นเรื่องที่จะส่งผลในชีวิตก็ต้องศึกษาและแสวงหาความรู้และสัจธรรมนั้น ๆ อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ตรัสไว้ใน ความว่า “และทั้งหมดนี้เราได้บอกเล่าแก่เจ้าจากเรื่องราวของ บรรดารอซูล เพื่อทำให้จิตใจของเจ้าหนักแน่น และได้มายังเจ้าแล้วในเรื่องราวเหล่านี้ ซึ่งความจริงและข้อดักเตือน และข้อรำลึกสำหรับผู้ศรัทธาทั้งหลาย”

ผลการทดสอบมาตรฐานอิสลามศึกษา (I-NET) ของนักเรียนระดับชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง รายวิชาอัตตารีก โรงเรียนนัซริวิทยา ตำบลบาง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ปีการศึกษา 2562 คะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 36.25 ปีการศึกษา 2563 คะแนนเฉลี่ย 31.79 ปีการศึกษา 2564 คะแนนเฉลี่ย 36.39 ปีการศึกษา 2565 คะแนนเฉลี่ย 31.25 (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2565) แสดงให้เห็นว่าคะแนนเฉลี่ยของ I-NET อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐาน และจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน พบว่า การจัดการเรียนการสอนรายวิชาอัตตารีก ครูผู้สอนเน้นเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา เน้นการบรรยาย และต้องท่องจำ ทำให้ผู้เรียนไม่เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ไม่ตั้งใจเรียน ไม่สามารถลำดับเหตุการณ์และเชื่อมโยงสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ ส่งผลให้มีผลสัมฤทธิ์การเรียนวิชาอัตตารีกค่อนข้างต่ำ สมควรอย่างยิ่งสำหรับครูผู้สอนปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับงานวิจัยของฮาสะนะ เสนาะนา (2566) พบว่า นักเรียนบางส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ เนื่องจากนักเรียนขาดสื่อการเรียนเพื่อสร้างความสนใจในการเรียน จึงส่งผลให้นักเรียนไม่ตั้งใจเรียน และความพึงพอใจในการเรียนรู้อยู่ในระดับปานกลาง หากไม่ได้รับการแก้ไขจะทำให้ผู้เรียนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแก้ปัญหาดังกล่าว รูปแบบการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีการใช้สื่อหรือเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จะช่วยให้การสอนของครูและการเรียนของนักเรียนมีประสิทธิภาพคือ กระบวนการเรียนการสอนตามแนวการสอนใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องนำสื่อหรือเครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมเข้ามาช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ผู้สอนจะต้องใช้ความรู้ความสามารถและเทคนิคต่างๆ ในการจูงใจผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น

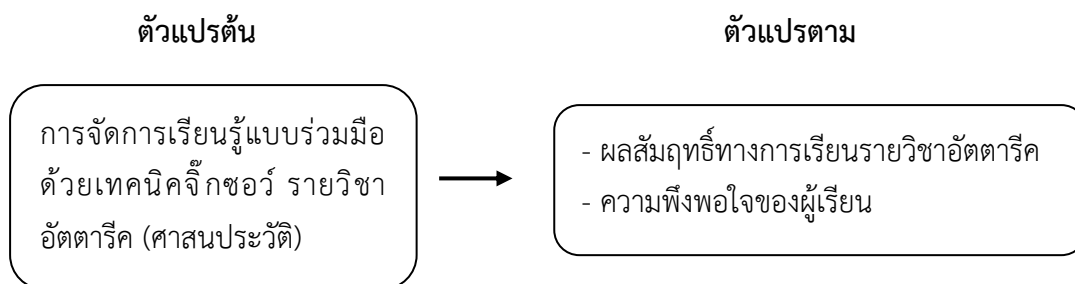
การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์เป็นวิธีการสอนอีกวิธีหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ โดยการสร้างนิสัยการค้นคว้าศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และสามารถนำความรู้ที่ตนได้รับแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะการเรียนรู้ที่ใช้แนวคิดจากการต่อภาพ โดยแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่ม ทุกกลุ่มจะได้รับมอบหมายให้ทำกิจกรรมเดียวกัน ผู้สอนจะแบ่งเนื้อหาของเรื่องที่จะให้เรียนออกเป็นหัวข้อย่อยเท่ากับจำนวนสมาชิกแต่ละกลุ่มและมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มศึกษาและค้นคว้าคนละหัวข้อ ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนจะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องที่ตนได้รับมอบหมายให้ศึกษากลุ่มสมาชิกต่างกลุ่มที่ได้รับมอบหมายในหัวข้อเดียวกันก็จะทำการศึกษาค้นคว้าร่วมกัน จากนั้นผู้เรียนแต่ละคนจะกลับสู่กลุ่มเดิมของตนเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญอธิบายความรู้ เนื้อหาสาระที่ตนศึกษาให้เพื่อนร่วมกลุ่มฟัง เพื่อให้สมาชิกทั้งกลุ่มได้รู้เนื้อหาสาระครบทุกหัวข้อย่อยและเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระทั้งเรื่อง ข้อดีของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ก็คือ ผู้เรียนมีความเอาใจใส่ รับผิดชอบตัวเองและกลุ่มสมาชิก รวมถึงการช่วยเหลือนักเรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันได้เรียนรู้ร่วมกัน (วริษา ทรัพย์สำราญ, 2565) ดังนั้นประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เทคนิคจิ๊กซอว์ นอกจากจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย และยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของจันทน์ ชาติวรรณ (2563) ที่ทำการวิจัย เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาการจัดการเรียนรู้เรื่อง ประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอัตตารีก (ศาสนประวัติ) ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตารีก เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตารีก เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1. การเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มเล็ก แต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการช่วยเหลือสนับสนุนกัน และมีความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มได้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด

2. เทคนิคจิ๊กซอว์

การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ หมายถึง กิจกรรมการเรียนที่ผู้สอนแบ่งจำนวนนักเรียนเป็นกลุ่มย่อยเท่ากับจำนวนหัวข้อย่อยของเนื้อหาที่จะให้เรียนรู้ โดยที่กลุ่มจะได้รับมอบหมายให้ทำกิจกรรมเดียวกัน ผู้เรียนของแต่ละกลุ่มจะศึกษาค้นคว้าคนละหัวข้อเพื่อเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ผู้เรียนต่างกลุ่มที่ได้รับมอบหมายในหัวข้อเดียวกันก็จะทำการศึกษาค้นคว้าร่วมกัน จากนั้นผู้เรียนแต่ละคนจะกลับมาเข้ากลุ่มเดิมของตนเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญอธิบายความรู้เนื้อหาสาระที่ตนศึกษาให้เพื่อนร่วมกลุ่มฟังเพื่อนสมาชิกทั้งกลุ่มได้รู้เนื้อหาสาระครบทุกหัวข้อย่อยและเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระทั้งเรื่องพร้อมกัน

3. ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์

3.1 ขั้นเตรียม (แบ่งเนื้อหา) ผู้สอนเตรียมเนื้อหาที่จะให้ผู้เรียนได้เรียน โดยแบ่งเนื้อหาที่จะเรียนออกเป็นหัวข้อย่อยเท่ากับจำนวนสมาชิก

3.2 จัดกลุ่มผู้เรียน

- ผู้สอนจัดแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้สมาชิกที่มีความสามารถคละกัน คือ สูง ปานกลาง ต่ำ
- ผู้สอนแจกใบความรู้ให้คนละ 1 ชุด
- ผู้สอนมอบหมายให้สมาชิกในกลุ่มแต่ละคนรับผิดชอบศึกษา เพียงคนละ 1 ส่วน

3.3 ขั้นศึกษาค้นคว้า แลกเปลี่ยนเรียนรู้

- ครูผู้สอนให้สมาชิกที่ทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนแยกย้ายจากกลุ่มตัวเองไปจับกลุ่มใหม่เพื่อทำการศึกษาในส่วนที่ได้รับมอบหมาย โดยสมาชิกที่ได้รับมอบหมายให้ศึกษาค้นคว้าหัวข้อย่อยเดียวกันจะไปนั่งรวมกลุ่มกัน

- ผู้สอนให้สมาชิกกลุ่มเชี่ยวชาญแต่ละกลุ่มอ่านเอกสาร ค้นคว้า และสรุปเนื้อหาเป็นแผนผังความคิด หรือสรุปตามความเข้าใจ และเตรียมนำไปสอนหรือให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มบ้าน

3.4 ขั้นการถ่ายทอดความรู้ ผู้เชี่ยวชาญของแต่ละกลุ่มกลับกลุ่มเดิมของตนเอง แล้วผลิตเปลี่ยนหมุนเวียน อธิบายให้ความรู้เพื่อนสมาชิกในกลุ่ม โดยมีการซักถามข้อสงสัย ทบทวนให้เกิดความเข้าใจอย่าง ชัดเจน

3.5 ขั้นทดสอบความรู้ ผู้สอนให้นักเรียนแต่ละคนทำการทดสอบแต่ละเนื้อหาทุกหัวข้อที่เรียนรู้ แล้วทำคะแนนของสมาชิกแต่ละคนมารวมกันเป็นคะแนนของกลุ่ม

3.6 ขั้นมอบรางวัล ผู้สอนมอบรางวัลหรือให้คำชื่นชมกลุ่มที่ได้คะแนนรวมสูงสุด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โรงเรียนนสรวิทยา จังหวัดปัตตานี ที่เรียนรายวิชาอัตตารีก (ศาสนาประวัติ) ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 30 คน จำนวน 1 ห้อง ได้มาด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัย มีคุณภาพตามเกณฑ์ ดังนี้

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตารีก (ศาสนาประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 จำนวนทั้งหมด 7 แผน ใช้เวลาเรียนแผนละ 1 ชั่วโมง รวม 7 ชั่วโมง ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตารีก (ศาสนาประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ เป็นแบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ คุณภาพของแบบทดสอบ ค่า IOC 1.00 ทุกข้อ ค่าความยากง่าย 0.36-0.73 ค่าอำนาจจำแนก 0.33-0.83 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ มีลักษณะแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับตามแบบลิเคิร์ท จำนวน 10 ข้อ คุณภาพของแบบสอบถาม มีค่า IOC 0.67-1.00 และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.90

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดำเนินการทดลอง มีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

3.1 ก่อนการทดลอง ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดผล

สัมฤทธิ์ทางการเรียน แล้วนำมาตรวจให้คะแนนและบันทึกผลไว้เป็นคะแนนก่อนเรียน เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 ดำเนินการทดลอง โดยใช้แบบแผนการทดลอง One-Group Pretest-posttest Design ตามแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ จำนวน 7 แผน ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้แผนละ 1 ชั่วโมง

3.3 หลังการทดลอง ทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) กับผู้เรียนกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้วนำมาตรวจให้คะแนนและบันทึกผลไว้เป็นคะแนนหลังเรียน เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เรียนทำการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ ด้วยวิธีการทางสถิติ เพื่อทดสอบสมมติฐานนำเสนอในรูปแบบตารางและความเรียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 หาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์ เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โดยใช้สูตร E1/E2 (อนูวัตติ คุณแก้ว, 2555)

4.2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้อัตตาริค เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์ ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้สถิติทดสอบค่าที (t-test Dependent)

4.3 ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์ โดยใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริค (ศาสนประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ตามเกณฑ์ 80/80 จำนวน 7 แผน ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของแผนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ ตามเกณฑ์ E1/E2 = 80/80

กลุ่มเป้าหมาย	กระบวนการเรียน			ผลลัพธ์การเรียนรู้			ประสิทธิภาพ
	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	E ₁	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	E ₂	
30	210	172.90	82.33	33.30	33.30	83.25	82.33/83.25

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าประสิทธิภาพของกระบวนการเรียน (E₁) มีค่าเท่ากับ 82.33 และค่าประสิทธิภาพของผลสัมฤทธิ์หลังเรียน (E₂) มีค่าเท่ากับ 83.25 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าของแผนการจัดการ

เรียนการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 โรงเรียนนสรวิทยา มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนเรียนและหลังเรียนเรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนเรียนและหลังเรียนเรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์

ผลสัมฤทธิ์	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
ก่อนเรียน	30	40	18.77	3.69	30.35**	.000
หลังเรียน	30	40	33.30	3.47		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนเรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริค โดยใช้เทคนิคจิกซอร์

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความพึงพอใจ
1	เนื้อหาที่ใช้ในสื่อการเรียนมีความน่าสนใจและเหมาะสม	4.43	0.57	มาก
2	นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง	4.27	0.58	มาก
3	นักเรียนมีความเข้าใจในการเรียนรายวิชามากขึ้น	4.53	0.63	มากที่สุด
4	นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม	4.30	0.53	มาก
5	นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อนตนเองและต่อผู้อื่น	4.60	0.62	มากที่สุด
6	นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	4.57	0.68	มากที่สุด
7	นักเรียนมีความสนุกสนานและมีความสามัคคี	4.33	0.48	มาก
8	นักเรียนชอบการจัดการเรียนรู้โดยเทคนิคจิกซอร์	4.73	0.45	มากที่สุด
9	การวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายและยุติธรรม	4.47	0.57	มาก
10	นักเรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้	4.30	0.53	มาก
	ค่าเฉลี่ยโดยรวม	4.45	0.28	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริค โดยใช้เทคนิคจิกซอร์อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 4.45 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ข้อแรกคือ นักเรียนชอบเรียนที่ใช้การจัดการเรียนรู้โดยเทคนิคจิกซอร์ รองลงมาคือ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อนตนเองและต่อผู้อื่น และนักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่องการพัฒนาผลการจัดการเรียนรู้เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตารีก (ศาสนประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด $E1/E2=82.33/83.25$ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้วิจัยได้สร้างแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมีองค์ประกอบสำคัญครบถ้วน คือ ชื่อวิชา/ชื่อหน่วยการเรียนรู้ระดับชั้น เวลา มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด สาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ ภาระงาน/ชิ้นงาน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้และตรวจสอบความถูกต้องของจุดประสงค์การเรียนรู้ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ด้านรูปแบบ ด้านการใช้ภาษาและด้านการประเมินผล และกระบวนการจัดการเรียนรู้ของรายวิชาอัตตารีก ซึ่งสอดคล้องจากการวิจัยในครั้งนี้แสดงว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นก็สืบเนื่องมาจากใช้เทคนิคจิกซอร์มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เกิดขึ้นได้ดีเนื่องจากแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตารีกโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความเข้าใจ ใส่ รับผิดชอบตนเองและกลุ่มร่วมกับสมาชิกอื่น ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถต่างกันได้เรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนผลัดกันเป็นผู้นำ และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกและเรียนรู้ทักษะทางสังคมโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอารยา คนไวอารยา คนไว และจิตราภรณ์ วงศ์คำจันทร์ (2566) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ร่วมกับบัตรคำศัพท์เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านคำศัพท์ภาษาจีน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านโพธิ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ร่วมกับบัตรคำศัพท์เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านคำศัพท์ภาษาจีน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีประสิทธิภาพ ($E1/E2$) มีค่าเท่ากับ $89.00/89.11$ สูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้ และสอดคล้องกับการศึกษาของอัสมะห์ เวาะแม็ง และคณะ (2566) ทำวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ร่วมกับ Wordwall สาระการเรียนรู้อัลลอคลาก เรื่อง มารยาทในชีวิตประจำวัน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้อัลลอคลาก เรื่องมารยาทในชีวิตประจำวันโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ร่วมกับ Wordwall มีประสิทธิภาพเท่ากับ $83.52/86.64$

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาอัตตารีก (ศาสนประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เกิดจากกระบวนการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากหากให้นักเรียนเรียนรู้แบบรายตัว นักเรียนซึ่งมีความเก่งแตกต่างกันจะมีผลคะแนนแตกต่างกัน แต่เมื่อปรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นแบบจิกซอร์ โดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มๆ และแบ่งให้นักเรียนแต่ละคนในกลุ่มหาข้อมูลแต่ละเรื่องมาแลกเปลี่ยนกัน นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน เกิดความสนุกสนานไม่น่าเบื่อหน่าย นักเรียนให้ความร่วมมือตอบคำถามได้ดี และทำคะแนนได้ดีขึ้นไม่แตกต่างกันมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรุณา เต็มโพก และบุญพล จันทรผอย (2563) ทำวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง เส้นขนาน โดยการจัดการเรียนรู้แบบ

ร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชินอรสวิทยาลัย พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่องเส้นขนาน โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 2 โรงเรียนชินอรสวิทยาลัย สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 60 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของวรรณภา ภูแข่งหมอก และคณะ (2565) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องพุทธประวัติ โดยใช้เทคนิคแบบจิกซอร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องพุทธประวัติ โดยใช้เทคนิคแบบจิกซอร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านบึง มีผลสัมฤทธิ์เพิ่มขึ้น ร้อยละ 87.5

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริค (ศาสนาประวัติ) เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ข้อแรกคือ นักเรียนชอบเรียนที่ใช้การจัดการเรียนรู้โดยเทคนิคจิกซอร์ รองลงมาคือ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่น และนักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิกซอร์นักเรียนมีความสุข ไม่เบื่อหน่ายต่อการจัดการเรียนรู้แบบจิกซอร์ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ตั้งตัวอยู่ตลอดเวลา ต้องมีความรับผิดชอบในการเรียนมากขึ้นและมีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองมากขึ้น เนื่องจากความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ของทุกคนในกลุ่ม จึงทำให้สมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชูโลมาน อิสมาแอ และคณะ (2567) ทำวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลตัจญ์วุดโดยใช้เทคนิคจิกซอร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 4 ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้เทคนิคจิกซอร์สำหรับชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 4 นักเรียนมีความพึงพอใจเฉลี่ยโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของธิดารัตน์ ลุนาบุตร และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2564) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิคจิกซอร์ เรื่อง การเงินและการคลัง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด

สรุปผล

1. แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัตตาริค เรื่องประวัติของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ที่สำคัญในราชวงศ์อุมัยยะห์ โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 2 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 โดยมีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 82.33/83.25 แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระหว่างเรียนและหลังเรียน

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัตตาริคของผู้เรียนหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียน โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนเท่ากับ 18.77 และ 33.30 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ สามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน

3. ในด้านความพึงพอใจ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิกซอร์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$) โดยผู้เรียนมีความพึงพอใจสูงสุดในด้านการจัดการเรียนรู้โดยเทคนิคจิกซอร์ และมีความพึงพอใจน้อยที่สุดในด้านสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามความพึงพอใจในทุกด้านยังคงอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ไปใช้ผู้สอนต้องมีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์เพื่อนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีการประยุกต์รูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชานั้น ๆ และสอดคล้องกับการเรียนการสอนที่ต้องการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ขั้นตอนต่าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนให้มีความยืดหยุ่นกับเนื้อหาและระยะเวลา

1.2 การจัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ จำเป็นต้องใช้ความร่วมมือระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ฝึกทักษะการทำงานกลุ่มให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อส่วนรวม

1.3 ในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ควรอธิบายรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนอย่างละเอียด เพื่อสร้างความเข้าใจ และลดเวลาในการอธิบายซ้ำ

2. ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นๆ นอกเหนือจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ แรงจูงใจ การคิดวิจารณ์ญาณ การนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยการจัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ ร่วมกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบอื่น ๆ เพื่อให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นและมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546*. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว.
- จันทน์ ชาติวรรณ. (2563). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน]*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- ชูโลมาน อีสมาแอ, อีสมาแอ สนิ และอับดุลรอแม สุลหลง. (2567). *การจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลตัญญีวีดโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 4. มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 5(2), 18-35.
- ธิดารัตน์ ลุณานุตร และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2564). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์ เรื่อง การเงินและการคลัง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วารสารครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม*, 18(3), 33-45.
- วรรณภา ภูแข่งหมอก, สุวิมล รักษ์ขันโท, และสมชัย ศรีนอก. (2565). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องพุทธประวัติ โดยใช้เทคนิคแบบจิ๊กซอว์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(7), 120-134

- วริษา ทรัพย์สำราญ. (2565). ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ร่วมกับอินโฟกราฟิก ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจต่อการเรียนวิชาออกแบบและเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 5(3), 151-153.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2565). *ระบบประกาศและรายงานผลการทดสอบมาตรฐานอิสลามศึกษา (I-NET)*. www.niets.or.th.
- อนูวัติ คุณแก้ว. (2555). *การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้สู่ผลงานทางวิชาการเพื่อการเลื่อนวิทยฐานะ*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อรญา เต็มโพก และบุญยพล จันทร้อย. (2563). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา คณิตศาสตร์ เรื่อง เส้นขนาน โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชินโนรสวิทยาลั. *วารสารวิชาการครุศาสตร์ สอนสุนันทา*, 4(2), 34-39.
- อัสมะห์ เวาะแม็ง, มูห์หมัดตอลาล แกมะ, และอัลดุลรอแม สุหลง. (2566). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ร่วมกับ Wordwall สาระการเรียนรู้อัลอัคลาก เรื่อง มารยาทในชีวิตประจำวัน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 5(1), 51-70.
- อารยา คนไว และจิตราภรณ์ วงศ์คำจันทร์. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ร่วมกับบัตรคำศัพท์เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านคำศัพท์ภาษาจีน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 17(3), 180-190.
- ฮาสะนะ เสนะสนา. (2566). ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1. *มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย*, 4(2), 37-50.

วิเคราะห์คุณูปการโต๊ะครูหะยีวันอาลี บิน วันยะอ์กูบ อัลญัมบูวีย์ และบทบาท
ในการยกระดับอารยธรรมด้านความรู้ทางศาสนาอิสลามในปัตตานี

An Analysis of the Biography of Tok Guru Haji Wan Ali bin Wan Ya'qub
Al-Jambuwi and His Role in Advancing the Intellectual and
Cultural Development of Islam in Pattani

รุห์มัน สลิกา^{1*} แวเยโซะ สิดะ¹

Ruman Salika^{1*} Waeyusof Sidae¹

(Received: Feb 23, 2026; Revised: May 25, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติชีวิต บทบาท และคุณูปการของโต๊ะครูหะยีวันอาลี บิน วันยะอ์กูบ อัลญัมบูวีย์ และ 2) วิเคราะห์วิธีการดำเนินงานดะวะฮ์อิสลามของท่านที่มีต่อการพัฒนาวัฒนธรรมความรู้ทางอิสลามในปัตตานี จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านแนวทางการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) และการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสารขั้นต้นและขั้นรอง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 ท่าน ประกอบด้วยศิษย์เก่า นักวิชาการ และผู้นำศาสนาในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า 1) ประวัติและบทบาททางสังคม: โต๊ะครูหะยีวันอาลีเป็นอุละมาฮ์สายปอเนาะผู้สืบทอดมรดกทางปัญญาจากอุละมาฮ์ปัตตานียุคทอง ท่านมีบทบาทโดดเด่นในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและนักการศึกษาที่มุ่งเน้นการหล่อหลอมเยาวชนด้วยศรัทธาและความรู้ โดยใช้ระบบปอเนาะและตาดีกาเป็นกลไกหลักในการธำรงอัตลักษณ์มลายูอิสลามท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง 2) วิธีการดะวะฮ์และการยกระดับอารยธรรม: ท่านใช้แนวทางการเรียนการสอนแบบ "ตะลักกี" ที่เน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครูกับศิษย์ และใช้วิธีการดะวะฮ์เชิงปัญญาบนพื้นฐานทางสายกลาง ผ่านการอภิปรายประเด็นนิติศาสตร์และหลักศรัทธาอย่างมีเหตุผล ท่านยังมีความโดดเด่นในการปรับตัวสู่ยุคดิจิทัล โดยบูรณาการสื่อสมัยใหม่และกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อเข้าถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ 3) คุณูปการและผลกระทบ: คุณูปการของท่านส่งผลให้เกิดการสร้างคน "ทั้งระบบ" คือมีทั้งความรู้คู่จริยธรรม เยาวชนที่ผ่านการอบรมมีลักษณะเด่นด้านจิตอาสา ความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถสืบทอดบทบาทผู้นำศาสนาในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะเผชิญกับอุปสรรคด้านค่านิยมสมัยใหม่และงบประมาณ แต่แนวคิดของท่านยังคงเป็น

¹ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

¹ Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

*Corresponding author / Email: salikasekam@gmail.com

ต้นแบบสำคัญในการพัฒนาอารยธรรมความรู้ทางศาสนาอิสลามในสังคมปัตตานีและภูมิภาคอาเซียนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: โต๊ะครูหะยีวันอาลี อารยธรรมปัตตานี การดะวะฮ์อิสลาม ระบบปอเนาะ การพัฒนาเยาวชน

ABSTRACT

This qualitative research aimed to: 1) Examine the biography, roles, and contributions of Tok Guru Haji Wan Ali bin Wan Ya'qub al-Jambuwi, and 2) Analyze his Islamic da'wah strategies and their impacts on the development of Islamic intellectual and knowledge culture in Pattani, Southern Thailand. Employing a historical research approach and content analysis, data were collected from both primary and secondary documents, complemented by in-depth interviews with 30 key informants, including alumni, academics, and local religious leaders. The findings revealed the following: 1) Biography and Social Roles, Tok Guru Haji Wan Ali was a *Pondok* (traditional Islamic boarding school) scholar who inherited the intellectual legacy of Pattani's golden age of *ulama*. He played a prominent role as a spiritual leader and an educator dedicated to nurturing youth through faith and knowledge. He utilized the *Pondok* and *Tadika* (Islamic kindergarten/elementary) systems as primary mechanisms to preserve the Malay-Islamic identity amidst socio-political transformations. 2) Da'wah Strategies and Cultural Advancement, he employed the "*Talaqqi*" teaching method, which emphasizes a close mentor-disciple relationship, and adopted an intellectual *da'wah* approach based on the principle of moderation (*Wasatiyyah*), engaging in rational discussions on jurisprudence (*Fiqh*) and creed (*Aqidah*). Notably, he adapted to the digital era by integrating modern media and creative activities to effectively reach the younger generation. 3) Contributions and Impacts, his contributions led to a holistic human capital development model that integrates knowledge with morality. The youth trained under his guidance demonstrated strong volunteer spirits and social responsibility, effectively succeeding as local religious leaders. Despite facing challenges such as shifting modern values and budgetary constraints, his philosophy remains a vital paradigm for the sustainable development of Islamic intellectual culture in Pattani and the ASEAN region.

Keywords: Tok Guru Haji Wan Ali, Pattani Civilization, Islamic Da'wah, Pondok System, Youth Development

บทนำ

นักวิชาการอุลามาอควรได้รับการยกย่องและรำลึกถึงการมีส่วนร่วมของพวกเขา เพราะนักวิชาการอุลามาเป็นผู้สืบทอดของบรรดานบี ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งที่พวกเขาทิ้งไว้เป็นมรดกนั้นเป็นงานอันยิ่งใหญ่ สูงส่ง และเป็นที่ยอมรับในมุมมองของอิสลาม ดังคำสอนของเชค อิบน์ อุฎัยมีน กล่าวว่า แท้จริงแล้วนักวิชาการด้านชารีอะห์เหล่านี้คือผู้สืบทอดความรู้ของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ.ล.) สำหรับความหมายของคำว่า “ผู้สืบทอดของบรรดานบี” คือ นบีไม่ได้สืบทอดทรัพย์สิน เงินทอง หรือสิ่งของใด ๆ ที่เป็นมรดก แต่สิ่งที่ทิ้งไว้นั้นคือความรู้และคุณงามความดีที่เป็นแบบอย่างของท่าน นอกจากนี้เชค อิบน์ อุฎัยมีนยังอีกกล่าวว่า แท้จริงนบี (ศ.ล.) ได้ทิ้งไว้เพียงบุตรสาวของท่าน นางฟาติมะฮ์ และญาติของท่าน อับบาส แต่ท่านไม่ได้ทิ้งมรดกเป็นทรัพย์สินแก่ทั้งสองคนเหล่านี้ สำหรับสิ่งที่ท่านทิ้งไว้คือ ความรู้และความเข้าใจทางวิทยาการอิสลาม

นับว่าผู้ที่พยายามเฝ้าหาคำความรู้ พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) จะยกระดับ นอกจากการพัฒนาตนเองแล้ว ยังยกระดับอารยธรรมของพื้นที่ ดังพระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัล-ฮุมม์ 9 ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า คนที่มีความรู้กับคนที่ไม่มีความรู้นั้นจะเท่าเทียมกันหรือไม่? แท้จริงแล้ว ผู้ที่จะรำลึกและใคร่ครวญได้ ก็คือบรรดาผู้มีสติปัญญาเท่านั้น”

ด้วยเหตุนี้ คนที่มีความรู้กับคนที่ไม่มีความรู้นั้นย่อมไม่เท่ากันอย่างแน่นอน แท้จริงแล้ว ผู้ที่ได้รับคำเตือนและข้อคิด ก็คือบรรดาผู้มีปัญญา ท่านอิบนุกะซีร์ (เสียชีวิต ฮ.ศ. 774) ได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า คนในยุคนี้และยุคก่อนหน้านั้นย่อมไม่เท่าเทียมกันอย่างแน่นอน เพราะชาวยิวและชาวคริสต์มีความรู้เกี่ยวกับความรู้ของอัลลอฮ์ (ช.บ.) และบทบัญญัติศาสนา แต่พวกเขาไม่ใส่ใจและไม่ปฏิบัติตาม ขณะเดียวกัน พวกเขาก็แตกต่างจากประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ.ล.) ระหว่างผู้ที่แสวงหาความรู้กับผู้ที่ไม่แสวงหาความรู้ นั้นย่อมไม่เท่ากัน ตรงนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่มีความรู้กับผู้ที่ไม่มีความรู้ย่อมมีระดับฐานะไม่เท่ากัน ณ ที่อัลลอฮ์ (ช.บ.)

ดังนั้น อิบนุอาซุร หนึ่งในนักวิชาการยุคใหม่ได้อธิบายอายะฮ์นี้โดยเชื่อมโยงกับอายัตก่อนหน้าในคำตรัสว่า “จงผลิตเหล็กกับการปฏิเสธศรัทธาของเจ้าไปก่อนชั่วครู่หนึ่ง” ซูเราะฮ์อัล-ฮุมม์ 8 ท่านอธิบายว่า ความแตกต่างที่ชัดเจนคือ ระหว่างผู้ศรัทธาที่เชื่อฟังกับผู้ศรัทธาที่ไม่เชื่อฟัง และความหมายของคำว่า “จงบอกพวกเขาเถิด มุฮัมมัด” คือ ผู้ศรัทธาที่มีความรู้มากกว่า จะรู้จักอัลลอฮ์ (ช.บ.) และเข้าใจความจริงของความรู้อย่างแท้จริง ส่วนผู้ที่ปฏิเสธศรัทธานั้นถือว่าเป็นผู้โง่เขลาในสายพระเนตรของอัลลอฮ์ คำสั่งให้กล่าวนี้ก็เพื่อเป็นการเตือนแก่ผู้ที่ชอบรับฟังความดีจากอัลลอฮ์ (ช.บ.)

ภูมิหลังการศึกษาและประเด็นปัญหา

ประวัติศาสตร์การพัฒนาอิสลามในปัตตานีถือเป็นหนึ่งในบทสำคัญของประวัติศาสตร์อิสลามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัตตานีซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นที่รู้จักมาอย่างยาวนานในฐานะศูนย์กลางการเผยแผ่อิสลาม แหล่งความรู้ และวัฒนธรรมมลายูอิสลาม การดำรงอยู่ของบรรดาอะลมะอ์ สถาบันปอเนาะ มัสยิด รวมถึงเครือข่ายทางวิชาการกับศูนย์กลางอิสลามในตะวันออกกลาง ได้ทำให้ปัตตานีมิได้เป็นเพียงศูนย์กลางการศึกษาอิสลามเท่านั้น หากยังเป็นแกนกลางของอัตลักษณ์อารยธรรมมลายูอิสลามในภูมิภาคนี้อีกด้วย (Lavi, 2005)

ในบริบทดังกล่าว บรรดาอุละมาอ์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้นำการตระวะฮ์ การศึกษา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พวกเขามีได้เป็นเพียงครูศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้นำชุมชนที่มีส่วนในการกำหนดวิถีชีวิต แนวคิด และอัตลักษณ์ของประชาคมมุสลิมมลายูปัตตานี (Matman, 2008) หนึ่งในบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากคือ โต๊ะครู ฮัจญ์วันอาลี ซึ่งเป็นอุละมาอ์สายปอเนาะที่มีบทบาทโดดเด่นในการพัฒนาการตระวะฮ์อิสลามโดยเฉพาะด้านความรู้ในปัตตานี

การดำเนินงานตระวะฮ์อิสลามและการเผยแพร่ความรู้ของท่านมิได้จำกัดอยู่เพียงการสอนศาสนาเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการจัดการศึกษาระบบปอเนาะ การเผยแพร่ตำราคลาสสิกทางศาสนา การอบรมชุมชน ตลอดจนการแนะแนวด้านสังคมและศีลธรรม แนวทางการตระวะฮ์ของท่านให้ความสำคัญกับหลักแห่งปัญญา (Japakiya, 2000) การให้การศึกษาอย่างค่อยเป็นค่อยไป และการปลูกฝังความศรัทธาที่ถูกต้องตามคำสอนของอัลกุรอานซูเราะฮ์อันนะห์ล आयัตที่ 125 และตามจารีตการตระวะฮ์อิสลามแบบดั้งเดิม ด้วยแนวทางดังกล่าว ท่านสามารถเสริมสร้างความมั่นคงของอัตลักษณ์มลายูอิสลามในปัตตานีท่ามกลางบริบทของลัทธิล่าอาณานิคม ความกดดันทางการเมือง และกระแสการกลืนกลายทางวัฒนธรรมจากรัฐสยาม

จากมุมมองทางประวัติศาสตร์ ผลงานและบทบาทของโต๊ะครู ฮัจญ์วันอาลี ถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมอารยธรรมมลายูปัตตานี ผ่านบทบาทของท่านในฐานะนักตระวะฮ์และนักการศึกษา ชุมชนมลายูปัตตานีได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งไม่เพียงในมิติศาสนาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมิติทางสังคม วัฒนธรรม และวิชาการอีกด้วย ขนบธรรมเนียมปอเนาะที่ท่านส่งเสริมได้ก่อให้เกิดนักวิชาการและปัญญาชนมุสลิมรุ่นแล้วรุ่นเล่า ซึ่งสืบทอดความต่อเนื่องของอารยธรรมอิสลามในภูมิภาคนี้

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาทางวิชาการที่มุ่งเน้นเฉพาะบุคคลผู้นี้ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด งานวิจัยที่ผ่านมาโดยมากมุ่งเน้นไปที่ประวัติศาสตร์โดยรวมของอุละมาอ์ปัตตานี การพัฒนาสถาบันปอเนาะ หรือบุคคลสำคัญอื่น ๆ เช่น เซกดาอุด อัลฟาฏอนี และโต๊ะครูบุคคลอื่น

การศึกษาที่ให้ความสำคัญโดยตรงต่อบทบาทของโต๊ะครู ฮัจญ์วันอาลี ในมิติของการตระวะฮ์และการสร้างอารยธรรมยังไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวจึงจำเป็นต้องได้รับการเติมเต็ม โดยเฉพาะการศึกษาว่าแนวทางการตระวะฮ์ของท่านส่งผลโดยตรงต่อการก่อรูปอารยธรรมมลายูปัตตานีอย่างไร และมีความเชื่อมโยงกับบริบทการตระวะฮ์อิสลามร่วมสมัยเพียงใด

ในยุคโลกาภิวัตน์และบริบทสังคมร่วมสมัย ชุมชนมลายูปัตตานีกำลังเผชิญกับประเด็นที่ซับซ้อน อาทิ กระแสโลกวิสัยนิยม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิฤตต์อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม การทบทวนแนวคิด วิธีการ และคุณูปการด้านการตระวะฮ์ของบรรดาอุละมาอ์คลาสสิก เช่น ตวนกูร ฮัจญ์วันอาลี จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เพียงเพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเพื่อพัฒนารูปแบบการตระวะฮ์ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความท้าทายในยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์การดำเนินงานตระวะฮ์อิสลามของโต๊ะครู ฮัจญ์วันอาลี ประเมินคุณูปการของท่านต่อการสร้างอารยธรรมมลายูปัตตานี ตลอดจนเสนอข้อสรุปเชิงนโยบายและความสอดคล้องของแนวคิดดังกล่าวต่อการพัฒนาการตระวะฮ์อิสลามในสังคมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของโต๊ะครู ฮัจญ์วันอาลี บิน วันยะฮ์กูบ อัลญัมบูยิ บทบาท และคุณูปการของท่าน
2. เพื่อวิเคราะห์วิธีการดำเนินงานการดะวะฮ์อิสลามของโต๊ะครู ฮัจญ์วันอาลี บิน วันยะฮ์กูบ อัลญัมบูยิ ต่อการพัฒนาวัฒนธรรมความรู้ทางอิสลามในปัตตานี ภาคใต้ของประเทศไทย

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและทฤษฎีการวิจัย

ความก้าวหน้าของอารยธรรมมลายูอิสลามในปัตตานี หลังจากการมาของอิสลามผ่านบรรดา ศาสนทูตของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ตั้งแต่ต้นปีอาดัม (อ.ล.) จนถึงนบีมุฮัมมัด และจากจุดนี้เอง อิสลามได้ แพร่กระจายต่อไปยังหมู่เกาะมลายู-นูซันตารา จนก่อให้เกิดขบวนการดะวะฮ์อิสลามโดยบรรดาอุละมาอ์ ในนูซันตารา รวมถึงการก่อตั้งสถาบันการศึกษาอิสลามต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่อิสลาม บทบาทเหล่านี้ส่งผลดีและเป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญต่อประชาชนในภูมิภาค นูซันตารา (Fathi, 2009)

แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของอารยธรรม การเกิดขึ้นของอารยธรรมเริ่มจากกลุ่มชนหรือเผ่าพันธุ์ เมื่อมีบุคคลที่มีความสามารถโดดเด่น ทั้งด้านพลัง ความคิด และทักษะสูงกว่าผู้อื่น และได้รับการสนับสนุน จากสังคม กลุ่มชนเหล่านี้จึงสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างชุมชน เช่น หมู่บ้าน เมือง และรัฐ เมื่อมี ความสามารถด้านงานฝีมือ ศิลปะ และองค์ความรู้ ก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้าของสังคม เมือง และประเทศ และสามารถยกระดับไปสู่การสร้างอารยธรรมที่รุ่งเรืองได้ (Daud, 2003)

อารยธรรมคือสิ่งที่เกิดจากผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดของชาว มุสลิมตามความเชื่อและแนวทางของอิสลามเอง ซึ่งครอบคลุมทั้งเครื่องมือ อุปกรณ์ของสังคมอิสลาม ตลอดจนถึงสิ่งต่าง ๆ ที่พวกเขาได้ผลิตและใช้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น อารยธรรมอิสลามจึงมี ความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอิสลาม กล่าวคือ เป็นการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตของสังคมมุสลิมที่สืบทอด กันมา โดยยึดตามสิ่งที่ปรากฏในอัลกุรอานและซุนนะฮ์ ซึ่งทั้งหมดล้วนอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่ถูกกำหนดไว้ โดยอัลกุรอานและซุนนะฮ์ (Abdullah, 1947)

ตามประวัติศาสตร์ การเผยแพร่อารยธรรมทางวิชาการในปัตตานีมีความสำคัญและมีรูปแบบที่ หลากหลาย ดังนี้ 1) ยุคสุลต่านปัตตานี (คริสต์ศตวรรษที่ 15–17) ปัตตานีเป็นศูนย์กลางการค้าและการเผยแผ่อิสลามในภูมิภาค มีการสร้างมัสยิดและจัดการเรียนการสอนอิสลามแก่ประชาชน รวมทั้งชนชั้นปกครอง นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ มีนักวิชาการและผู้รู้จากต่างถิ่นเดินทางมาเพื่อ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ 2) การก่อตั้งปอเนาะและสถาบันการศึกษา ในช่วงปลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ได้มีการจัดตั้งปอเนาะและศูนย์การศึกษาอิสลาม รวมถึงโรงเรียน มัธยมและมหาวิทยาลัยในปัตตานี ส่งผลให้อารยธรรมอิสลามมีความก้าวหน้าในหลายสาขา เช่น วิทยาศาสตร์ ศิลปะ วิชาการ และศาสนา 3) การเผยแพร่วรรณกรรม มีนักเขียนและกวีที่มี

ชื่อเสียงสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมหลากหลาย เพื่อเผยแพร่ความรู้และวัฒนธรรมของชาวปัตตานี เช่น หนังสือ บทกวี และบทความ 4) การเผยแพร่ผ่านศิลปะและวัฒนธรรมศิลปะและวัฒนธรรม เช่น การแสดงดนตรี และประเพณีท้องถิ่น เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่ชาวปัตตานีใช้ในการเผยแพร่อารยธรรมและองค์ความรู้แก่ประชาชนในภูมิภาคนี้

พัฒนาการอารยธรรมอิสลามในแผ่นดินมลายูปัตตานี หลังจากที่ยุทธอิสลามได้พัฒนาและแพร่หลายในภูมิภาคนี้จนสามารถขยายอย่างกว้างขวางแล้ว แผ่นดินปัตตานีก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกมลายูที่ได้กลายเป็นรัฐอิสลามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1427 ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ดินแดนแห่งนี้เป็นแหล่งกำเนิดของบรรดานักวิชาการและนักเผยแผ่อิสลามจำนวนมาก โดยเริ่มตั้งแต่ เชคพะกีย์ วัน มูซา บิน มุฮัมหมัด ศอลิห์ อัล-ลักกีชี (ประมาณปี ฮ.ศ. 1005 / ค.ศ. 1592) ต่อเนื่องถึง เชคดาอูด บิน अबดุลลอฮ์ อัล-พะฎอนี, เชควาน อะห์หมัด บิน มุฮัมหมัด ซัยน์ อัล-พะฎอนี, เชคฮุเซน ซานาวี จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคทองของสถาบันปอเนาะในปัตตานี ต่อมาได้มีบุคคลสำคัญ เช่น ตวนกูร มุฮัมหมัด สะลุม (หรือ อาเยาะห์ ลอง), ตวนกูร ฮัจญี ฮารุน บิน มุฮัมหมัด ฎอเฮอร์, ตวนกูร अबดุลเราะห์มาน บิน อะห์หมัด ปงบิง เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มระบบการศึกษาที่มีรูปแบบเป็นโรงเรียน (Fathi, 2009)

ประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ว่า การพัฒนาศูนย์กลางการศึกษาอิสลามในปัตตานีได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทย เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาศาสนาอิสลาม (Shukri, 2002) โดยได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการในรูปแบบ “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม” โรงเรียนอิสลามในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของไทย ยังคงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษาธิการของไทย ทำให้เห็นได้ว่าการศึกษาอิสลามในพื้นที่นี้ได้เปลี่ยนจากระบบปอเนาะไปสู่ระบบโรงเรียน แม้ว่าปอเนาะยังคงมีบทบาทอยู่ในบางส่วนตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004 เป็นต้นมา ระบบปอเนาะจำนวนมากได้ปรับเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียน แม้ว่าบทบาทของตวนกูรในปอเนาะจะเผชิญกับความท้าทายในยุคปัจจุบัน แต่ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า ในปี ค.ศ. 1930 ได้มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษาอิสลามที่มีชื่อเสียง คือ “ปอเนาะมะอ์อาซูล” ซึ่งก่อตั้งโดย ตวนกูร ฮัจญี ฮะซัน บิน มุฮัมหมัด อาหมีน

สถาบันแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองในช่วงปี ค.ศ. 1950 หลังจากการถึงแก่อสัญกรรมของบรรดาอุละมาอ์รุ่นใหญ่ เช่น โต๊ะเบอมิน โต๊ะเกอลาปา โต๊ะจาการ์ โต๊ะบันดิงโกจิล โต๊ะราชาฮัจญี โต๊ะดูกู ฮัจญีซูลุง เป็นต้น ปอเนาะมะอ์อาซูลถือเป็นสถาบันแห่งแรกในเขตมลายอ (ระแงะ) จังหวัดปัตตานี และผู้ก่อตั้งมีชื่อเสียงด้านวิชาฟิกห์ อีกทั้งยังผลิตศิษย์จำนวนมากจากปัตตานี ไทย มาเลเซีย และพื้นที่อื่น ๆ (Fathi, 2009)

ตวนกูร ฮัจญี วัน อาลี บิน วัน ยะฮ์กูบ อัล-ญัมบูวี่ เกิดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1915 ณ หมู่บ้านจัมบู อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่อิสลามในปัตตานี หลังจากสำเร็จการศึกษาจาก มัธยมซัยยิด อัล-ศอลิหียะฮ์ อินเดีย ณ นครมักกะฮ์ ท่านได้เดินทางกลับสู่แผ่นดินมลายูในช่วงปี ค.ศ. 1945-1946 (ฮ.ศ. 1364-1365) ต่อมาในปี ค.ศ. 1947 (ฮ.ศ. 1366) ท่านได้ก่อตั้งโรงเรียนที่บ้านสะก่า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี โดยใช้ชื่อว่า “มัธยมซัยยิด บาตุ ฟร่อ อัล-ศอลิหียะฮ์ อัล-อะลาเวียฮ์” เริ่มต้นด้วยนักเรียนประมาณ 70 คน ในเวลานั้น สังคมปัตตานียังคงมีปอเนาะ

ขนาดใหญ่และมีอิทธิพลหลายแห่ง เช่น ปอเนาะมะอ์อาซูล ปอเนาะเบอมิน ปอเนาะฟุสน (ปุยุด) ปอเนาะดาลา ปอเนาะปรีรา ปอเนาะฮุดันอาะ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนของท่านยังคงได้รับความนิยม เนื่องจากมีการจัดการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบโรงเรียนสมัยใหม่ และการเรียนแบบตำราดั้งเดิม (กิตาบทูรอซ) ทำให้นักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ทั้งสองระบบ (Fathi, 2009) จากที่กล่าวมาทั้งหมด การศึกษาวิเคราะห์วิธีการดำเนินงานด้านการเผยแผ่อิสลามของตวนกูร ฮัจญี วัน อาลี บิน วัน ยะอ์กูบ อัล-ญัมบูวี ในการพัฒนาวัฒนธรรมความรู้ทางอิสลามในปัตตานี ภาคใต้ของประเทศไทย จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ บทบาท ผลงาน และวิธีการเผยแผ่อิสลามของท่าน หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานศึกษานี้จะเป็นแนวทางและเป็นแรงบันดาลใจอันบริสุทธิ์ในจิตใจของนักวิจัยและผู้อ่านต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ แนวคิด วิธีการดะวะฮ์ และบทบาทของโต๊ะครูหะยีวันอาลีในการพัฒนาอารยธรรมความรู้ทางศาสนาอิสลามในสังคมมลายูปัตตานี 2 แหล่งข้อมูลการวิจัย การวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจาก 2 แหล่งหลัก ดังนี้ ข้อมูลปฐมภูมิ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ศิษย์เก่าของโต๊ะครูหะยีวันอาลี จำนวน 20 ท่าน ผู้ใกล้ชิดหรือผู้มีประสบการณ์ตรงกับสถาบันปอเนาะ/โรงเรียนที่ท่านก่อตั้ง 4 ท่าน และนักวิชาการหรือผู้นำศาสนาในพื้นที่ปัตตานี 6 ท่าน จากแหล่งเอกสารต้นฉบับ เช่น ตำราศาสนา หนังสือ บทเรียน หรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของโต๊ะครูหะยีวันอาลี (หากมี) และเอกสารทางประวัติศาสตร์ของปอเนาะหรือโรงเรียนวิทยาศาสตร์ ข้อมูลทุติยภูมิ คือ 1) หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์อิสลามในปัตตานี บทบาทของอูละมาอ์มลายูปัตตานี ระบบปอเนาะและการศึกษาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2) คัมภีร์อัลกุรอาน ตัฟซีร และงานวิชาการอิสลาม เช่น ตัฟซีรอิบน์กะษีร ตัฟซีรอิบน์อาซุร และงานของนักวิชาการอิสลามร่วมสมัย 3) บทความทางวิชาการ วารสาร และเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แนวคำถามการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้ ประวัติชีวิตและบุคลิกภาพของโต๊ะครูหะยีวันอาลี วิธีการเรียนการสอนและการดะวะฮ์ บทบาทของท่านต่อชุมชนและสถาบันการศึกษาอิสลาม และผลกระทบของแนวคิดและการดะวะฮ์ของท่านต่ออารยธรรมความรู้ในปัตตานี และ 2) แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร ใช้สำหรับวิเคราะห์เนื้อหา แนวคิด และสาระสำคัญจากเอกสารและตำราศาสนา

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ เช่น ศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์อิสลามในปัตตานี ชีวิตประวัติและผลงานของโต๊ะครูหะยีวัน

อาลี 2) ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ และ 3) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทางดังต่อไปนี้ 1) การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายบริบททางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมในช่วงชีวิตของโตะครูหะยีวันอาลี 2) การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อวิเคราะห์แนวคิด วิธีการตะวะฮ์ และบทบาทของท่านจากเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์ 3) การวิเคราะห์เชิงอุปนัยเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากข้อเท็จจริงไปสู่ข้อสรุปเชิงแนวคิดและบทเรียนทางวิชาการ

5. ความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้แนวทางดังนี้ การตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง การอ้างอิงแหล่งข้อมูลอย่างเป็นระบบและถูกต้อง และการนำเสนอข้อมูลตามหลักวิชาการ โดยหลีกเลี่ยงอคติส่วนบุคคล

ผลการวิจัย

ปัตตานีเป็นพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน และเป็นส่วนหนึ่งของโลกมลายู นุสันตารา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันว่า ปัตตานีในอดีตและปัจจุบันเป็นศูนย์กลางอารยธรรมและการเผยแผ่องค์ความรู้ทางศาสนาอิสลามบนคาบสมุทรมลายู นับตั้งแต่การเผยแผ่อิสลามโดยบรรดาเชคจากเมืองปาไซ จนถึงสถาปนาอาณาจักรอิสลามปัตตานีราว ค.ศ. 1475 ส่งผลให้อิสลามแพร่หลายอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

ด้วยเหตุนี้ ปัตตานีจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นแผ่นดินกำเนิดของอุละมาอ์ และเป็นแหล่งเติบโตของการศึกษาศาสนาอิสลามที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะระบบ ปอเนาะ และผลงานตำราศาสนาจำนวนมาก ซึ่งทำหน้าที่เป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมอิสลามในพื้นที่

เชคพะกีฮ์วันมุซา บินมุฮัมมัดศอลิห อัลลักกีฮ์ เป็นอุละมาอ์ผู้บุกเบิกการจัดตั้งปอเนาะแห่งแรกในปัตตานี ราวปี ฮ.ศ. 1005 ทำให้ปอเนาะกลายเป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามสำคัญ และต่อมาพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการเขียนตำราศาสนา หรือที่รู้จักกันในชื่อ กิตาบกูนิง ซึ่งมีจำนวนหลายร้อยเล่ม ตำราเหล่านี้มิได้ศึกษาเฉพาะในปัตตานีเท่านั้น แต่ยังแพร่หลายไปยังมาเลเซีย อินโดนีเซีย กัมพูชา เมียนมา เวียดนาม และพื้นที่อื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1. วิเคราะห์ประวัติศาสตร์การพัฒนาด้านการตะวะฮ์ในปัตตานี

โตะครูฮัจญ์วันอาลีถือเป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชน ผู้มีอิทธิพลต่อเยาวชนในการสร้างจิตอาสา การพัฒนาคนรุ่นใหม่ และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จากประวัติศาสตร์การเผยแผ่อิสลามในปัตตานี พบว่า มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่มั่นคง โดยเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งถือเป็นยุคทองของอารยธรรมอิสลามปัตตานี ในช่วงเวลาดังกล่าว คาบสมุทรมลายูเต็มไปด้วยบรรดาอุละมาอ์ที่มีความรู้ด้านศาสนาและปรัชญาอิสลาม อาทิ เชคดา

วูด บิน อับดุลลอฮ์ อัลฟาฏอนี, เซอะหมัด บิน มุฮัมมัด เซน อัลฟาฏอนี และเซคมุฮัมมัด บิน อิสมาอีล อัลฟาฏอนี

โตะครู ฮัจญ์วันอาลี อัลญัมบูยี เติบโตขึ้นในบริบทดังกล่าว และได้รับอิทธิพลจากบรรดาอุละมาอ์ ปัตตานีรุ่นก่อน โดยเฉพาะระบบการเรียนการสอนแบบ “ตะลักกี” ที่เน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครูกับศิษย์ สิ่งนี้ทำให้บทบาทของท่านในการเข้าถึงการตระวะฮ์ต่อศิษย์มิได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นครูสอนศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่หล่อหลอมมนุษย์ด้วยศรัทธา ความรู้ และคุณธรรม

ในประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่าโตะครูฮัจญ์วันอาลี อัลญัมบูยี มีความมุ่งมั่นและเจตนารมณ์ที่ชัดเจน ตั้งแต่ก่อนกลับสู่มาตุภูมิ โดยท่านตั้งใจสร้างเยาวชนและคนรุ่นใหม่ให้มีศาสนาและจริยธรรมที่สูงส่ง มีมารยาทอ่อนโยน และมีจุดยืนที่ถูกต้องในทุกมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านอะกีดะฮ์ อิบาเดฮ์ และจริยธรรมอันทรงเกียรติ

ท่านยังนำเสนอทัศนะทางฟิกฮ์บางประเด็นที่กลายเป็นหัวข้อถกเถียงกับโตะครูฮัจญ์อับดุลลอฮ์ ปือแนกือบง เช่น ประเด็นผลบุญแก่ผู้ตายจากการอ่านอัลกุรอานและการตั้งเจตนาอุทิศผลบุญ รวมถึงประเด็นสัตว์ที่ตายจากการถูกรัดหรือขาดอากาศคว่ำบริโภคนได้หรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในสังคมมลายูปัตตานี ในช่วงนั้น นอกจากนี้ยังมีการถกเถียงด้านอะกีดะฮ์กับโตะฮัจญ์อับดุลกอดีร์ วาแงะ บ้านสะก่า มายอปัตตานี เกี่ยวกับประเด็น “มุสตะฮิลเกาะติม” ทั้งหมดนี้สะท้อนบทบาทของท่านในการสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีหลักคิดเชิงปรัชญา มีศีลธรรม และยึดหลักสายกลาง (วะสะฎีเยฮ์)

2. วิเคราะห์แนวคิดและวิธีการ

ต่วนกูรฮัจญ์วันอาลี บินวันยาอุบ อัลญัมบูยี เป็นนักการศึกษาและนักเผยแผ่อิสลามที่มีบทบาทสำคัญในสังคมปัตตานี ท่านให้ความสำคัญต่อการสร้างและขยายบทบาทของครู (อุละมาอ์) และศิษย์ เพื่อพัฒนาให้เป็นผู้นำที่มีคุณภาพในสังคม แนวทางที่ท่านเลือกใช้ มีดังต่อไปนี้

1) บทบาทของโตะครูในการพัฒนาสังคมมุสลิม

บทบาทของครูศาสนาในอดีตและปัจจุบัน โตะครูฮัจญ์วันอาลีให้ความสำคัญกับการสอนศาสนา การฝึกจริยธรรม และการสร้างแรงบันดาลใจแก่เยาวชน บทบาทของท่านครอบคลุมทั้งการสอนศาสนา การอบรมคุณธรรม และการเป็นผู้นำทางความคิดในประเด็นร่วมสมัย เช่น ความเชื่อทางศาสนา ประเพณี และปัญหาเชิงอะกีดะฮ์ ท่านใช้ระบบปอเนาะและตาดีกาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นการท่องจำอัลกุรอาน การเรียนฟิกฮ์และอะกีดะฮ์ และเป็นครูศาสนาที่ไม่ได้เรียกร้องค่าตอบแทน แต่ได้รับการเคารพจากชุมชน

2) การถ่ายทอดองค์ความรู้ข้ามรุ่น

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษา ต่วนกูรได้ปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อออนไลน์ และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ กีฬา อานาซีต เพื่อให้ศาสนาเข้าถึงเยาวชนยุคใหม่ การเปลี่ยนผ่านจากการสอนแบบดั้งเดิมสู่รูปแบบใหม่ และความเข้าใจของเยาวชนต่อบทบาทของครูศาสนาในยุคดิจิทัล

3) บทบาทในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

ท่านมีบทบาทเด่นในการปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความเคารพต่อผู้อื่น โดยใช้เรื่องราวจากอัลกุรอานและหะดีษเป็นเครื่องมือในการสอน ท่านยังเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ได้รับความศรัทธาจากทั้งเด็กและผู้ใหญ่

4) บทบาทด้านแรงบันดาลใจ ภาวะผู้นำ และการเป็นแบบอย่าง

ท่านได้รับการยกย่องให้เป็นต้นแบบของครูศาสนา เยาวชนจำนวนมากได้รับแรงบันดาลใจให้ศึกษาศาสนาและก้าวสู่บทบาทผู้นำศาสนาในอนาคต ท่านใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เชื่อมโยงศาสนากับจิตวิทยาเยาวชน และเน้นการสื่อสารที่เข้าถึงใจผู้เรียน หลักการพัฒนาเยาวชนในอิสลามตามแนวคิดของท่าน คือ การปลูกฝังศรัทธา ความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ (ซ.บ.) เป็นรากฐานของพฤติกรรม ความเพียรและความอดทนในการแสวงหาความรู้ และการพัฒนาคุณธรรม (อคลาก) เช่น ความสุภาพ ความซื่อสัตย์ และความเคารพผู้ใหญ่ เยาวชนที่ผ่านการอบรมของตวันกูรมีลักษณะเด่นด้านมารยาท ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมศาสนาและชุมชน เช่น การละหมาดญะมาอะฮ์ กิจกรรมเดือนรอมฎอน การช่วยเหลืองานศพ และการเป็นผู้นำละหมาด

ส่วนแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมอิสลามในปอเนาะ ท่านใช้แนวทางสำคัญ ได้แก่ การปลูกฝังอัตลักษณ์และคุณค่าอิสลาม การบูรณาการหลักศาสนาเข้ากับหลักสูตร การพัฒนาครูให้เป็นแบบอย่าง (อุศวะฮ์ฮะชะนะฮ์) การสร้างบรรยากาศอิสลามในโรงเรียน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างทายาททางวิชาการและศาสนา แนวทางสืบสานบทบาทของท่านในพื้นที่ แม้จะมีอุปสรรค เช่น จำนวนครูศาสนาลดลง การเปลี่ยนค่านิยมเยาวชน และงบประมาณจำกัด แต่ยังมีโอกาสพัฒนา เช่น ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 ใช้สื่อออนไลน์ (TikTok, YouTube, Podcast) พัฒนาแอปพลิเคชันเรียนอัลกุรอาน และเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน มัสยิด และภาครัฐ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี อัลญัมบูยี ต่อการพัฒนาเยาวชนและการศึกษาศาสนาอิสลามในพื้นที่ปัตตานี สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัตตานีมิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ หากแต่เป็น “พื้นที่ทางอารยธรรม” ที่มีรากฐานความรู้และการตระหวะฮ์อิสลามที่มั่นคงมาอย่างยาวนาน การที่ปัตตานีได้รับการยกย่องว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาอิสลามของคาบสมุทรมลายู ส่งผลให้บทบาทของโต๊ะครูและสถาบันปอเนาะมีความสำคัญทั้งในเชิงศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

1. บทบาทของปัตตานีในฐานะศูนย์กลางอารยธรรมอิสลามกับการก่อรูปบทบาทโต๊ะครู

ผลการวิจัยยืนยันว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของปัตตานี ตั้งแต่การเผยแพร่อิสลามโดยเชคจากเมืองปาไซ จนถึงการศึกษาอาณัติอิสลามปัตตานี มีส่วนสำคัญในการสร้าง “ทุนทางศาสนาและวัฒนธรรม” ให้แก่สังคมมลายูปัตตานี สิ่งนี้เป็นฐานสำคัญที่หล่อหลอมบทบาทของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลีให้ดำเนินรอยตามอูละมารุ่นก่อน ทั้งในด้านการตระหวะฮ์ การศึกษา และการเป็นผู้นำชุมชน

การที่ท่านเติบโตภายใต้ระบบการเรียนรู้แบบตะลักกี ซึ่งเน้นความใกล้ชิดระหว่างครูกับศิษย์ ส่งผลให้บทบาทของโต๊ะครูมิได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการ แต่ขยายไปสู่การเป็นผู้นำทาง

จิตวิญญาณและต้นแบบทางศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาศาสนาอิสลามแบบดั้งเดิมในโลกมลายู

2. บทบาทของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลีในมิติการตระวะฮ์และการสร้างหลักคิดเชิงศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า โต๊ะครูฮัจญ์วันอาลีมีบทบาทสำคัญในการยกระดับการตระวะฮ์จากการสอนศาสนาเชิงพิธีกรรม ไปสู่การสร้าง “หลักคิด” และ “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” ให้แก่เยาวชน ผ่านการอภิปรายประเด็นฟิคว์และอะกีดะฮ์ที่เป็นข้อถกเถียงในสังคม เช่น เรื่องการอุทิศผลบุญแก่ผู้ตาย ประเด็นอาหารฮะลาหรือแนวคิดมุสตะฮิลเกาะติม

การถกเถียงเหล่านี้มีได้ก่อให้เกิดความแตกแยก หากแต่สะท้อนบทบาทของท่านในฐานะอุละมาฮ์สายกลาง (วะสะฎียะฮ์) ที่ใช้เหตุผล หลักวิชาการ และจริยธรรมในการแก้ไขปัญหาความเชื่อของสังคม ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่า การตระวะฮ์ในมิติของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี เป็นการตระวะฮ์เชิงปัญญา (Intellectual Da'wah) ที่มุ่งสร้างคนมากกว่าการสั่งสอนเพียงเชิงคำสอน

3. การพัฒนาเยาวชนผ่านระบบปอเนาะและการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้ามรุ่น

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ระบบปอเนาะและตาดีกาเป็นกลไกหลักที่โต๊ะครูฮัจญ์วันอาลีใช้ในการพัฒนาเยาวชน โดยเน้นการท่องจำอัลกุรอาน การเรียนฟิคว์และอะกีดะฮ์ ควบคู่กับการฝึกจริยธรรมและมารยาทอิสลาม ลักษณะเด่นคือการเป็นครูที่ไม่เรียกรับค่าตอบแทน แต่ได้รับการยอมรับและความศรัทธาจากชุมชน ซึ่งสะท้อนคุณค่าทางจริยธรรมของบทบาทโต๊ะครูในสังคมมลายูมุสลิม

ขณะเดียวกัน ผลการศึกษาพบว่า ท่านสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเปิดรับเทคโนโลยีและกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น สื่อออนไลน์ กีฬา และนาซิด เพื่อเชื่อมโยงศาสนากับโลกของเยาวชนยุคใหม่ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากการสอนแบบดั้งเดิมสู่การศึกษาศาสนาในบริบทดิจิทัล โดยไม่ละทิ้งแก่นสารของอิสลาม

4. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และภาวะผู้นำ

ผลการวิจัยชี้ว่า บทบาทที่โดดเด่นที่สุดของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี คือการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชน ผ่านการปลูกฝังตัควา ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความกตัญญู โดยใช้เรื่องราวจากอัลกุรอานและหะดีษเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ผลลัพธ์ที่ปรากฏคือ เยาวชนที่ผ่านการอบรมมีพฤติกรรมเชิงบวก มีมารยาทงดงาม และมีความรับผิดชอบต่อชุมชน

นอกจากนี้ ท่านยังทำหน้าที่เป็นแรงบันดาลใจและแบบอย่าง (role model) ให้แก่เยาวชนจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้เกิดการสืบทอดบทบาทผู้นำศาสนาในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นอิหม่าม ครูศาสนา หรือผู้นำกิจกรรมชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาเยาวชนตามแนวคิดของท่านเป็นการพัฒนา “คนทั้งตัว” ทั้งด้านศรัทธา ปัญญา และจริยธรรม

5. ผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และการสืบสานบทบาทโต๊ะครูในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนที่ได้รับการอบรมจากโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี มีบทบาทเชิงบวกต่อสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมศาสนา การช่วยเหลืองานชุมชน และการรักษาวัฒนธรรมอิสลามในชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาศาสนาอิสลามสามารถเป็นฐานสำคัญของความเข้มแข็งทางสังคม

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยยังสะท้อนถึงอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ จำนวนครูศาสนาที่ลดลง การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของเยาวชน และข้อจำกัดด้านงบประมาณ แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดให้เห็นโอกาสในการพัฒนา เช่น การปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 การใช้สื่อดิจิทัล และการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน มัสยิด ชุมชน และภาครัฐ

สรุป

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า บทบาทของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี อัลญัมบูยี มิได้เป็นเพียงครูศาสนาในระดับท้องถิ่น หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์อิสลาม การพัฒนาเยาวชน และการสืบสานอารยธรรมอิสลามในปัตตานี การศึกษานี้จึงตอกย้ำว่า การพัฒนาสังคมมุสลิมในพื้นที่ชายแดนใต้ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของโต๊ะครูในฐานะผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางสังคม และผู้สร้างอนาคตของคนรุ่นใหม่อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1.1 ด้านนโยบายและการจัดการศึกษาอิสลาม การถอดบทเรียนต้นแบบนักการศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา (เช่น สช. หรือสถาบันการศึกษาศาสนา) ควรนำแนวคิด "การพัฒนาคนทั้งตัว" ของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี ที่เน้นทั้งวิชาการ และจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความรู้ทางโลกและทางธรรม และการส่งเสริมระบบปอเนาะและตาดีกา: ภาครัฐและชุมชนควรให้ความสำคัญกับสถาบันปอเนาะในฐานะ "พื้นที่ทางอารยธรรม" ไม่ใช่เพียงแค่สถานสอนศาสนา โดยการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรเพื่อรักษาอัตลักษณ์การเรียนรู้แบบดั้งเดิม (ตะลิกกี) ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะสมัยใหม่

1.2 ด้านการตระวะฮ์และการพัฒนาสังคม การส่งเสริมการตระวะฮ์เชิงปัญญา ผู้นำศาสนา และนักเผยแผ่ควรนำวิธีการของท่านที่ใช้ "เหตุผลและหลักวิชาการ" ในการอธิบายประเด็นความเชื่อ และนิติศาสตร์มาใช้เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม และสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับเยาวชนมุสลิมท่ามกลางกระแสโลกวิสัยนิยม การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการตระวะฮ์: จากการที่ท่านปรับตัวเข้ากับสื่อสมัยใหม่ (TikTok, YouTube, Podcast) องค์กรศาสนาควรจัดอบรมทักษะการสื่อสารดิจิทัลให้แก่ครูศาสนาและผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อให้สามารถส่งต่อคุณค่าอิสลามเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ด้านการพัฒนาเยาวชนและภาวะผู้นำ การสร้างโครงการ "ครูต้นแบบ" สถานศึกษา ควรนำบุคลิกภาพและความทุ่มเทของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี (เช่น การสอนโดยไม่หวังค่าตอบแทน ความเมตตาต่อศิษย์) มาเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูให้แก่บุคลากรทางการศึกษา และการจัดกิจกรรมเยาวชนเชิงบูรณาการ: นำรูปแบบกิจกรรมที่ท่านส่งเสริม เช่น กีฬา นวดแผนโบราณ หรืออนาซิด มาเป็นเครื่องมือในการดึงดูดเยาวชนเข้าสู่ระบบการขัดเกลาทางศาสนา เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและจิตอาสา

1.4 ด้านการสืบสานอารยธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การจัดทำคลังความรู้และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: ควรมีการรวบรวมประวัติ ผลงาน และตำรา (กิตาบบูนิง) ของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี และอุละมาห์ท่านอื่น ๆ ในปัตตานี จัดทำเป็นฐานข้อมูลดิจิทัลหรือนิทรรศการ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงรากเหง้าอารยธรรมและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบ: ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการดะวะฮ์ของโต๊ะครูฮัจญ์วันอาลี กับอุละมาห์ร่วมสมัยในพื้นที่อื่นๆ ของโลกมลายู เพื่อเห็นภาพรวมของเครือข่ายวิชาการในภูมิภาค

2.2 การวิจัยเชิงประเมินผล: ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินสัมฤทธิ์ผลของเยาวชนที่ผ่านการอบรมจากสถาบันของท่านในเชิงพฤติกรรมและระดับจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

2.3 การวิเคราะห์ตำรา: ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับเนื้อหาในตำราหรือบทเรียนที่ท่านใช้สอน เพื่อถอดรหัสปรัชญาการศึกษาที่ท่านวางรากฐานไว้

เอกสารอ้างอิง

- Daud, H. (2003). *Shaykh Ahmad bin Muhammad Zain al-Fatani: his role and contributions to the development of religious knowledge* [Master of Social Sciences and Humanities]. University of Malaya.
- Fathi, A (2009). *Great ulama from Pattani*. National University of Malaysia.
- Japakiya, A. U. (2000). *Thai politics and Muslim society in southern Thailand*. Darussalam Press.
- Lavi, M. L. (2005). *History and religious development of the Malay Pattani Community* [Master of Islamic Studies]. Fatoni University.
- Matman, H. (2008). *The Pondok system and schools in Pattani*. National University of Malaysia.
- Shukri, I. (2002). *History of the Malay Kingdom of Pattani*. National University of Malaysia.

แนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส

Guidelines of Developing the Process of Moral School 4+6 Model in
Educational Institutions under the Narathiwat Secondary
Educational Service Area Office

รอยาริ มาหะมะ^{1*} อะหะมัด ยีสุนทรัง¹

Royare Mahama^{1*} Ahmad Yeesunsong¹

(Received: Mar 26, 2025; Revised: Jun 15, 2026; Accepted: Jun 29, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับ เปรียบเทียบ และศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 350 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วน ซึ่งมีค่า IOC ค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.67 – 1.00 ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ 0.92 วิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ด้วยรูปแบบอุปนัย (induction) แล้วนำเสนอในรูปความเรียง ผลการศึกษา พบว่า 1) ระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาสอยู่ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 และจำแนกตามระยะเวลาเข้าร่วมโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 และ 3) แนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาสนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโรงเรียนคุณธรรมต้องตระหนักถึงคุณค่ากระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม เน้นการมีส่วนร่วม ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างของผู้นำเชิงจริยธรรม และแรงบันดาลใจในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

¹ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.

¹ Department of Educational Administration, Fatoni University.

*Corresponding author / Email: Pg636115013@ftu.ac.th

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณธรรม กระบวน 4+6 โมเดล โรงเรียนคุณธรรม ผู้นำเชิงจริยธรรม

ABSTRACT

This mixed-method research seeks to investigate, compare and study the guidelines for developing the moral school process 4+6 Model in schools within the Narathiwat Secondary Educational Service Area Office. The quantitative phase applies a survey design with 350 participants, gathering data through a rating-scale questionnaire. Instrument quality was assessed using Index of Item Objective Congruence (IOC) with a range of 0.67 to 1.00 and reliability coefficient of 0.92. Descriptive statistics in the form of frequency, percentage, mean, and standard deviation, along with inferential statistics by employing one-way ANOVA, were employed for data analysis. In qualitative phase, focus group discussions were carried out, and content analysis using inductive approach was used to analyze data, and results were explained narratively. The results indicate that 1) The overall implementation level of the 4+6 Model Moral School Development Process in educational institutions under the Narathiwat Secondary Educational Service Area Office was found to be high. 2) A comparison of the implementation levels across different school sizes revealed statistically significant differences at the 0.05 level. Additionally, differences based on the duration of participation in the Moral School Development Project were statistically significant at the 0.01 level. 3) For the effective implementation of the 4+6 Model Moral School Process, school administrators and stakeholders must acknowledge its significance, encourage participation, and prioritize student-centered approaches. Ethical leadership among administrators is essential, as they serve as role models and catalysts for the development of Moral Schools. In an effort to ensure maximum effectiveness of the 4+6 Model Moral School Process, school administrators and stakeholders must recognize its importance, promote active participation, and prioritize student-centered approaches. Moreover, ethical administration is critical as administrators are role models and significant drivers of Moral School development.

Keywords: *Moral development, 4+6 Model, Moral School Process, Ethical leadership*

บทนำ

ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคระบบเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล (ศรีลีนทิพย์ สระสิทธิ์ และคณะ, 2566) แนวคิดของระบบเศรษฐกิจเสรีที่มุ่งแสวงหาผลกำไรและวัตถุนิยม ส่งผลให้สังคมไทยเกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ต้องพึ่งพิงสังคมภายนอกสูง และระบบคุณค่าต่อการดำรงชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขใน

สังคมไทยถูกทำลาย ซึ่งได้ทำลายทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนศักดิ์ศรีของมนุษย์ และทุนสังคมทั้งดงาม (สุริยจรัส เตชะตันมึนสกุล, 2558) ก่อเกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การทุจริตในหน้าที่ การฉ้อราษฎร์บังหลวง การคดโกง และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ได้ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน ความเรียบง่าย กลับกลายเป็นความฟุ้งเฟ้อแบบสังคมวัตถุนิยม สถาบันครอบครัวที่มีความเป็นพี่น้องช่วยเหลือแบ่งปันกันได้ สูญหายไป มีแต่ชุมชนเปราะบางที่ไม่สามารถไว้วางใจกัน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ทั้งการทุจริตแรงงาน เด็ก ปัญหายาเสพติด และปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง พฤติกรรมทางเพศ เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะสายธารแห่งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผ่านสื่อดิจิทัลอย่างไร้ขอบเขต ได้ก่อให้เกิดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ถูกลอกเลียนแบบข้ามประเทศได้เพียงนิ้วสัมผัสจอโทรศัพท์มือถือ (ธนสาร บัลลังก์ปัทมา, 2563)

ปภัสวดี วีรภิตติ (2564) รัฐบาลได้ตระหนักและมีมาตรการรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลงจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยส่งเสริมและพัฒนาประชากรให้เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม และความสามารถสูงขึ้น (กองยุทธศาสตร์, 2564) ได้กำหนดแนวทางส่งเสริมการพัฒนาทุนมนุษย์พัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะสูงสอดคล้องกับตลาดแรงงาน คู่กับการสร้างความตระหนักในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมีจริยธรรม โดยมุ่งยกระดับคนไทยให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี พัฒนาสังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และมีคุณธรรมจริยธรรม รู้รักสามัคคีและร่วมผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน พัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ และเพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางและความเหลื่อมล้ำภายในประเทศ ส่วนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551ได้กำหนดให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ รักชาติศาสน์กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ

จากแนวนโยบายเพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือต้องเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม สถานศึกษากับบทบาทความรู้คู่คุณธรรมนั้น อัล-ฆะมาซาลีย์ (พ.ศ.1601-1654) ปราชญ์ทางการศึกษาในอิสลามระบุว่า ครูผู้สอนไม่ใช่แค่สอน แต่หมายถึงผู้เห็นแจ้งทำให้ผู้อื่นเห็นแจ้ง รู้จริงปฏิบัติได้จริง สามารถเป็นแบบอย่างได้ ปกป้องและคุ้มครองศิษย์ สามารถเปลี่ยนแปลงศิษย์ที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ให้เป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คู่ควรแก่การยกย่องเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ (อิบรอฮีม ติฮา, 2551) ซึ่ง Dewey (1909) ผู้นำแนวคิดทางการศึกษาได้เขียนถึงหลักศีลธรรมในสถานศึกษาว่า สถานศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมรับผิดชอบทางศีลธรรม มีหน้าที่ยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาวิชาการ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และป้องกันภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ จึงต้องเป็นทั้งโรงเรียนคุณภาพและโรงเรียนคุณธรรม (ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม, 2558) โรงเรียนคุณธรรมมีเป้าหมายเพื่อช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมืองกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านครอบครัวที่เปราะบาง ผู้เรียนขาดจริยธรรมในการใช้สื่อเทคโนโลยี จากการสังเกตของผู้วิจัยและศึกษาข้อมูลจากรายงานการประเมินตนเอง (SAR) พบว่านักเรียนยังมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น มาเรียนสาย หนีเรียน ไม่รับผิดชอบต่อการเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่ารายละเอียดสำคัญในกระบวนการพัฒนา

โรงเรียนคุณธรรมที่สถานศึกษาดำเนินการมีความพร้อม ย่อหย่อน หรือขาดหายไป จนไม่บรรเจิดพอที่จะพัฒนาพฤติกรรมอันพึงประสงค์ของนักเรียนในโครงการโรงเรียนคุณธรรมได้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรมในสถานศึกษาขึ้น เพื่อผู้เกี่ยวข้องได้แนวทางพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา และระยะเวลาเข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรมที่ต่างกัน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในอิสลาม

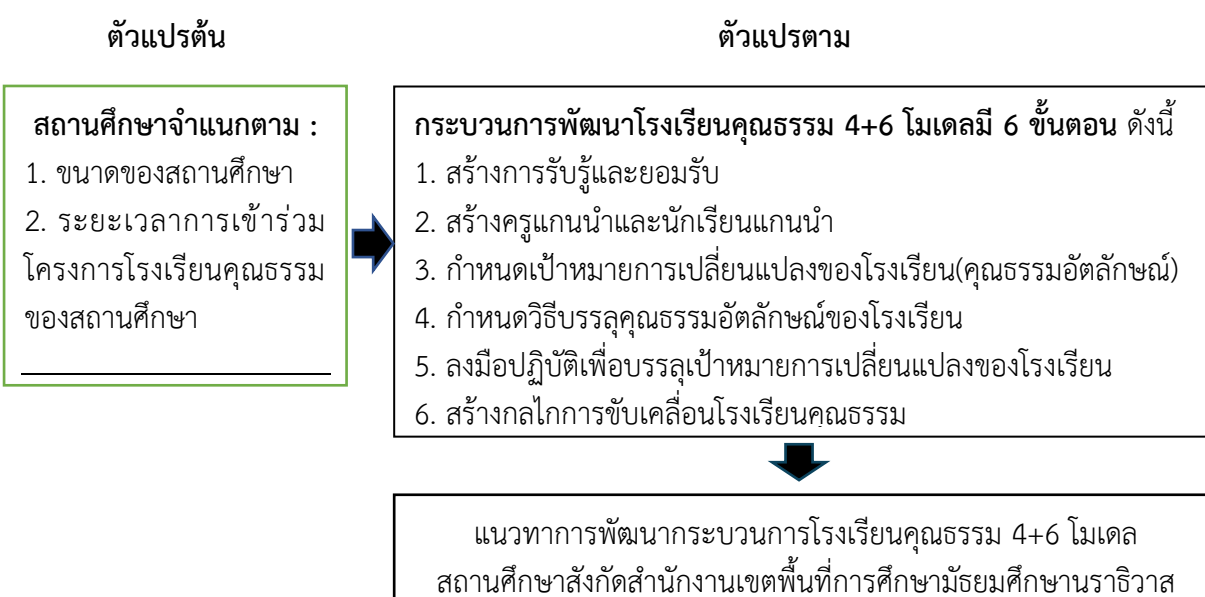
มนูศักดิ์ โต๊ะเถื่อน และนิเลาะ แวอุเซ็ง (2553) วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามกรอบแนวคิดอิสลาม ประกอบด้วย การเป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างแรงจูงใจ การตักเตือน การนำเสนอประวัติศาสตร์อิสลาม การจัดกิจกรรมปลูกฝังอัครลางอย่างสม่ำเสมอ และการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี มีเป้าหมายหลักมุ่งพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต อันประกอบด้วย ความเชื่อศรัทธา(อาากิตะฮฺ) ประกอบความดี (อิบาดะฮฺ) คุณธรรมจริยธรรม (อัครลาง) ทักษะทางสังคมเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น จิตใจและจิตวิญญาณ และร่างกายและสุขภาพ ความคิดสติปัญญา เพศวิถีอิสลาม ทักษะอาชีพ และทักษะทางเทคโนโลยีรู้เท่าทันสื่อ (ยุทธนา เกื้อกุล, 2566) ผู้ทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรมเพื่อเป้าหมายดังกล่าว Al-Ghazali (2022) ชี้ว่าครูคือผู้ชี้ทาง (มูรชิด) ต้องรักและเมตตาศิษย์อย่างลูกตนเอง ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่กักเก็บความรู้ และตักเตือนศิษย์อย่างกลยาณมิตร ซึ่งอิสมาอีล ลุดฟี จะปะกียา (2558) สรุปคุณลักษณะมุอัลลิม ร็อบบานียฺ ครูผู้อบรมพัฒนาผู้อื่นตามวิธีอิสลาม ต้องมีคุณลักษณะเดียวกับที่มีอยู่ในตัวนบีมุฮัมมัด 10 ประการ ดังนี้ 1) มีความเข้าใจ (พะฮัม) 2)การปฏิบัติตามความรู้ที่ได้มาจากวะหฺยู (อะมัล) 3) ความยำเกรง (ตักวา) 4) ความมีสัจจะ (ศิดก์) 5)มีความรับผิดชอบซื่อสัตย์เชื่อถือไว้วางใจได้(อามานะฮฺ) 6)การถ่ายทอดสารอิสลามแก่ผู้อื่น (ตบลิษ) 7)ไหวพริบและเฉลียวฉลาด (พะฏอนะฮฺ) 8)มีจรรยาบรรณทางงาม (อัครลาง) 9)อดทน (ศอบร์) และ10) มีความเมตตา (เราะฮฺมะฮฺ)

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

Kohlberg ได้เสนอทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม โดยเชื่อว่าการพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น ต้องอาศัยการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งได้แบ่งระดับจริยธรรมไว้ 3 ระดับ ในแต่ละระดับแบ่งการพัฒนาได้

ระดับละ 2 ชั้น คือ 1) ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional level) ประกอบด้วยขั้นที่ 1 การถูกลงโทษ และการเชื่อฟัง บุคคลจะยอมทำตามคำสั่งของผู้มีอำนาจเหนือตนโดยไม่มีเงื่อนไข เพื่อป้องกันไม่ให้ตัวเองถูกลงโทษ หรือเกิดประโยชน์กับตัวเองมากกว่า ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล บุคคลจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง เด็กจะเน้นความสำคัญของการได้รับรางวัล และคำชมเชย 2)ระดับตามกฎเกณฑ์(Conventional level) มีขั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับในสังคม บุคคลจะให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากจะทำทุกอย่างเพื่อให้เพื่อนยอมรับ โดยส่วนใหญ่จะทำตามในสิ่งที่ตนตัดสินว่าคนอื่นจะเห็นด้วยหรือยอมรับเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน และขั้นที่ 4 กฎและระเบียบ บุคคลจะใช้หลักทำตามหน้าที่ รู้หน้าที่ของตนเอง เข้าใจกฎระเบียบสังคมมากขึ้น ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ขัดต่อกฎเกณฑ์สังคมและ 3)ระดับเหนือเกณฑ์(Post conventional level)ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมหรือทำตามคำมั่นสัญญา บุคคลจะใช้หลักการเคารพในเหตุผลของตนเอง การตัดสินใจของตนเอง และการทำตามคำมั่นสัญญา เพื่อไม่ให้ผู้อื่นมองว่าเป็นคนขาดเหตุผล บุคคลจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และขั้นที่ 6 หลักการคุณธรรมสากล พบในผู้ใหญ่หรือบุคคลที่มีจริยธรรมขั้นสูง ซึ่งยึดตามหลักสากลของผู้เจริญแล้ว โดยคำนึงความถูกต้องยุติธรรม ละอายใจกระทำชั่วและกลัวบาป (สัญลักษณ์ราชิว และคณะ, 2563) ดวงเดือน พันธมนาวิน เจ้าของทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมได้แสดงสาเหตุทางจิตใจที่สำคัญของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของคนไทย ต้นไม้อจริยธรรมแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) ส่วนรากต้นไม้อจริยธรรม เป็นจิตลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต 2) ส่วนลำต้น เป็นจิตลักษณะ 5 ประการคือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ความเชื่ออำนาจแห่งตน เหตุผลเชิงจริยธรรม และทัศนคติ ค่านิยมและคุณธรรม 3) ส่วนดอกและผล แสดงพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของคนดี เก่ง มีความสุข (สิริพร บุญพา และคณะ, 2563)

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้แบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) มีวิธีการศึกษา ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 การกำหนดกลุ่มประชากร

ประชากรการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน และกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมกับมูลนิธิยุวพัฒน์ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 6 แห่ง จำนวน 5,320 คน

1.2 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน และกรรมการสถานศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเทียบหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie and Morgan (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) และการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 350 คน

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส และตอนที่ 3 ข้อคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็น มีค่าดัชนี IOC มากกว่า 0.67 แล้วนำแบบสอบถามที่ปรับปรุง แล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับโรงเรียนคุณธรรมที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วมาตรวจให้คะแนนและหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach, 1990 อ้างอิงใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.92

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ ขอหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี เพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัยใช้แบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาสทั้ง 6 แห่งด้วยตนเอง ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผลการวิจัย

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.5.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ความถี่และค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบตาราง พร้อมกับคำบรรยายประกอบ

1.5.2 ระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

1.5.3. วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาณราธิวาส จำแนกขนาดของสถานศึกษาและ

ระยะเวลาเข้าร่วมโครงการฯ โดยใช้การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปร 2 ตัวที่เป็นอิสระต่อกัน และความแตกต่างระหว่างตัวแปรมากกว่า 2 ตัวด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One – way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) หรือใช้วิธีการเปรียบเทียบพหุคูณ (Multiple Comparison) ในกรณีที่มีความแปรปรวนแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน (คู่ที่ต่างกัน) โดยใช้ค่าสถิติ LSD (Fisher's Least Significant Difference) (ปริญา สิริอิตตะกุล, 2555)

1.5.4. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ (Frequency)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส มีดังนี้

2.1 กลุ่มเป้าหมายการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำ กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ทรงคุณวุฒิ/อาจารย์มหาวิทยาลัย โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย นิเทศอาสาสถาบันพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 1 คน ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนคุณธรรม 4 คน ครูแกนนำ 1 คน กรรมการสถานศึกษา 1 คน และผู้ทรงคุณวุฒิอาจารย์มหาวิทยาลัยจำนวน 1 คน รวมจำนวน 8 คน

2.2 วิธีการการสนทนากลุ่ม (focus group interview) มีดังนี้ ผู้วิจัยแนะนำตัว ขออนุญาตบันทึกเสียง และนำเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย พร้อมขอรายการค่าเฉลี่ยต่ำในแต่ละด้าน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ควบคุมการสนทนากลุ่ม เปิดประเด็นขอความคิดเห็นข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทุกคนทุกด้านแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาฯ จิงยุติการสนทนากลุ่ม ถอดความจากเทปบันทึกเสียง หาคำหลัก(keyword) วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ด้วยรูปแบบอุปนัย (induction) แล้วนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง ขนาดของสถานศึกษา และระยะเวลาเข้าร่วมโครงการฯ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส จำนวน 350 คน เพศหญิงจำนวน 213 คน คิดเป็นร้อยละ 60.86 เป็นผู้ที่ตำแหน่งนักเรียนแกนนำจำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 58.00 เป็นผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในสถานศึกษาที่มีขนาดกลางจำนวน 196 คน คิดเป็นร้อยละ 56.00 และเป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการฯ น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 188 คน คิดเป็นร้อยละ 53.71

2. ผลการศึกษาระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส พบว่าโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน(คุณธรรมอัตลักษณ์) ($\bar{X} = 4.23$, S.D.=.702) รองลงมาด้านการกำหนดวิธีบรรลุคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน ($\bar{X} = 4.17$, S.D.=.630) และด้านสร้างการรับรู้และการยอมรับ ($\bar{X} = 4.17$, S.D.=.672) ตามลำดับ

3. ผลการเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน

3.1 กระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 เมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มขนาดสถานศึกษาต่างๆเป็นรายคู่ด้วยสถิติทดสอบ LSD พบว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่มีการสร้างการรับรู้และยอมรับสูงกว่าสถานศึกษามีขนาดกลางและขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

3.2 ระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส จำแนกตามระยะเวลาเข้าร่วมโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมในภาพรวม พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เมื่อเปรียบเทียบระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลด้วยสถิติทดสอบ LSD ของสถานศึกษาที่มีระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม 6 ปีขึ้นไปสูงกว่าสถานศึกษาเข้าร่วมโครงการระยะเวลากว่า 3 ปีอย่างมีนัยทางสถิติที่.01 และระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของสถานศึกษาที่มีระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการ 6 ปีขึ้นไป สูงกว่าสถานศึกษาที่มีระยะเวลาเข้าร่วมโครงการ 3-5 ปี อย่างมีนัยทางสถิติที่ .05

4. ผลการวิเคราะห์การประมวลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นราธิวาส ผู้วิจัยได้แจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ สรุปตามลำดับความถี่มากที่สุดในแต่ละด้านได้ดังนี้ ด้านสร้างการรับรู้และยอมรับ พบว่าสถานศึกษาต้องมีวิธีการสร้างการรับรู้ที่หลากหลายทั้งที่เป็นทางการและไม่ทางการ ใช้สื่อโซเชียลเพื่อประชาสัมพันธ์กลุ่มเป้าหมาย ด้านสร้างครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาพิจารณาคัดเลือกครูที่มีบุคลิกดี ผู้มีคุณธรรมจริยธรรมดีงาม สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูและนักเรียนเป็นครูแกนนำ ด้านกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน(คุณธรรมอัตลักษณ์) พบว่าสถานศึกษาจัดประชุมนักเรียนทุกคนทุกระดับทั้งสถานศึกษาเพื่อค้นหาปัญหาที่ต้องการแก้หรือค่านิยมอันพึงประสงค์ที่ต้องการสร้างให้เกิดหรือมีในตัวตน ด้านกำหนดวิธีการบรรลุเป้าหมายคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน พบว่าผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนตระหนักถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีของกันและกัน ด้านลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง(คุณธรรมอัตลักษณ์) พบว่ามีการน้อมนำหลักการทรงงาน หรือหลักธรรมของศาสนาใช้ในการทำงาน เพื่อเป็นหลักคิดการปฏิบัติงานอย่างมีขั้นตอนประหยัด เกิดประโยชน์สูงสุด รู้รักสามัคคี สนุกและมีความสุข และด้านสร้างกลไกขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม พบว่าสถานศึกษาได้กำหนดให้การพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมเป็นนโยบายของสถานศึกษา มีแผนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สรุปได้ดังนี้

5.1. ด้านสร้างการรับรู้และยอมรับ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องรับรู้ถึงความสำคัญการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในสถานศึกษา โดยใช้หลักการ 4 ประการและกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม ผ่านการประชุมหารือหรืออบรม เพราะการรับรู้ นำไปสู่การยอมรับ ตระหนักและสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษาสามารถใช้วิธีการสร้างการรับรู้ทั้งแบบทางการและไม่ทางการ เช่น ใช้สื่อโซเชียลต่างๆ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ สถานศึกษาต้องอดทนรอพิสูจน์ความสำเร็จและผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียน จึงเกิดการยอมรับจากสังคม ผู้บริหารสถานศึกษาเองมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

5.2. ด้านการสร้างครูและนักเรียนแกนนำเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารต้องพิจารณาคัดเลือกหัวหน้าผู้รับผิดชอบงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมเป็นผู้ที่ได้รับความนับถือและมีอิทธิพลต่อองค์กร ส่วนครูและนักเรียนแกนนำต้องเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ดีและเป็นแบบอย่างได้ สถานศึกษาต้องจัดอบรมให้เข้าใจถึงหลักการและขั้นตอนกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม มีแผนการพัฒนาแกนนำ ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงผลงานสู่ชุมชนและสังคม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารเองต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและมีบุคลิกภาพที่ดี สร้างขวัญกำลังใจและนิเทศติดตามแบบกัลยาณมิตร

5.3. ด้านการกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน (คุณธรรมอัตลักษณ์) ควรเริ่มจากการเปิดโอกาสให้นักเรียน ครู และผู้บริหารร่วมกันวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อระบุพฤติกรรมที่ต้องการแก้ไขและคุณธรรมที่อยากส่งเสริมเป็นค่านิยมที่พึงงาม โดยเน้นการมีส่วนร่วมนักเรียนในลักษณะล่างขึ้นบน ผู้บริหาร ครูแกนนำ และนักเรียนทุกห้องและทุกระดับชั้นร่วมกันวิเคราะห์ ยึดผลการวิเคราะห์ของนักเรียนเป็นสำคัญใช้เพื่อกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ของนักเรียน ครู และผู้บริหาร แล้วสรุปเป็นคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนและกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลง ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของนักเรียน ครู ผู้บริหาร และผู้ปกครอง สุดท้ายสถานศึกษาต้องประกาศตารางคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียนให้ทุกคนทราบและต้องปฏิบัติตามว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างยั่งยืน จึงเพิ่มคุณธรรมใหม่ให้พัฒนาต่อไป

5.4. ด้านการบรรลุคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน เริ่มต้นจากผู้บริหาร ครู และนักเรียนตระหนักถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี ใช้โครงการคุณธรรมเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาทักษะการคิดและทักษะชีวิต การส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการคิดและปฏิบัติโครงการคุณธรรมจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ปรับปรุงภูมิทัศน์ สร้างบรรยากาศทางจิตใจที่มีความรักและเมตตา สร้างความสัมพันธ์ที่ดีครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณธรรม ยกย่องและชื่นชมผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดี และบูรณาการคุณธรรมในการเรียนรู้และทุกกิจกรรมที่จัดในสถานศึกษา

5.5 ด้านการลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน (คุณธรรมอัตลักษณ์) ต้องนำหลักการทรงงานของรัชกาลที่ 9 และหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการทำงาน สถานศึกษานำหลักการมาใช้อย่างจริงจัง คือทำทั้งโรงเรียน ทำจากล่างขึ้นบน ทำอย่างมีส่วนร่วม และทำอย่างต่อเนื่อง กำหนดงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมในแผนพัฒนาโรงเรียนและแผนปฏิบัติการประจำปีจะช่วยให้ทุกคนรับรู้และร่วมมือกันปฏิบัติให้สำเร็จ ลงมือปฏิบัติโครงการคุณธรรม บูรณาการสร้างเสริมคุณธรรมในชั้นเรียนและกิจกรรมต่างๆ เป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งกันและกัน และจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ สถานศึกษาประกาศเจตนารมณ์ให้ทุกภาคส่วนร่วมกันพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมตามบทบาทที่ได้รับมอบหมายอย่างมีความรับผิดชอบ สร้างสรรค์และมีความสุข

5.6 ด้านการสร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรมนั้น สถานศึกษาได้กำหนดให้เป็นนโยบาย มีแผนพัฒนา แต่งตั้งคณะกรรมการ แสวงหาเครือข่ายความร่วมมือ ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานโดยแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ จัดสรรงบประมาณ เสริมแรงเชิงบวก นิเทศภายใน ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประเมินผล ถอดบทเรียน และรวบรวมผลงานเป็นวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยแนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญที่พบมาอภิปรายผลดังนี้

1. ระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรมตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน “ความรู้คู่คุณธรรม” นักเรียนมีความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสองประการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สถานศึกษาต้องสร้างนักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ผู้บริหารมีคุณธรรมและใช้หลักศาสนาในการดำเนินชีวิต อีกทั้งได้รับการนิเทศติดตามอย่างใกล้ชิดจากนิเทศอาสาศาสนาพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวพัฒน์ ภาคเรียนละ 1-2 ครั้ง ทำให้ประสบผลสำเร็จระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริธานี ฤทธิเดช และกานต์ เนตรกลาง (2565) ผลการพัฒนาการดำเนินงานตามแนวทางการดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 4 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ โนโรยดา มามะ และคณะ (2561) ผลศึกษาแนวทางการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมในโครงการกองทุนการศึกษา รุ่นที่ 3 (ภาคใต้) ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน การนิเทศอาสาดูตามโรงเรียนมีระดับการดำเนินงานสูงกว่าด้านอื่น แต่ด้านการลงมือปฏิบัติของโรงเรียนมีระดับการดำเนินงานต่ำที่สุด

2. ผลการเปรียบเทียบระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี พบว่า

2.1 ระดับกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาที่ต่างกัน มีกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลในภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .05 แต่เมื่อเปรียบเทียบการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกันเป็นรายคู่ด้วยสถิติทดสอบ LSD พบว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่ สร้างการรับรู้และยอมรับสูงกว่าสถานศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ทั้งนี้ผู้บริหาร ครู นักเรียนและกรรมการสถานศึกษาต่างรับรู้และยอมรับความสำคัญการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม สถานศึกษาขนาดใหญ่มีความพร้อมด้านบุคลากร งบประมาณ และโครงสร้างพื้นฐานดีกว่า ส่งผลสำเร็จเป็นรูปธรรม นักเรียนมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์เพิ่มขึ้นพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ลดลง ซึ่งสอดคล้องกับภัทรพล สำเภา และพรณี ผุดเกตุ (2565) เปรียบเทียบการดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรมของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ขัดกับณัฐพงษ์ บัวเพ็ญ และอำนาจ ทองโปรง (2565) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร จำแนกตามขนาดสถานศึกษาต่างกัน ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมฯ ทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับสมิตา วันเย็น (2566) เปรียบเทียบคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามเจตคติของครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 2 ผู้บริหารที่มีขนาดสถานศึกษาต่างก็มีคุณธรรมในการบริหารสถานศึกษาในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

2.2 เปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามระยะเวลาเข้าร่วมโครงการฯ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม 6 ปีขึ้นไปย่อมมีพัฒนาการดีกว่า มีประสบการณ์รู้ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหามากกว่า และมีจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) การดำเนินการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมเป็นระบบที่ส่งผลต่อการรับรู้และยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับภุชญา นันทพิพัชร และ เบญจพร แก้วบุญทอง (2560) ศึกษาการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนจังหวัดจันทบุรีในการป้องกันการคอร์รัปชัน พบว่า ประชาชนที่มีระยะเวลานานอาศัยในชุมชนมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชันต่างกัน และมีส่วนร่วมในการป้องกันการคอร์รัปชันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. แนวทางการพัฒนากระบวนการโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

3.1 การสร้างการรับรู้และยอมรับ เป็นขั้นตอนสำคัญยิ่ง เปรียบเสมือนติดกระดุมเม็ดแรกให้ถูกต้องจะทำให้ขั้นตอนกระบวนการต่อไปมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาควรประชุมชี้แจง สื่อสารกับบุคลากรภายในและนอกสถานศึกษาด้วยวิธีการหลากหลายเพื่อให้เกิดการรับรู้ ตระหนักและลงมือปฏิบัติจนเกิดผลลัพธ์เป็นที่ยอมรับของสังคม สถานศึกษาอาจจัดกิจกรรมคุณธรรมสู่ชุมชน ให้ชุมชนร่วมประเมิน

กิจกรรมนิทรรศการตลาดนัดโครงการคุณธรรม เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรมให้สังคมรับรู้และยอมรับ

3.2 การสร้างครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ ผู้บริหารสร้างทีมนำ จากทีมวิชาการ หัวหน้าฝ่าย หรือครูผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดขององค์กร ครูแกนนำไม่ควรเจาะจงกลุ่มสาระใดเฉพาะ เป็นผู้มีภาวะผู้นำ มีความเป็นประชาธิปไตย ผู้มีทัศนคติที่เป็นบวก ยืดหยุ่น ควรพัฒนาครูให้เป็นแบบอย่างผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม นักเรียนแกนนำควรเป็นผู้มีภาวะผู้นำ จากสถานักเรียน หัวหน้าห้องเรียนทุกระดับชั้น เป็นเด็กรักดี มีใจรักในคุณธรรม เป็นแบบอย่างได้ สถานศึกษาจัดอบรมครูแกนนำการทำโครงการคุณธรรมศึกษาดูงานโรงเรียนคุณธรรม จัดค่ายเยาวชนแกนนำจิตอาสาสำหรับพัฒนานักเรียนแกนนำ

3.3 การกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน (คุณธรรมอัตลักษณ์) นักเรียน ครู และผู้บริหารต้องมีส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของสถานศึกษา โดยร่วมวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษา พิจารณามีอะไรที่ต้องแก้ไขหรือคุณธรรมใดจะส่งเสริมพัฒนาให้ดีขึ้น โดยต้องยึดความเห็นนักเรียนเป็นสำคัญ กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของคุณธรรมเป้าหมายของนักเรียน ครู และผู้บริหาร โดยใช้การระดมความคิดวิเคราะห์ (SWOT) แล้วทำตารางพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกและคุณธรรมเป้าหมายของนักเรียน ครู และผู้บริหาร แล้วประกาศให้ทุกคนทั้งโรงเรียนทราบและร่วมปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

3.4 วิธีบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน (คุณธรรมอัตลักษณ์) วิธีการให้บรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน 1) สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม โดยเฉพาะบรรยากาศทางจิตใจที่เต็มไปด้วยความรักความเมตตา เป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน มีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใสและทักทายกันด้วยความเคารพจะมีอิทธิพลกว่าบรรยากาศทางกายภาพ 2) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร ครู นักเรียนและครอบครัว “แบบอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” 3) บูรณาการคุณธรรมในกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมต่างๆของสถานศึกษา และ 4) ใช้โครงการคุณธรรมเป็นเครื่องมือปฏิบัติการพัฒนาคุณธรรม

3.5 การลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน (คุณธรรมอัตลักษณ์) หัวใจสำคัญของการลงมือปฏิบัติ คือการเชื่อมโยงกับพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ได้กำหนดไว้ การลงมือปฏิบัติโครงการของนักเรียน ครู และผู้บริหาร หรือแม้แต่กิจกรรมความดีต่างๆในสถานศึกษา จะต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ได้กำหนดไว้ สถานศึกษาส่วนใหญ่มักจะละเลยการเชื่อมโยงการปฏิบัติกับพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่ได้ ประกาศไว้ ทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุเป้าหมาย

3.6 การสร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม สถานศึกษาต้องมีการวางแผน กำหนดแผนปฏิบัติการ ปฏิทินประจำปี ตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม ใช้บุคคลทั้งในและนอกสถานศึกษา มีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม สร้างแรงจูงใจและเสริมแรงในรูปแบบต่างๆ ใช้ทีมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ให้ครอบครัวหรือชุมชนร่วมนิเทศ ติดตาม ประเมินผลเป็นระยะๆ จัดแหล่งเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้สนใจ ร่วมถอดบทเรียนเพื่อนำมุมมองข้อคิดต่างๆมาปฏิบัติและประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินโครงการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมให้สังคมเชื่อและยอมรับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านการสร้างการรับรู้และยอมรับ สถานศึกษาควรมีการสร้างการรับรู้ความเข้าใจให้ครูใหม่ นักเรียนใหม่และผู้ปกครองถึงความจำเป็นของหลักการและกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมผ่านประชุม อบรมหรือประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ ให้รับรู้ ตระหนักและลงมือปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติจะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

1.2 ด้านการสร้างครูแกนนำและนักเรียนแกนนำ ผู้เป็นหัวหน้างานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมควรเป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ หรือผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ หรือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อองค์กร ครูแกนนำต้องมาจากตัวแทนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ นักเรียนแกนนำต้องมาจากตัวแทนทุกห้องเรียนทุกระดับ เพื่อรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

1.3 ด้านการกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน(คุณธรรมอัตลักษณ์) สถานศึกษาให้นักเรียนร่วมกันเสนอและกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไข คุณธรรมที่ต้องพัฒนา โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ นักเรียน ครูและผู้บริหารร่วมวิเคราะห์พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกและกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ และประกาศตารางให้ทุกคนปฏิบัติ

1.4 ด้านวิธีบรรลุมเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน(คุณธรรมอัตลักษณ์) สภาพแวดล้อมต้องสะอาดเรียบร้อย โดยเฉพาะสะอาดภายในจิตใจ ครูมีรักเมตตาและไร้ซึ่งอคติ ทุกคนเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำเชิงจริยธรรม มีบูรณาการคุณธรรมใน 360 องศาและพัฒนาคุณธรรมโดยลงมือปฏิบัติโครงการคุณธรรม

1.5 ด้านการลงมือปฏิบัติเพื่อบรรลุมเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน(คุณธรรมอัตลักษณ์) นักเรียน ครูและผู้บริหารลงมือปฏิบัติโครงการคุณธรรม โดยยึดคุณธรรมเป้าหมายเป็นหลัก ครูที่ปรึกษาร่วมลงมือปฏิบัติโครงการ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง พร้อมสังเกตพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกที่แสดงถึงคุณธรรมเป้าหมายได้พัฒนาเพิ่มขึ้น หากไม่พัฒนา ต้องจัดกิจกรรมเสริมเพื่อให้บรรลุคุณธรรมเป้าหมาย

1.6 ด้านการสร้างกลไกการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม วางแผนงาน กำหนดแผนปฏิบัติการประจำปี พัฒนาครูและนักเรียนแกนนำ เสริมแรง นิเทศติดตามเป็นระยะๆ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายโรงเรียนคุณธรรม เครือข่ายครอบครัวคุณธรรม ถอดบทเรียน ประเมินและประชาสัมพันธ์ผลงาน เช่นจัดมหกรรมโรงเรียนคุณธรรมระดับเขตพื้นที่การศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเจาะจงกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างเฉพาะเท่านั้น เช่นผู้บริหาร ครูแกนนำ เป็นต้น ในการขับเคลื่อนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมของสถานศึกษาทุกสังกัดเพื่อให้ได้ข้อสนเทศที่หลากหลายยิ่งขึ้น

2.2 ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเฉพาะสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมในการดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- กองยุทธศาสตร์. (2564). *ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13*. https://strategy.kku.ac.th/docs/go.th/files/com_news_
- กฤษฎา นันทเพ็ชร, และเบญจพร แก้วบุญทอง. (2560). *การมีส่วนร่วมของประชาชนจังหวัดจันทบุรีในการป้องกันการคอร์รัปชัน ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชน* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณัฐพงษ์ บัวเพ็ญ และอานวย ทองโปรง. (2565). ศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก. *วารสารปรัชญาคุษุภักดีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 1(3), 15-26.
- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา และสถาพร ชันโต. (2563). รูปแบบการบริหารงานโรงเรียนคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. *สารวาร มจร บาลีศึกษายุทธศาสตร์*, 6(2), 56-70.
- ธัญลักษณ์ ราชิว, ศศิเทพ ปิติพรเทพิน, บุญเสถียร บุญสูง, และสุรเดช ศรีทา. (2563, 27 มีนาคม). *การพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยจัดการเรียนรู้โดยใช้ประเด็นทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์เป็นฐาน* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 21. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- โนรอาดา มามะ, วุฒิชัย เนียมเทศ, และเอกรินทร์ สังข์ทอง. (2562). การดำเนินงานตามกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมในโครงการกองทุนการศึกษา รุ่นที่ 3 (ภาคใต้). *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 29(3), 138-148.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *หลักการวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 9). สุวีริยาสาส์น.
- ปภัสนวดี วีระกิตติ. (2564). *ช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง หลักการและกระบวนการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรม 4+6 โมเดล ทำอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ*. มิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปริญญ์ สิริอิตตะกุล. (2555). การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว: การวิจัยทางสังคมศาสตร์. *วารสารสหวิทยาการวิจัย ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 1(1), 13-23.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักทดสอบทางการศึกษาและวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ภัทรพล สำเภา, และพรรณิ ผดุงเดช. (2565). *การดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรมของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล* [สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- มนูศักดิ์ โต๊ะเถื่อน และนิเลาะ แวอุเซ็ง. (2553). แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมในอิสลาม. *วารสารอัน-นุร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา*, 6(11), 72-83.

- ยุทธนา เกื้อกุล. (2566). *การจัดการศึกษาในอิสลาม*. คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศรีลีนทิพย์ สระสิทธิ์, วิสสุตา อินเกตุ, และธนัสถา โรจนตระกูล. (2566). การเตรียมความพร้อมด้านการพัฒนาบุคลากรภาครัฐต้องการเข้าสู่ยุคดิจิทัล 4.0. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(6), 317.
- ศิราณี ฤทธิเดช, และกานต์ เนตรกลาง. (2565). *การพัฒนาการดำเนินงานตามแนวทางการดำเนินงานโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมาเขต 4* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุม Graduate School Conference. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมาเขต 4 นครราชสีมา.
- ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ. (2558). *คู่มือการปฏิบัติโรงเรียนคุณธรรม*. สหมิตรพรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมिता วันเย็น. (2566). คุณธรรมในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาตามเจตคติของครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 2. *วารสารวิชาการนวัตกรรมการบริหารการศึกษา*, 2(3).
- สิริพร บุญพา, ธารินทร์ ธาณนธ์, และโกศล มีคุณ. (2563). แนวทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาความพอเพียงของนักเรียน. *วารสารวิจัยราชภัฏธนบุรี รับใช้สังคม*, 6(1), 65-77.
- สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล. (2558). ผลกระทบของการบริหารการพัฒนาตามแนวทางระบบเศรษฐกิจทุนนิยมผูกขาดต่อการทำลายระบบคุณค่าในสังคมไทย. *วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 10(2), 85-107.
- อับบอห์เหม็ด ดีซา. (2551). *แนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลเมาะซาลีย์ในหนังสืออิหยาอ์อูลุมอัดดีน [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- อิสมาอีล ลุดฟี จะปะกียา. (2558). *มุอ์ลลิม ร็อบบานีย์ : ครูผู้สร้างประชาชาติ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- AL-Ghazali, A. H. M. M. (2022). *Ringkasan Ihya' Ulumuddin/Sharhan Syafie*. Pustaka Al-Ehsan.
- Dewey, J. (1909). *Principles of moral education*. <https://www.gutenberg.org/files>

รูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต

Model for the Development of Muslim Communities toward Morality and Ethics by Mosque Organizations in Phuket Province

ศอดรีย์ อิสลาม^{1*} แวยูโซะ สีเดะ¹ อับดุลอาซิส กะลูแปะ²

Sodri Islam^{1*} Waeyusof Sidek¹ Abduasis Kalupea²

(Received: Jun 06, 2025; Revised: Jun 06, 2026; Accepted: Jun 29, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจ และรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การดำเนินการแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต และขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Fieldwork Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้นำองค์กรศาสนาอิสลาม ได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น คณะกรรมการมัสยิด นักวิชาการ และข้าราชการฝ่ายปกครอง สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Rating Scale) 5 ระดับ ผลการศึกษา พบว่า องค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ตมีการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนมุสลิมและต่างศาสนิกในพื้นที่ โดยมีมัสยิดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการด้านการศึกษาและจริยธรรมแห่งศาสนาอิสลามแก่เยาวชนและประชาชนผ่านการคุตบะฮ์ (การแสดงธรรมเทศนา) การเรียนการสอนคัมภีร์อัลกุรอาน กิจกรรมละศีลอดในเดือนรอมฎอน การจัดเสวนา บรรยายธรรม อบรม การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส และการทัศนศึกษาดูงาน นอกจากนี้ องค์กรมัสยิดยังเป็นศูนย์กลางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญ

¹ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

¹ Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

² คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

² Faculty of Liberal Arts and Social Sciences, Fatoni University

*Corresponding author / Email: kitti.islam@gmail.com

สำหรับอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น คณะกรรมการมัสยิด และผู้เกี่ยวข้อง ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อบริหารจัดการมัสยิดและพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: รูปแบบ การพัฒนาชุมชน คุณธรรมจริยธรรม องค์กรมัสยิด

ABSTRACT

This research aimed to examine the level of knowledge and understanding, as well as to investigate the development models for Muslim communities toward morality and ethics by mosque organizations in Phuket Province. A mixed-methods research design was employed, integrating both qualitative and quantitative approaches. The research instruments included questionnaires, in-depth interviews, and non-participant observation. The research procedure was conducted in two distinct phases: Phase 1 involved studying and collecting data on the administrative and management models of mosque organizations in Phuket Province; Phase 2 comprised fieldwork research utilizing in-depth interviews and focus group discussions with Islamic religious leaders—including Imams, Khateeb, and Bilal—mosque committee members, academics, and local administrative officials. For data analysis, the qualitative data were analyzed using content analysis and presented descriptively. The quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, based on a 5-point Likert rating scale. The findings revealed that mosque organizations in Phuket Province actively promoted knowledge, understanding, and harmonious relationships between Muslim and non-Muslim communities within the area. Mosques served as central hubs for providing Islamic education and ethical guidance to youth and the general public. Community development toward morality and ethics was facilitated through various religious activities, such as Khutbah (sermons), Quranic instruction, Ramadan iftar activities, seminars, Dhamma lectures, training sessions, educational funds for the underprivileged, and educational field trips. Furthermore, mosque organizations functioned as central pillars in empowering constructive economic and political development driven by morality and ethics. The results of this study serve as an essential database for Imams, Khateeb, Bilal, mosque committees, and relevant stakeholders to effectively apply systematic management practices to mosque administration and community development, thereby ensuring maximum efficiency and sustainability.

Keywords: *Model, Community Development, Morality and Ethics, Mosque Organization*

บทนำ

มัสยิดจัดเป็นองค์กรที่มีความสำคัญยิ่งในอิสลาม โดยมีบทบาทหลักในการพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และยกระดับมุสลิมสู่การเป็นมุอ์มินที่เพียบพร้อม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมัสยิดได้กลายเป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนมุสลิม สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองหรือความเสื่อมถอยของชุมชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี การให้ความสำคัญกับมัสยิดในฐานะองค์กรพัฒนาชุมชนนับเป็นประเด็นร่วมสมัยที่สำคัญ เนื่องจากชุมชนมุสลิมในปัจจุบันได้หันมามุ่งเน้นบทบาทขององค์กรมัสยิด มิใช่เพียงในฐานะศาสนสถานเพื่อการประกอบพิธีละหมาดเท่านั้น หากแต่เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ตามหลักศาสนบัญญัติ (อับดุลเลาะ หนุ่มสุข, 2562) ในฐานะศูนย์กลางของชุมชน มัสยิดจึงมีหน้าที่ครอบคลุมทั้งด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (ณัฐพงศ์ สวนดี และพรพรม ชมงาม, 2561) ตลอดจนเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของมนุษย์ และเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นที่ก่อตั้งขึ้นโดยประชากรมุสลิมเพื่อประชากรมุสลิมในท้องถิ่น ซึ่งมีความผูกพันและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมุสลิมตั้งแต่เกิดจนถึงบั้นปลายชีวิต รวมถึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมมุสลิมให้มีความสมบูรณ์ตามหลักศาสนา

บทบาทศูนย์กลางของสังคมทั้งในมิติทางศาสนาและการบริหารจัดการมัสยิดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับการทำงานของคณะกรรมการบริหารมัสยิด โดยมีอิหม่ามเป็นประธานกรรมการในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางที่กำหนดไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างชุมชนที่เติบโตจากรากฐานอุดมการณ์เตาฮีด 2) การดำรงไว้ซึ่งการละหมาด 3) การจัดระบบชะกาด และ 4) การบริหารกิจการต่าง ๆ ตามบัญญัติอิสลามโดยปราศจากความหวั่นเกรงสิ่งใดนอกจากอัลลอฮ์ เพื่อมุ่งพัฒนาคนให้มีคุณภาพเป็นประการสำคัญ เนื่องจากมัสยิดมีความสำคัญและถักทอเข้ากับวิถีชีวิตของมุสลิมนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของศาสนาอิสลามที่สะท้อนว่า ณ ที่ใดมีมัสยิดตั้งอยู่ ย่อมมีชาวมุสลิมอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของมัสยิดไม่ได้วัดเพียงความสง่างามของอาคารหรือวัตถุ หากแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านบุคลากรในชุมชนที่จะต้องร่วมมือกันอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการอบรมสั่งสอนให้สืบทอดประจักษ์มัสยิดปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้องและเคร่งครัด ตลอดจนการบริหารจัดการระบบฐานข้อมูล เช่น การจัดทำทะเบียนทรัพย์สิน เอกสารบัญชีรายรับรายจ่ายของมัสยิดให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง พร้อมทั้งรายงานผลการดำเนินงาน ฐานะการเงิน และทรัพย์สินของมัสยิดอย่างโปร่งใส

ปัจจุบัน จังหวัดภูเก็ตมีมัสยิดกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 54 มัสยิด แบ่งตามโครงสร้างเขตการปกครอง ได้แก่ อำเภอเมืองภูเก็ต จำนวน 16 มัสยิด (ตำบลตลาดใหญ่ 2 มัสยิด, ตำบลรัชฎา 2 มัสยิด, ตำบลเกาะแก้ว 5 มัสยิด, ตำบลราไวย์ 4 มัสยิด และตำบลวิชิต 3 มัสยิด) อำเภอกะทู้ จำนวน 7 มัสยิด (ตำบลป่าตอง 3 มัสยิด และตำบลกมลา 4 มัสยิด) และอำเภอถลาง มีจำนวนมัสยิดมากที่สุดถึง 31 มัสยิดประกอบด้วย ตำบลป่าคลอก 14 มัสยิด, ตำบลไม้ขาว 8 มัสยิด, ตำบลศรีสุนทร 3 มัสยิด, ตำบลเทพกระษัตรี 5 มัสยิด, ตำบลเชิงทะเล 3 มัสยิด และตำบลสาคร 1 มัสยิด (หมายเหตุ: ปรับตัวเลขรวมของอำเภอถลางให้สัมพันธ์กับรายตำบล)

เมื่อพิจารณาถึงสภาพปัญหา เนื่องจากภูเก็ตเป็นเมืองเศรษฐกิจและศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญระดับประเทศ มีนักท่องเที่ยวและประชากรแฝงหลั่งไหลเข้ามาหล่อเลี้ยงระบบเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา และค่านิยม การขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในอัตราที่สูงนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม จิตใจ ตลอดจนระบบคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลในสังคมในแง่มุมที่ไม่พึงประสงค์ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยผ่านองค์กรมัสยิดจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งยวด เพื่อสร้างความสมดุลให้กับสังคมและส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในพื้นที่

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะอิหม่ามผู้นำทางศาสนาซึ่งมีบทบาทหน้าที่และประสบการณ์ทำงานร่วมกับองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต จึงมีความมุ่งมั่นที่จะเห็นองค์กรมัสยิดสร้างและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน เพื่อนำคุณธรรมจริยธรรมไปสู่ชุมชนมุสลิมอย่างเป็นรูปธรรมจากการสำรวจและวิเคราะห์บริบทขององค์กรมัสยิดในปัจจุบันผ่านมุมมองของอิหม่าม คณะกรรมการมัสยิดและสัปบุรุษ ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อองค์กรมัสยิดในการนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาชุมชนมุสลิมในมิติต่าง ๆ ให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรม จริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็นแนวคิดการพัฒนาในทัศนะอิสลามและแนวคิดการพัฒนาในมิติทั่วไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดการพัฒนาในทัศนะอิสลาม (Islamic Perspective on Development)

แนวคิดการพัฒนาตามหลักการของศาสนาอิสลามมีรากฐานที่มุ่งเน้นความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุและจิตวิญญาณ โดยมีนักคิดคนสำคัญที่ให้ทัศนะไว้ ดังนี้

1.1 Ahmad (2015) ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นบิดาแห่งแนวคิด “การพัฒนาในทัศนะอิสลาม” ได้เสนอว่า การพัฒนาที่แท้จริงต้องมุ่งเน้นไปที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centric Development) และต้องขับเคลื่อนด้วยกรอบจริยธรรม มิใช่การมุ่งเน้นเพียงการเติบโตทางตัวเลขของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) แต่เพียงอย่างเดียว

1.2 Chapra (2001). ได้นำแนวคิดมาฆอซิด อัล-ชะรีอะฮ์ (Maqasid al-Shariah) หรือเจตนารมณ์ของธรรมบัญญัติ มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยเน้นย้ำถึงความยุติธรรมทางสังคม และการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำภายในชุมชน

1.3 Ramadan (2017) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบริบทนิยม (Contextualization) หรือการปรับตัวเข้ากับบริบท โดยเน้นการนำหลักการของอิสลามมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมสังคม และพฤติกรรมในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2. แนวคิดความหมายของการพัฒนาในมิติทั่วไป

นอกจากมิติทางศาสนาแล้ว นักวิชาการด้านการพัฒนาได้ให้อิริยาบถและนิยามของการพัฒนาไว้ในทิศทางที่สอดคล้องกัน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2561) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้จะเกี่ยวข้องกับสองส่วนสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งจะต้องเป็นทิศทางที่นำไปสู่ความก้าวหน้าและดีขึ้นเท่านั้น เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ผ่านการวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวมนุษย์เอง

จากการทบทวนแนวคิดและทัศนะของนักวิชาการข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา คือ กระบวนการขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างเป็นระบบ ผ่านการวางแผนและการกำหนดทิศทางล่วงหน้าโดยมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมทั้งการเติบโตทางด้านปริมาณ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการรักษาสภาพแวดล้อม โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์ทั้งในมิติทางวัตถุและคุณธรรมจริยธรรม

3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

ในการศึกษาเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ผู้วิจัยได้ทำการประมวลแนวคิดบทบัญญัติทั้งในมิติทางศาสนาอิสลาม ทัศนะทางสังคมศาสตร์ และนิยามเชิงวิชาการทั่วไป ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดคุณธรรมจริยธรรมในทัศนะอิสลาม

ในอารยธรรมอิสลาม คุณธรรมและจริยธรรมถูกล้อมรวมภายใต้คำว่า "อัคลาก" ซึ่งนักปราชญ์มุสลิมได้ให้คำนิยามเชิงปรัชญาและสังคมวิทยาไว้ จริยธรรม มิใช่เพียงพฤติกรรมที่แสดงออกภายนอกอย่างชั่วคราวชั่วคราว หากแต่เป็น "สถานะที่ยังลึกในจิตใจ" (State of the Soul) ซึ่งหล่อหลอมจนกลายเป็นเนื้อแท้ของบุคคล และขับเคลื่อนให้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมอันดีงามโดยธรรมชาติโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการฝึใจหรือไตร่ตรอง (al-Ghazali, 2005) Rosenthal (2005) ปราชญ์ด้านสังคมวิทยาคนสำคัญ ได้วิเคราะห์จริยธรรมผ่านโครงสร้างทางสังคมและการเมือง โดยเสนอทัศนะว่า จริยธรรมคือกลไกและฟันเฟืองสำคัญในระดับโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนดความเจริญรุ่งเรือง (การอยู่รอด) หรือความเสื่อมสลายของรัฐและอารยธรรมมนุษย์

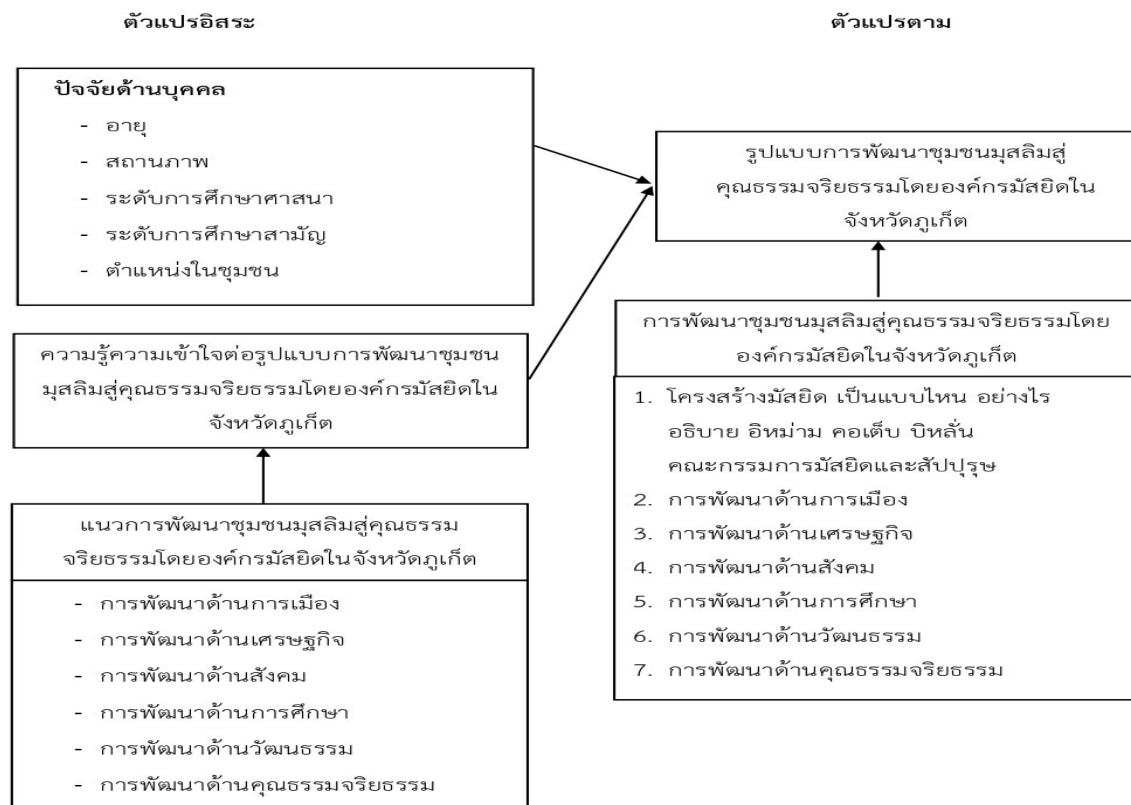
3.2 แนวคิดความหมายของจริยธรรมและคุณธรรมในมิติทั่วไป

นักวิชาการและสถาบันหลักในสังคมไทยได้จำแนกความหมายของคำว่า คุณธรรม และจริยธรรม ไว้ในทิศทางที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคม รัตนวดี โชติกพนิช (2550) ให้ทัศนะว่า คำว่า "จริยา" หมายถึง ความประพฤติหรือกริยาที่ควรประพฤติปฏิบัติ ส่วนคำว่า "ธรรมะ" มีความหมายถึง คุณความดีเมื่อนำทั้งสองคำมารวมกันเป็นคำว่า "จริยธรรม" จึงมีความหมายโดยรวมถึง ความประพฤติอันดีงาม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้กำหนดนิยามไว้ว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ซึ่งในบริบทของสังคมไทยมักยึดมั่นในคุณงามความดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นฐานราก เทวพันธ์์ เยาวไสย (2563) กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรม คือ คุณสมบัติพื้นฐานของความเป็นมนุษย์อันประเสริฐ สะท้อนถึงการเป็นผู้มีจิตใจสูง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว แสดงออกผ่านการไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความเมตตากรุณา และมุ่งช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ คุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่หล่อหลอมและยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น มีความประพฤติประเสริฐ เช่น การมีพรหมวิหารสี่ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของเนตร์พัฒนา ยาวีราซ (2556) ที่ระบุว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่สถิตอยู่ในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความโอปอ้อมอารี และความมุ่งมั่นที่จะทำความดี ซึ่งจะส่งผลให้สังคมโดยรวมประสบความสุข

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะและความประพฤติอันดีงามที่มีรากฐานมาจากสภาวะจิตใจที่ได้รับการหล่อหลอมจนเกิดความตระหนักรู้ในความดีงาม การปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมไม่เพียงแต่ส่งผลให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เจริญงอกงามและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสงบสุข ความยั่งยืน และความสมดุลให้แก่สังคมและอารยธรรมโดยรวม

กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากความอิ่มตัวของข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วย ผู้แทนจากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดภูเก็ต และนักวิชาการอิสระ จำนวน 6 คน อิหม่ามและคณะกรรมการประจำมัสยิดที่มีประสบการณ์การทำงานอำเภอละ 4 แห่ง แห่งละ 2 คน รวมเป็น 24 คน (แบ่งเป็น อำเภอเมือง 8 คน, อำเภอกลาง 8 คน และ อำเภอกะทู้ 8 คน จากมัสยิดรวม 12 แห่ง)

1.2 เกณฑ์การคัดเลือกองค์กรมัสยิดที่เข้าร่วมการวิจัย ประกอบด้วยเกณฑ์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เป็นองค์กรมัสยิดที่ได้รับการยอมรับในจังหวัดภูเก็ต และ 2) เป็นองค์กรมัสยิดที่มีการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมสู่ชุมชนมุสลิมในจังหวัดภูเก็ตมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่

2.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาภาคศาสนา ระดับการศึกษาภาคสามัญ และตำแหน่งในชุมชน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ตอนที่ 2 แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต ครอบคลุม 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม และด้านคุณธรรมจริยธรรม มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert Scale) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนและเกณฑ์การแปลความหมายคะแนนเฉลี่ย และ ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับสภาพปัญหา ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนา

2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ มีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยกำหนดกรอบคำถามหลัก (Main Questions) จากการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนโจทย์คำถามนำของการวิจัย เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัย เอื้อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระภายใต้บรรยากาศการสนทนาที่เป็นกันเอง

2.3 แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) เป็นการเฝ้าดูและบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีระบบเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ โดยผู้วิจัยเลือกใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ซึ่งผู้วิจัยจะสังเกตการณ์อยู่ภายนอกโดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลสภาพความเป็นจริงที่เป็นอิสระและเป็นธรรมชาติที่สุด

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยนำร่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อปรับปรุงแก้ไข จากนั้นจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวนอย่างน้อย 4 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ความสอดคล้องของภาษา ความเหมาะสม และความสมบูรณ์ของข้อคำถาม เพื่อนำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) หลังจากการคำนวณ

ค่าดัชนี IOC แล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงเครื่องมือวิจัยให้มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพสูงสุด ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัย โดยมีขั้นตอนและกระบวนการดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Collection) ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต โดยผู้วิจัยลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ควบคู่กับการประสานงานขอความอนุเคราะห์จากคณะกรรมการมัสยิด ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อให้การจัดเก็บข้อมูลมีความครอบคลุมและครบถ้วนตามจำนวนที่กำหนดไว้

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Collection) ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนการเตรียมการและการลงภาคสนาม ดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมการก่อนการสัมภาษณ์: ผู้วิจัยติดต่อประสานงานเพื่อนัดหมายวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้า พร้อมทั้งทำการศึกษาประเด็นคำถามตามกรอบแนวคิดการวิจัยอย่างละเอียด ตรวจสอบความพร้อมของระบบเครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และอุปกรณ์สนับสนุนต่าง ๆ ให้พร้อมใช้งานก่อนเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์ 2) ขั้นตอนดำเนินการและการพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล: ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยพร้อมทั้งขออนุญาตบันทึกเสียงและถ่ายภาพเพื่อใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงและภาพประกอบในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทราบถึงหลักจริยธรรมการวิจัยว่า ข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บรักษาไว้เป็นความลับขั้นสูงสุด และจะนำเสนอในภาพรวมเชิงวิชาการเท่านั้น นอกจากนี้ หากมีประเด็นใดที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์จะให้บันทึกเสียง ผู้วิจัยจะปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้ให้ข้อมูลโดยการจดบันทึกประเด็นสำคัญแทนการบันทึกเสียงทันที

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์มาดำเนินการตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นนำไปวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปและสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาภาคสามัญ ระดับการศึกษาภาคศาสนา และตำแหน่งในชุมชน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) 2) การวิเคราะห์ระดับความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำผลค่าเฉลี่ยที่ได้มาแปลความหมายตามเกณฑ์อันตรภาคขั้นที่กำหนดไว้

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) สำหรับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากการจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นและวัตถุประสงค์การวิจัย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) แล้วจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์และรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

1. ความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรม จริยธรรม โดยองค์กรองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต ได้แก่ อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอเกาะภูเก็ต และอำเภอถลาง และ 12 มัสยิด ประกอบด้วย อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น คณะกรรมการมัสยิด และสัปบุรุษ โดยใช้รูปแบบเจาะจงกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 132 คน ในการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรม จริยธรรม โดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต

ตารางที่ 1 ความรู้ความเข้าใจต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรม จริยธรรม โดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต

ลำดับ	ความรู้ความเข้าใจ		จำนวน	ร้อยละ
1	มัสยิดเป็นสถานศึกษาที่จะให้ความรู้ด้านศาสนา และด้านอื่น ๆ	ใช่	131	99.2
		ไม่ใช่	1	.8
2	มัสยิดเสมือนสถานที่สำหรับการแก้ปัญหาของชุมชน	ใช่	118	89.4
		ไม่ใช่	14	10.6
3	มัสยิดเป็นสถานที่ในการทำสัญญาข้อตกลงระหว่างกัน	ใช่	105	79.5
		ไม่ใช่	27	20.5
4	มัสยิดเป็นที่พักอาศัยของผู้ที่เดินทางและผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ	ใช่	114	86.4
		ไม่ใช่	18	13.6
5	มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่อิสลาม	ใช่	132	132
		ไม่ใช่	-	-
6	มัสยิดเป็นสถานที่ส่งเสริมการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบตามอัธยาศัย	ใช่	115	87.1
		ไม่ใช่	17	12.9
7	คุตบะห์วันศุกร์ให้มีคุณภาพและมีชีวิตชีวา เพื่อสร้างสรรค์ชุมชนให้เป็นสังคมที่ดีขึ้น	ใช่	124	93.9
		ไม่ใช่	8	6.1
8	มัสยิดเป็นศูนย์กลางบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น	ใช่	111	84.1
		ไม่ใช่	21	15.9
9	มัสยิดเป็นสถานที่ในการสร้างความเข้าใจทางการเมือง	ใช่	65	49.2
		ไม่ใช่	67	50.8
10	มัสยิดสมควรมีการสนับสนุนบุคคลทางการเมือง	ใช่	49	37.1
		ไม่ใช่	83	62.9
11	มัสยิดมีการยอมรับการเลือกตั้งด้วยการซื้อสิทธิขายเสียง	ใช่	13	8.9
		ไม่ใช่	119	90.2
12	มัสยิดสามารถให้แนะนำ ชี้แนะ ในทางที่ถูกต้อง ในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม	ใช่	120	90.9
		ไม่ใช่	12	9.1
13	การเมืองเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความแตกแยกให้มัสยิดหรือไม่	ใช่	68	51.5
		ไม่ใช่	64	48.5

14	มัสยิดสามารถให้องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจตามหลักการอิสลาม	ใช่	117	88.6
		ไม่ใช่	15	11.4
15	มุสลิมภายในพื้นที่ต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบอิสลาม	ใช่	31	23.5
		ไม่ใช่	101	76.5
16	มัสยิดจะต้องมีกองทุนชะกาตเพื่อสวัสดิการชุมชน	ใช่	122	92.4
		ไม่ใช่	9	6.8
17	มัสยิดต้องมีโครงสร้างในการจัดการชะกาต	ใช่	124	93.9
		ไม่ใช่	8	6.1
18	มัสยิดจะต้องมีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส	ใช่	120	90.9
		ไม่ใช่	12	9.1
19	มัสยิดมีโครงสร้างการบริหารและบอร์ดบริหาร	ใช่	119	90.2
		ไม่ใช่	13	9.8
20	มัสยิดเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนมุสลิม	ใช่	125	94.7
		ไม่ใช่	7	5.3
21	มัสยิดได้ถูกสร้างแคร่องรับการละหมาด 5 เวลา	ใช่	30	22.7
		ไม่ใช่	102	77.3
22	มัสยิดมีส่วนในการแก้ปัญหาสังคม วัฒนธรรม ภาษา สิ่งแวดล้อม	ใช่	117	88.6
		ไม่ใช่	15	11.4
23	การพัฒนาชุมชนมุสลิมโดยองค์กรมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต อยู่บนหลักคุณธรรม จริยธรรม	ใช่	126	95.5
		ไม่ใช่	6	4.5

2. รูปแบบการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรม

2.1 การสร้างคนโดยผ่านกิจกรรมขององค์กร การประชุมในรูปแบบชุรอการทำฮาลาเกาะห์อัลกรุอานด้วยการคัดเลาปัมเพาะองค์ความรู้อิสลาม กิจกรรมอติกาฟใน 10 สุตท้ายในเดือนรอมฎอน กิจกรรมจัดเสวนา ถกประเด็นปัญหาการบรรยายธรรม อบรม ค่าย ทัศนศึกษา และดูงาน

2.2 โครงสร้างการแต่งตั้งโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการตาม พรบ. ทางของรัฐธรรมนูญ และการแต่งตั้งแบบไม่ซ้ำกัน มีศักยภาพ คุณภาพ องค์ความรู้ คุณสมบัติที่เหมาะสม และการแก้ไขปัญหาด้วยความเป็นธรรม โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้และมีคุณสมบัติที่เหมาะสม

2.3 สังคมคุณธรรมด้วยการผลักดันให้กำลังใจ แรงแบนดาลใจให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของศาสนาในการสร้างสังคมคุณธรรมผ่านการการสัมพันธ์สร้างมิตรภาพด้วยความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมจริยธรรม

2.4 การศึกษาและศาสนาการจัดการสอนที่ศูนย์ศึกษาประจำมัสยิดการจัดการเรียนการสอนรายสัปดาห์ และมีการจัดเสวนาเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตามช่วงเวลาที่เหมาะสม

2.5 การบริหารและการจัดการเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมด้านบริหารและการจัดการ ซึ่งทำงานเป็นทีมในการนำเทคนิคใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาและยกระดับสังคมให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

2.6 กระบวนการพัฒนาโมเดลในชุมชนมุสลิมโดยองค์กรมุสลิม ประกอบด้วย 1) อบรม 2) คุตบะห์ 3) การเรียนการสอนอัลกุรอาน 4) สร้างอิบาดะห์ 5) สร้างจิตอาสา 6) รมรงค์ส่งเสริมการบริจาค

อภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทของมัสยิดและคณะกรรมการประจำมัสยิดในการพัฒนาชุมชนมุสลิมสู่คุณธรรมจริยธรรมในจังหวัดภูเก็ต ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาทำการอภิปรายเชิงวิชาการโดยแยกตามประเด็นและวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1 บทบาทเชิงโครงสร้างและการบริหารงานภายในมัสยิด

จากการวิจัยพบว่า มัสยิดในจังหวัดภูเก็ตมีการจัดตั้งโครงสร้างการบริหารงานอย่างเป็นระบบผ่านคณะกรรมการประจำมัสยิดจำนวน 12 คน ซึ่งประกอบด้วย อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น และกรรมการที่แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็น 10 ฝ่ายอย่างชัดเจน ได้แก่ ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายฮาลาล ฝ่ายสังคมสงเคราะห์ ฝ่ายอาคารและพัสดุ ฝ่ายกิจกรรมพิเศษ และเจ้าหน้าที่ธุรการ

สาเหตุที่ทำให้เกิดผลเช่นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การที่มัสยิดในบริบทจังหวัดภูเก็ตมีการแบ่งฝ่ายการทำงานที่ละเอียดและครอบคลุมถึง 10 ฝ่ายนั้น เกิดจากสภาพบริบทของจังหวัดภูเก็ตที่เป็นเมืองเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวระดับโลก ชุมชนมุสลิมในพื้นที่จึงต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่รวดเร็ว มัสยิดจึงไม่สามารถทำหน้าที่เพียงแค่สถานประกอบศาสนากิจแบบดั้งเดิมได้อีกต่อไป แต่ต้องยกระดับเป็น "องค์กรบริหารชุมชน" (Community Organization) เพื่อรองรับความต้องการที่หลากหลายทั้งในมิติการศึกษา ธุรการ และการคุ้มครองผู้บริโภค (ฝ่ายฮาลาล) ผลการวิจัยในประเด็นนี้มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 หมวด 3 (มาตรา 30) ที่กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเพื่อทำหน้าที่บริหารกิจการมัสยิด โดยมีอิหม่ามเป็นประธาน คอเต็บและบิหลั่นเป็นรองประธาน และมีกรรมการอื่น ๆ ร่วมอยู่ด้วยคราวละ 4 ปี โดยผ่านการคัดเลือกจากสัปบุรุษ การจัดโครงสร้างเช่นนี้เป็นการผสมผสานระหว่าง "หลักนิติศาสตร์ทางศาสนา" และ "กฎหมายแห่งรัฐ" ได้อย่างลงตัว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดโครงสร้างกรรมการที่กระจายอำนาจออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ถือเป็นจุดแข็งสำคัญที่ช่วยลดการพึ่งพิงตัวบุคคล เปลี่ยนผ่านจากการบริหารมัสยิดระบบผู้นำเดี่ยวในอดีต มาสู่ระบบกลไกคณะกรรมการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในชุมชนภูเก็ตสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพสูง

2. บทบาทด้านการศึกษา อบรมจริยธรรม และการหล่อหลอมพฤติกรรมสัปบุรุษ

ผลการวิจัยเชิงประจักษ์สะท้อนว่า มัสยิดในพื้นที่ศึกษามีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาอบรมจริยธรรม วิชาการอิสลาม และวิชาชีพ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการพุ่มพักอิमान เพิ่มพูนปัญญา และเป็นที่ปรึกษาหารือในกิจการเพื่ออิสลามและสังคมผ่านระบบบัญชีตุลมาล (กองทุนสวัสดิการชุมชน) เหตุผลที่มัสยิดสามารถทำหน้าที่เป็น "วิทยาลัยของชุมชน" ได้สำเร็จ เกิดจากรากฐานคำสอนในวิถีอิสลามที่หลอมรวมเรื่องชีวิต ศาสนา และสังคมเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน มัสยิดจึงเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางสังคม

ที่สัปปุรุษทุกช่วงวัยเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันเป็นประจำทุกวัน วันละ 5 เวลา ความถี่ในการพบปะและการทำนุบำรุงอยู่ของผู้รู้ในมัสยิด จึงกลายเป็นกลไกขัดเกลาทางสังคม ที่ส่งผ่านคุณธรรมจริยธรรมจากรุ่นสู่รุ่นโดยธรรมชาติ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับชินวัณน์ แม้นเดช และคณะ (2562) ที่กล่าวว่า มัสยิดคือสถานที่แห่งการเปลี่ยนโฉมหน้าทางสังคมและพฤติกรรมของศรัทธาชนมุสลิมให้มุ่งตรงต่อเอกภาพแห่งพระเจ้า และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทุกระดับที่ทำหน้าที่ครอบคลุมเสมือนศาลากลางของเมือง โรงเรียน และห้องสมุดเพื่อยกระดับสติปัญญาของสัปปุรุษ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า บทบาทการเป็น "ศูนย์นิเทศและอบรมจริยธรรม" ของมัสยิดในปัจจุบัน ถือเป็นป้อมปราการสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เยาวชนมุสลิมในจังหวัดภูเก็ต ท่ามกลางกระแสวัตถุนิยมและการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติ การที่มัสยิดปรับบทบาทให้มีห้องสมุด มีการแนะนำวิชาชีพ และมีพื้นที่เอื้อยติกาฟ (การทำนุบำรุงในมัสยิดเพื่อขัดเกลาจิตใจ) ซึ่งให้เห็นว่ามัสยิดในภูเก็ตสามารถประยุกต์หลักการศาสนาคลาสสิกมาตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ทางจริยธรรมร่วมสมัยได้อย่างมีกลยุทธ์

3. บทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมและการขับเคลื่อนประชาสังคม

ผู้นำศาสนา (อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น) และคณะกรรมการมัสยิด มีบทบาทนำในการดึงสัปปุรุษและประชาชนทุกกลุ่มทุกระดับในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการร่วมบริจาค (บัยตุลมาล) การร่วมประชุมวางแผน และการรวมตัวเพื่อทำนุบำรุงสังคม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการตื่นตัวและการมีส่วนร่วมสูงในชุมชน เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา ที่ชุมชนมีต่อตัวผู้นำศาสนา ซึ่งได้รับการแต่งตั้งผ่านกระบวนการคัดเลือกและเสนอชื่อโดยตัวสัปปุรุษเองตามกฎหมาย เมื่อโครงสร้างผู้นำมีสิทธิความชอบธรรมสูง การเชิญชวนระดมทุน บริจาค หรือการขอความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนจึงได้รับความร่วมมืออย่างแข็งขันจากภาคประชาชน ผลวิจัยประเด็นนี้สอดคล้องและช่วยตอกย้ำงานวิจัยของต่วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมุสลียอ (2567) ที่ทำการศึกษาบทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามต่อการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมประชาธิปไตยกรณีศึกษาจังหวัดนราธิวาส ซึ่งพบว่าผู้นำศาสนาอิสลามมีบทบาทจริงในภาพรวมในการกระตุ้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มทุกระดับในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านสังคม การเมืองท้องถิ่น หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มัสยิดในจังหวัดภูเก็ตไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่ "ศูนย์รวมจิตใจ" เท่านั้น แต่มีสถานะเป็น "พื้นที่ทุนทางสังคม" (Social Capital Hub) ที่ทรงพลัง หากภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ตต้องการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการสร้างความสัมพันธ์ การเข้าหาและร่วมมือผ่านกลไกคณะกรรมการมัสยิด 12 คนนี้ จะเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เข้าถึงมวลชนและสร้างความยั่งยืนให้แก่โครงการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership Development) ผู้นำศาสนาอันประกอบด้วย อิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ควรมุ่งเน้นการเป็นผู้นำทางความคิดและการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) สามารถขับเคลื่อน สร้างแรงบันดาลใจ และกระตุ้นให้คณะกรรมการมัสยิดตลอดจนสัปปุรุษร่วมมือกันดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรมัสยิด โดยจำเป็นต้องบูรณาการหลัก

คุณธรรมจริยธรรมตามบทบัญญัติศาสนาเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรในทุกมิติ เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาและความร่วมมือภายในชุมชน

2. ด้านการยกระดับสมรรถนะและการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Competency & Shura Process) คณะกรรมการประจำมัสยิดควรได้รับการเสริมสร้างทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นต่อการพัฒนาองค์กรยุคใหม่ ได้แก่ การคิดเชิงกลยุทธ์ การวางแผน ทักษะการสื่อสารและการรับฟัง การตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ และความซื่อสัตย์สุจริต โดยมี "ความอ่อนน้อมถ่อมตน" เป็นแกนกลางทางจิตวิญญาณ ที่สำคัญยิ่งคือ ต้องยึดมั่นในการบริหารงานด้วย "กระบวนการชูรอ" (Shura - การปรึกษาหารือร่วมกัน) เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนทัศนะ รับฟังเสียงสะท้อนจากทุกฝ่าย ซึ่งจะช่วยยกระดับและเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาองค์กรมัสยิดให้มีคุณภาพและมีความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น

3. ด้านกลไกการสร้างความรู้ความผูกพันและเครือข่ายภาคประชาสังคม (Community Engagement) ในการปฏิบัติหน้าที่ของโครงสร้างน้ามัสยิด (อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น และคณะกรรมการมัสยิดทั้ง 10 ฝ่าย) จำเป็นต้องสร้างกระบวนการทำงานที่มีเอกภาพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยควรเปลี่ยนบทบาทจากการตั้งรับน้ามัสยิดมาเป็นการบริหารเชิงรุก (Proactive Management) ผ่านการลงพื้นที่เยี่ยมเยียนปวงชนและประชาชนในแต่ละเขตรับผิดชอบอย่างใกล้ชิด การสร้างสัมพันธ์ภาพและการมีปฏิสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นนี้ จะเป็นกุญแจสำคัญในการขัดเกลา พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และการรับทราบปัญหาที่แท้จริงของสมาชิกในชุมชนได้อย่างตรงจุด

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- ชินวัฒน์ แม้นเดช, ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี, สามารถ ทองเผื่อ, และสุกรี หลังปุเต๊ะ. (2562). แบบแผนในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาโดยอิมามมัสยิด. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 14(2), 222-231.
- ณัฐพงศ์ สอนดี และพรพรหม ชมงาม. (2561). รูปแบบการสื่อสารของกลุ่มดะวะฮ์ที่มีต่อกิจกรรมการเยี่ยมเยียนชุมชน. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 32(101), 173-184.
- ต่วนอิสกันดาร์ ดาโต๊ะมูเลียอ. (2567). บทบาทการเป็นผู้นำทางการเมืองของวันมูหะมัดนอร์ มะทา ในการเมืองไทย. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 14(4), 1392-1401.
- เทวีพันธ์ เยาวไสย. (2563). การพัฒนาแนวทางการบริหารส่งเสริมสุขภาวะภายในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดกาฬสินธุ์ [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เนตรพัฒนา ยาวีราช. (2556). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). ทริปเพิล กรุ๊ป.
- รัตนวดี โชติกพนิช. (2550). *จริยธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพครู*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2561). *การบริหารจัดการยุคดิจิทัล*. บริษัทก้าวใหม่.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). *กลุ่มชาติพันธุ์ ชาวไทยมุสลิม*. กองทุนสว่ราษฎร์อัมพร.
- อับดุลเลาะ หนุ่มสุข (2562). บทบาทของมัสยิดในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.

<https://www.darulebadahsamwa.com>

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

Ahmad, K. (2015). *The Qur'an: basic teachings*. Islamic Founadation.

Al-Ghazali, A. H. (2005). *Ihya ulum al-din*. Dar ibn hajm.

Chapra, M. U. (2001). *The Future of economics: An Islamic perspective*. The Islamic Foundation.

Rosenthal, F. (2005). *The Muqaddimah: an introduction to history*. Princeton University Press.

Ramadan, T. (2017). *Introduction to Islam*. Oxford University Press.

รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย

The Desirable Model of Muslim Politicians in the Thai Context

ฮาริส มะรือสะ^{1*} อาหะมะกอซี กาซอ¹ อับดุลอาซิส กะลูเปา²

Haris Maruesa^{1*} Ahamakosee Kasor¹ Abduasis Kalupea²

(Received: Nov 05, 2024; Revised: May 14, 2026; Accepted: Jun 29, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เพื่อศึกษารูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งศึกษาเอกสารเกี่ยวกับวารสาร หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และรวมถึงกิจกรรมต่างๆ งานวิจัย บทความวิชาการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เครือญาติ เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมพรรค และบุคคลทั่วไป รวมทั้งสิ้น 25 คน ผลการศึกษาพบว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทั้งในด้านเชื้อชาติ การนับถือศาสนา การปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ให้การยอมรับในความหลากหลาย เนื่องจากรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับให้การรับรองเรื่องเสรีภาพการปฏิบัติตามความเชื่อที่หลากหลาย ซึ่งนักการเมืองที่ดีจะต้องมีศาสนา คุณธรรม จริยธรรม มีมารยาททางสังคม มารยาททางการเมือง ยึดหลักคำสอนที่แข็งแกร่ง ได้นำเสนอรูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย คือ การปฏิบัติตามวิถีอิสลามอย่างเคร่งครัด นักการเมืองคือผู้นำที่มีความรับผิดชอบอดามานะห์ ความโปร่งใส คุณธรรม จริยธรรม มีวิสัยทัศน์ ประสพการณ์ ความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ ความเข้าใจทางด้านการเมือง ความทุ่มเท เสียสละ เพื่องานสังคม รับฟังปัญหาสู่การแก้ไขปัญหา ยึดหลักในหนทางศาสนา มีจุดยืนทางการเมือง ยึดหลักธรรมาภิบาล เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ไม่มีความเหลื่อมล้ำทางสังคม แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง ความพยายามในการค้นหาจุดร่วมกันทั้งสองฝ่าย ชี้นำสังคมในหนทางที่ดี มีความรับผิดชอบในหน้าที่ การงานหรือการปฏิบัติตนให้ผู้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการชี้นำสังคมหรือชี้นำบุคคลให้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง เสียสละให้ในสิ่งที่ตนเองมีอยู่แก่ผู้อื่นหรือสละสิทธิในสิ่งที่ควรได้รับ กล้าในสิ่งที่ถูกต้อง มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล และสร้างความสมานฉันท์อย่างสันติวิธี

คำสำคัญ: รูปแบบ นักการเมือง มุสลิม

¹ สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

¹ Department of Islamic Studies, Fatoni University

² คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

² Faculty of Liberal Arts and Social Sciences, Fatoni University

*Corresponding author / Email: phd.islamic.2562@gmail.com

ABSTRACT

This research aims to study the desirable model of Muslim politicians within the Thai context. Employing a mixed methodology of qualitative research, this study examines academic journals, books, publications, related activities, research papers, academic articles, as well as concepts and theories regarding social, economic, and political development. Primary data were gathered from 25 key informants, including relatives, close friends, fellow party members, and members of the general public. The findings reveal that Thai society is inherently diverse in terms of ethnicity, religion, and cultural practices, yet heavily embraces this diversity, as every iteration of the Thai Constitution guarantees the freedom to practice varied religious beliefs. Consequently, a good politician must possess religious devotion, morality, ethics, and both social and political etiquette, firmly adhering to robust religious teachings. Furthermore, this study proposes a desirable model for Muslim politicians in the Thai context, characterized by strict adherence to the Islamic way of life. Under this model, a politician is defined as a leader imbued with responsibility, *Amanah* (trustworthiness), transparency, morality, and ethics. They must possess vision, experience, knowledge, capability, and efficiency, coupled with a deep understanding of politics, dedication, and self-sacrifice for social benefit. Essential traits also include active listening to resolve public issues, steadfast adherence to religious principles, clear political stances, and commitment to good governance. Ultimately, such politicians must prioritize the collective interest over personal gain, work toward reducing social inequality, and strive to seek common ground while preserving differences. They must lead society toward righteousness, demonstrate the feasibility of guiding individuals and communities toward the right path, and willingly sacrifice personal resources or entitlements for the benefit of others. Finally, they must courageously stand for justice, maintain a far-reaching vision, and actively foster social harmony through peaceful means.

Keywords: *Model, Politicians, Muslims*

บทนำ

การเมืองเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยนักการเมืองในฐานะผู้แทนของประชาชนจำเป็นต้องมีบทบาทในการบริหารจัดการบ้านเมืองด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรม และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางการเมืองของไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้สะท้อนปัญหาหลายประการ ทั้งการทุจริต การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ความขัดแย้งทางการเมือง และการขาด

จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากเกิดความไม่ไว้วางใจต่อระบบการเมืองและผู้นำของประเทศ สำหรับบริบทประเทศไทยซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและพหุศาสนา นักการเมืองมุสลิมจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงหลักการอิสลามเข้ากับการดำเนินงานทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในด้านการส่งเสริมความยุติธรรม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประชาชนมุสลิมมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างทางสังคมและการเมือง (อิมรอน ซาเหาะ และยาสมิน ชัตตาร์, 2559) ซึ่งในศาสนาอิสลาม การเมืองมิใช่เพียงเรื่องของอำนาจหรือการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ทางโลกเท่านั้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ต้องตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม อิสลามมองว่าผู้นำทางการเมืองคือผู้ที่ได้รับ “อะมานะฮ์” หรือความไว้วางใจจากอัลลอฮ์ และประชาชนในการบริหารกิจการบ้านเมือง ดังนั้น การศึกษารูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงสังคม เพื่อค้นหาคุณลักษณะ บทบาท และแนวทางการพัฒนานักการเมืองมุสลิมที่สอดคล้องกับหลักการอิสลามและบริบทประเทศไทย อันจะนำไปสู่การสร้างผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน พร้อมทั้งส่งเสริมสันติสุขและความสมานฉันท์ในสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษารูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำ

ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรและสังคมให้บรรลุเป้าหมาย โดยบทบาทของผู้นำมิได้จำกัดเพียงการสั่งการหรือควบคุมการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างแรงจูงใจ การกำหนดวิสัยทัศน์ การตัดสินใจ และการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในองค์กร นักวิชาการด้านภาวะผู้นำมองว่าผู้นำเป็นผู้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิดความร่วมมือและสามารถดำเนินงานไปสู่เป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ลักษวงษ์ จิระสุวรรณ์ภักดี และคณะ, 2566)

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตามบริบทของสังคมและองค์การ โดยในอดีตบทบาทของผู้นำมักเน้นการใช้อำนาจและการควบคุม แต่ในปัจจุบันบทบาทของผู้นำได้เปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างแรงบันดาลใจ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร และการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร (ชาติชาย คงเพชรดิษฐ์ และธีระวัฒน์ จันทิก, 2559)

นอกจากนี้ ผู้นำยังมิบทบาทสำคัญในการบริหารการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์และสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้นำจำเป็นต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์

สถานการณ์ การสื่อสาร การตัดสินใจ และการสร้างความร่วมมือ เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ณัฐภัสสร ธนาบวรพาณิชย์ และคณะ, 2563)

ลักขวงษ์ จิระสุวรรณภักดี และคณะ (2566) ได้อธิบายว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลในการจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยผู้นำที่มีประสิทธิภาพควรมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การทำงานเป็นทีม การสร้างแรงจูงใจ และการมุ่งผลสัมฤทธิ์ขององค์กรในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม บทบาทของผู้นำยังครอบคลุมถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรม ภาษา และศาสนา ผู้นำจึงต้องมีความเข้าใจในความหลากหลายทางสังคมและสามารถสร้างความสมานฉันท์เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (วรภาคย์ ไมตรีพันธ์, 2563)

สำหรับแนวคิดอิสลามเกี่ยวกับผู้นำ อิสลามมองว่าผู้นำคือผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ (อะมานะฮ์) จากประชาชนและอัลลอฮ์ในการบริหารจัดการสังคมด้วยความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ โดยผู้นำที่ดีต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการภาวะผู้นำสมัยใหม่ที่เน้นคุณธรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักสำคัญในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเป็นพื้นฐานที่ช่วยกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้สามารถแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมออกจากสิ่งที่ไม่ถูกต้อง คุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมที่ดีงาม เช่น ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และความเมตตา ส่วนจริยธรรมหมายถึงหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมและควรกระทำ นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายว่าคุณธรรมและจริยธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยคุณธรรมเป็นลักษณะภายในจิตใจ ส่วนจริยธรรมเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่สะท้อนคุณธรรมนั้น หากบุคคลมีคุณธรรมสูงก็ย่อมส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางจริยธรรมที่เหมาะสมต่อสังคม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2544)

นอกจากนี้ คุณธรรมและจริยธรรมยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำและการบริหารงานในทุกระดับ โดยเฉพาะในวงการการเมืองและการบริหารภาครัฐ ผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรมจะสามารถสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธา และความไว้วางใจจากประชาชนได้ ทั้งยังช่วยลดปัญหาการทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบ (ศราวุธ ชันธิชัย และคณะ, 2568)

ส่วนด้านจริยธรรมในสังคมประชาธิปไตยยังให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคม ความโปร่งใส ความยุติธรรม และการเคารพสิทธิของผู้อื่น ซึ่งถือเป็นหลักพื้นฐานของการบริหารบ้านเมืองที่ดี โดยผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2552)

มุมมองของศาสนาอิสลาม คุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ อิสลามเน้นให้มนุษย์มีคุณลักษณะที่ดีงาม เช่น ความซื่อสัตย์ (ศิดก์) ความยุติธรรม (อัดล์) ความรับผิดชอบ และความเมตตา โดยถือว่าคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของศรัทธาและเป็นแนวทางในการสร้างสังคมที่สงบสุข

และเป็นธรรม ผู้นำหรือผู้ปกครองในอิสลามจึงจำเป็นต้องยึดมั่นในหลักคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้การบริหารงานเกิดประโยชน์แก่ประชาชนและสังคมโดยรวม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบนักรการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาคุณลักษณะ บทบาท และแนวทางการพัฒนานักรการเมืองมุสลิมที่สอดคล้องกับหลักการอิสลามและบริบททางการเมืองของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับนักรการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการเมืองและอิสลาม จำนวน 25 คน ประกอบด้วย นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และอิสลามศึกษานักรการเมืองมุสลิมระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ผู้นำศาสนาอิสลาม ผู้นำชุมชนและภาคประชาสังคม และนักวิชาการด้านสังคมพหุวัฒนธรรม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ แบบวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอิสลาม ภาวะผู้นำ คุณธรรม จริยธรรม และประชาธิปไตย

4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง ได้แก่ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะ บทบาท และรูปแบบของนักรการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากการศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารทางศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้อง

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเอกสารมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ เพื่อค้นหารูปแบบและองค์ประกอบของนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย

7. การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยเชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิด ทฤษฎี และบริบททางสังคมการเมืองของประเทศไทย เพื่อเสนอรูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทสังคมไทย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย” พบว่า สังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทั้งด้านศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม โดยรัฐธรรมนูญไทยให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาและการปฏิบัติตามความเชื่อของประชาชนทุกกลุ่ม ส่งผลให้นักการเมืองมุสลิมมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงหลักการอิสลามกับการดำเนินงานทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย พบว่า นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง โดยเฉพาะความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ความเสียสละ และความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มองว่าคุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นผู้นำทางการเมือง เพราะสามารถสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากประชาชนได้ นอกจากนี้ นักการเมืองมุสลิมควรมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ทางการเมือง มีความรู้ความสามารถทั้งด้านการเมือง การบริหาร และหลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้สามารถบริหารจัดการบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างเหมาะสมตามบริบทของประเทศไทย และยังพบอีกว่าหลักการสำคัญของอิสลามที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองไทย ได้แก่ หลักอะมานะฮ์ หรือความไว้วางใจและความรับผิดชอบ หลักอัลดีน หรือความยุติธรรม และหลักซุรอ หรือการปรึกษาหารือ ซึ่งเป็นหลักการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ความโปร่งใส และการบริหารงานที่ยึดหลักธรรมาภิบาล และควรมีบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยยึดหลัก “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมทางการเมือง รับฟังความคิดเห็นของประชาชน และสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สะท้อนให้เห็นว่า นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทยควรเป็นผู้นำที่สามารถบูรณาการหลักการอิสลามเข้ากับบริบทการเมืองประชาธิปไตยไทยได้อย่างสมดุล เพื่อสร้างความสงบสุข ความยุติธรรม และการพัฒนาสังคม

รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย คือ คุณลักษณะ บทบาท และแนวทางการปฏิบัติตนของนักการเมืองมุสลิมที่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม หลักประชาธิปไตย และบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และสามารถสร้างความสมานฉันท์ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจากการศึกษา สามารถสรุปรูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ได้ดังนี้

1. ผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรม นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง ยึดมั่นในหลักศาสนาอิสลาม มีความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ และความเสียสละ โดยถือว่าการดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็น “อะมานะฮ์” หรือความไว้วางใจจากประชาชนและอัลลอฮ์ จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใสและยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

2. ผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ และวิสัยทัศน์ นักการเมืองมุสลิมควรมีความรู้ความสามารถทั้งด้านการเมือง การบริหาร และหลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจ และบริหารจัดการบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งควรมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล สามารถวางแผนทางการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยและการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน

3. ผู้นำที่ยึดหลักอิสลามและประชาธิปไตย นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรสามารถบูรณาการหลักการอิสลามเข้ากับหลักประชาธิปไตยได้อย่างสมดุล โดยยึดหลักชูรอ หรือการปรึกษาหารือ หลักอัลล์ หรือความยุติธรรม และหลักอรรมาภิบาล เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้ในการบริหารงานทางการเมือง

4. ผู้นำที่ส่งเสริมสันติภาพและความสมานฉันท์ ในบริบทประเทศไทยซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม นักการเมืองมุสลิมควรมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยยึดหลัก “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง เพื่อสร้างความสมานฉันท์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

5. ผู้นำที่รับใช้สังคมและประชาชน นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรเป็นผู้รับใช้ประชาชน โดยให้ความสำคัญกับการรับฟังปัญหา ความต้องการ และความคิดเห็นของประชาชน พร้อมทั้งมีความทุ่มเท เสียสละ และกล้าตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อแก้ไขปัญหและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างแท้จริง

6. ผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม นักการเมืองมุสลิมควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามหลักศาสนา และการทำงานทางการเมือง โดยมีมารยาททางสังคมและทางการเมืองที่เหมาะสม สามารถชี้นำสังคมไปในทิศทางที่ดี และสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนเห็นถึงคุณค่าของความดีงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ดังนั้น รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย จึงเป็นรูปแบบของผู้นำที่ผสมผสานระหว่างหลักคุณธรรมจริยธรรมอิสลามกับหลักประชาธิปไตยและอรรมาภิบาล โดยมุ่งสร้างสังคมที่มีความยุติธรรม โปร่งใส สงบสุข และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องรูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย พบว่า นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และสามารถบูรณาการหลักการอิสลามเข้ากับหลักประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบทของสังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ จึงทำให้นักการเมืองมุสลิมจำเป็นต้องมีบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวรภาคย์ ไมตรีพันธ์ (2563) ที่กล่าวว่า ผู้นำในสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีความเข้าใจในความแตกต่างทางสังคมและสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มคนที่มีความหลากหลายได้ คุณธรรมและจริยธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะความ

ซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความเสียสละ และความรับผิดชอบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนคาดหวังให้นักการเมืองเป็นแบบอย่างที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใส ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศราวุธ ชันธิชัย และคณะ (2568) ที่อธิบายว่า การบริหารงานภาครัฐที่ดีต้องตั้งอยู่บนหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน นอกจากนี้ หลักการอิสลาม เช่น หลักอะมานะฮ์ หรือความไว้วางใจ หลักอัคด์ หรือความยุติธรรม และหลักซุรอ หรือการปรึกษาหารือ มีความสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบนักการเมืองมุสลิมในบริบทประเทศไทย เนื่องจากหลักการดังกล่าวส่งเสริมการบริหารงานที่มีความรับผิดชอบ โปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอิสลามทางการเมืองที่มองว่าผู้นำคือผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากอัลลอฮ์และประชาชนในการบริหารสังคมด้วยความยุติธรรมและคุณธรรม (อิมรอน ซาเหาะ และยาสมิน ชัตตาร์, 2559) และยังสะท้อนว่านักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ และมีความรู้ความสามารถทั้งด้านการเมืองและศาสนา เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย เทพแสง (2556) ที่กล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ สามารถสร้างแรงจูงใจ และนำองค์กรไปสู่เป้าหมายได้อย่างเหมาะสม อีกทั้ง นักการเมืองมุสลิมควรมีบทบาทในการสร้างสันติภาพและความสมานฉันท์ในสังคม โดยยึดหลัก “แสงจตุรร่วม สวงจตุตต่าง” และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความอ่อนไหวด้านศาสนาและวัฒนธรรม การเมืองจึงไม่ควรเป็นเครื่องมือสร้างความแตกแยก แต่ควรเป็นกลไกในการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างประชาชนทุกกลุ่ม

ดังนั้น รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย จึงควรเป็นรูปแบบของผู้นำที่ผสมผสานหลักคุณธรรมจริยธรรมอิสลามเข้ากับหลักประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล เพื่อสร้างผู้นำทางการเมืองที่มีความรับผิดชอบ โปร่งใส และสามารถสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทยอย่างสงบสุขและยั่งยืน

สรุป

นักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ควรเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม และยึดมั่นในหลักการอิสลามควบคู่กับหลักประชาธิปไตย โดยมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ความเสียสละ ความโปร่งใส และการยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน นอกจากนี้ ควรมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ และมีความรู้ความสามารถทั้งด้านการเมือง การบริหาร และหลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้สามารถบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้ง นักการเมืองมุสลิมควรมียึดหลักความไว้วางใจ ความยุติธรรม และการปรึกษาหารือ เพื่อส่งเสริมการบริหารงานที่โปร่งใส เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และยึดหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติหน้าที่ทางการเมือง นอกจากนี้ ยังควรมีบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเคารพความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม ยึดหลัก “แสงจตุรร่วม สวงจตุตต่าง” และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทย ดังนั้น รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทประเทศไทย จึงเป็นรูปแบบของผู้นำที่ผสมผสานหลักคุณธรรมจริยธรรมอิสลามเข้ากับหลักประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล เพื่อสร้างผู้นำทางการเมืองที่มีความรับผิดชอบ โปร่งใส เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม และสามารถนำพาสังคมไทยไปสู่ความสงบสุข ความยุติธรรม และการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการอบรมนักการเมือง ซึ่งพรรคการเมือง สถาบันทางการเมือง หรือองค์กรภาคประชาสังคม ควรนำรูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์นี้ไปบูรณาการในหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สมัครรับเลือกตั้งและนักการเมืองมุสลิม โดยเน้นการสร้างคุณสมบัติระหว่างหลักการอิสลามกับหลักธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย เพื่อส่งเสริมการทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ โปร่งใส และตรวจสอบได้

1.2 ด้านการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรม หน่วยงานภาครัฐและนักการเมืองมุสลิมควรนำแนวคิด "แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง" จากงานวิจัยนี้ ไปใช้เป็นกรอบในการออกแบบนโยบายสาธารณะและการจัดกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ชัดความขัดแย้ง และสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทุกกลุ่มอย่างสันติวิธี

1.3 ด้านการสร้างกลไกรับฟังและแก้ไขปัญหาของประชาชน ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมุสลิมควรนำผลการวิจัยในส่วน "การเป็นผู้รับใช้สังคม" ไปจัดตั้งกลไกหรือศูนย์ประสานงานเชิงรุกที่ยึดหลักชูรอ (การปรึกษาหารือ) เพื่อรับฟังปัญหา ความต้องการ และความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึง โดยไม่จำกัดเชื้อชาติหรือศาสนา นำไปสู่การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาที่ตรงจุด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน การวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในวงกว้าง เพื่อประเมินระดับความคาดหวังและพฤติกรรมที่แท้จริงของนักการเมืองมุสลิมในมุมมองของสาธารณชนทั่วไป

2.2 การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบ (Comparative Study) รูปแบบนักการเมืองมุสลิมที่พึงประสงค์ในบริบทพื้นที่ที่มุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ (เช่น จังหวัดชายแดนภาคใต้) กับพื้นที่ที่มุสลิมเป็นประชากรส่วนน้อย (เช่น กรุงเทพมหานคร หรือภาคอื่น ๆ) เพื่อให้เห็นความแตกต่าง ข้อจำกัด และปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานทางการเมืองในแต่ละนิเวศวัฒนธรรม

2.3 ศึกษาวิจัยในประเด็นการปรับตัวของนักการเมืองมุสลิมในยุคดิจิทัล โดยศึกษาว่าเจตนารมณ์ทางศาสนา (เช่น ความโปร่งใส และการกระจายอำนาจ) จะสามารถบูรณาการเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การสื่อสารทางการเมือง และระบบตรวจสอบภาคประชาชน (Digital Governance) ได้อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ศราวุธ ชันธวิชัย, พระสังฆาณ เชมปัญญา, พระมหาจักรเทพ จุกวโร, และสมนึก จันทริโสตา. (2568). ธรรมาภิบาลกับการยกระดับระบบราชการไทยสู่ยุค 4.0 เพื่อการบริหารภาครัฐอย่างยั่งยืน. *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์*, 8(2), 56-70.
- ณัฐภัสธร ธนาบวรพาณิชย์, พิสมัย จารุจิตติพันธ์, และพิสิฐ โอ่งเจริญ. (2563). ภาวะผู้นำและบทบาทของผู้บริหารในองค์กรรัฐในยุคการเปลี่ยนแปลง. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ*, 9(1), 28-39.

- ชาติชาย คงเพชรดิษฐ์ และธีระวัฒน์ จันทิก. (2559). การบริหารการเปลี่ยนแปลง: บทบาทของภาวะผู้นำและการสื่อสารในองค์กร. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(1), 895–919.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2544). *ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วรภาคย์ ไผ่ตรีพันธ์. (2563). จากกระบวนทัศน์ใหม่ของทฤษฎีภาวะผู้นำ สู่บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 30(3), 17–29.
- ลักษวงษ์ จิระสุวรรณภักดี, สมชาย เทพแสง, และสนั่น ประจงจิตร. (2566). ภาวะผู้นำแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. *วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก*, 41(2), 219–239.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2552). *คู่มือจริยธรรมข้าราชการพลเรือน*. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- อิมรอน ซาเหาะ และยาสมิน ซัตตาร์. (2559). อิสลามการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : จุดยืน ตำแหน่ง และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของมุสลิมในระบอบประชาธิปไตย. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 10(2), 65–88.

عادات النكاح عند أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام – كمبوديا

Marriage Customs of the Champa People in Kampong Cham Province – Cambodia

* أسنوي عبدالرشيد¹ ، عبدالرحمن جافاكيا

Abdurrohman Japakiya¹, Asnawi abdulrashid^{1*}

(Received: Dec 19, 2024; Revised: Jun 12, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

ملخص البحث

يهدف هذا البحث إلى دراسة أحكام النكاح في الشريعة الإسلامية، ودراسة عادات النكاح عند أهل تشامبا، بمحافظة كمبونج تشام، مملكة كمبوديا كما يهدف إلى دراسة المقارنة بين أحكام النكاح في الشريعة الإسلامية و تطبيقه في عادات النكاح عند أهل تشامبا بمحافظة كمبونج تشام، مملكة كمبوديا. اتبع الباحث في هذه الدراسة المنهج الاستقرائي وذلك من خلال جمع واستقراء المعلومات حول الموضوع، كما اتبع المنهج الوصفي التحليلي وذلك من خلال دراسة الظواهر أو المشكلات ووصفها وتحليلها بطريقة علمية. وتوصل البحث إلى عدة نتائج أهمها: (1) أهل تشامبا يقيمون حفلات زواجهم لمدة يومين، يعلنون حفل زواجهم بالأغاني صباحاً ومساءً. ويعتبرون هذا أمراً ضرورياً، ويشعرون بالنقص والحياء إذا لم يقيموا بهذه الحفلات، وتقع مسؤولية عقدها عادة على العروس. (2) نساء أهل تشامبا يتزين بالتحمير والتبييض ونحوهما في حفلة الزفاف بوصل الشعر المستعار للعروس، والنمص في الحاجبين وتركيب الأظافر الصناعية وتلوينها والرموش الصناعية. وهم يجلسون العروسين على مقعد خاص لهما، يدعى منصة العروسين ذلك للتصوير وللعرض على الحاضرين في تلك الحفلة، ويأتي أصدقاؤها بالهدايا وغير ذلك. (3) تأتي عدد من زميلات العروس ليلة الزواج إلى بيتها يصنعون الطعام ويدعون الناس لتناوله مع تجهيز غرفة العروسين ، ويبقى طول الليل حتى الصباح. (4) ومن عاداتهم ليلة الزفاف أن لا تشارك الأرامل في الحفل لاعتقادهم أن العروس ستكون مثلهن يوماً من الأيام. (5)

¹ كلية الدراسات الإسلامية والقانون، جامعة فطاني

¹ Faculty of Islamic Studies and Law, Fatoni University.

*Corresponding author / Email: asnawic@gmail.com

ومن عاداتهم ليلة الزفاف كذلك أن يأتي أقارب العروس يجلسون أمام غرفة العروسين ليسمعوا ما دار بينهما من حديث، ذلك خوفا من عدم رغبة بعضهما في الآخر.

الكلمات المفتاحية : عادات النكاح، أهل تشامبا، كمبونج تشام.

ABSTRACT

This research aims to study the provisions of marriage in Islamic Sharia, and to study the marriage customs of the people of Champa, in Kampong Cham Province, the Kingdom of Cambodia. It also aims to study the comparison between the provisions of marriage in Islamic Sharia and its application in the marriage customs of the people of Champa in Kampong Cham Province, the Kingdom of Cambodia. In this study, the researcher followed the inductive approach by collecting and extrapolating information about the topic. He also followed the descriptive analytical approach by studying the phenomena or problems, describing them, and analyzing them in a scientific manner. The research reached several results, the most important of which are: 1) The people of Champa hold their wedding parties for two days, announcing their wedding with songs morning and evening. They consider this a necessary matter, and they feel inferior and ashamed if they do not hold these parties, and the responsibility for holding them usually falls on the bride. 2) Champa women adorn themselves with blushing, bleaching, and the like at the wedding party by attaching the bride's wigs, plucking eyebrows, installing and coloring artificial nails, and false eyelashes. They seat the newlyweds on a special seat for them, called the bride's platform, for photography and display to those attending that party, and their friends bring gifts and other things. 3) A number of the bride's companions come to her house on the wedding night, prepare food and invite people to eat it while preparing the bride and groom's room. They stay all night until the morning. 4) One of their customs on the wedding night is that widows do not participate in the ceremony because they believe that the bride will be like them one day. 5) It is also among their customs on the wedding night that the bride's relatives come and sit in front of the bride and groom's room to hear the conversation that took place between them, for fear of not wanting each other.

Keywords: *Marriage customs, People of the Champa, Kampong Cham Province*

المقدمة

إن الحمد لله، نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله، اللهم صل على محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

أما بعد:

فرحمة الله أن يختار للناس رسلا ورسالات تهديهم إلى الخير وتحفز فيهم بواعث الخير والتجرد لله وحده باعتباره الإله الأوحد والأعظم الذي خلق للإنسان الرحمة وجعله محتاجا إليها في أغلب الأحيان فهي التي تهديه إلى الطريق الصحيح الذي دعا إليه الرسل والأنبياء عليهم السلام مصداقا لقوله ﷺ: **وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ**

خلفية البحث

وقد انتشر الإسلام في جميع العالم بفضل دعوة المصطفى ﷺ التي تميز بالحكمة والموعظة الحسنة. وقد ازدهر الإسلام في تشامبا في القرن الثامن الهجري عندما توطدت العلاقة بين مملكة تشامبا وسلطان الأندونيسية. وتعود تشامبا في تاريخها إلى عام 420 قبل الهجرة، وقد دخلت في صراع مع جيرانها الصينيين والكامبوديين (إسماعيل أحمد ياغي، 2010). ودخل الإسلام إلى دولة تشامبا عن طريق التجار القادمين من بلاد الهند والفرس والعرب، ثم انتشر الإسلام في دولة تشامبا بالرغم من وجود الديانات الوثنية التي كانت موجودة فيها كالهندوسية والبوذية (معلمين محمد شهيد، 2011).

ولا غرابة أن يتمسك أهل تشامبا بالإسلام في الإعتقاد والتمسك بعادات والتقاليد القديمة التي تركها الهندوسية والبوذية. وبعد الحروب بين دولة تشامبا مع فيتنام هرب بعض التشاميين إلى كمبوديا، ثم استوطنوا فيها وحملوا معهم عاداتهم وتقاليدهم.

إن العادات والتقاليد الموروثة هي من أخطر الأمور على دين الله، لأنها مألوف ومعتاد لديهم، تميل إليه النفس، ويجتمع عليه الناس، ويصعب عليهم الإقلاع منها، ومن هنا يعظم دور المسلم في نبذ الشريعة الإسلامية، بل يجب عليه أن يقوم بدور فعال في تغيير مجتمعه، فضلا عن حمايته؛ لتوافق عاداته وتقاليدته شرع الله.

العادات ليس على شكل واحد، بل منها الحسن والقبيح، والإسلام يقر عادات التي تحث على المبادئ الفاضلة الوجيه السامية، كالتعاون على فعل الخير، وإكرام الضيف، والتسامح في المعاملات اليومية. وأما التي تتعارض بما جاء به من القيم والفضائل، أو التي تؤدي إلى الخلل الاجتماعي وانتشار الفساد والضرر، فقد أنكرها الإسلام وحاربها، مثال على ذلك ما اعتاده أهل الجاهلية من كراهية ولادة الأنثى ووأدهن أحياء،

بقول ﷺ: وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ، يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَّا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ، وحرمانهن من الميراث ونحو ذلك.

يخالف أهل تشامبا في كمبوديا كثيرا من عادات وأحكام النكاح التي شرعها الإسلام، حيث أن كثير منهم مخالفون تعاليم الزواج الشرعي بناء على عادات وتقاليد التي ورثوها عن أجدادهم باعتبارها من العادات الإسلامية، وهذا ما يحاول الباحث الحديث عنه من خلال فصول هذه الدراسة، وسيبين من خلال هذا البحث شروط النكاح الصحيح بشكل يتفق مع المنظور الشرعي الحنيف معتمدا على ما كتبه علماء المسلمين من خلال نصوص القرآن الكريم والسنة النبوية، حيث اجتمع المسلمون على شروط الزواج واتفقوا في كثير من أساسياتها التي جاء بها الإسلام، وهذا ما جعل الباحث في قضية النكاح لدى المجتمع المقصود في هذه الدراسة بناء على ما يخالفون من الأعمال التي يرونها دينًا وتدينًا، وسيحاول الباحث بيان ذلك من خلال ما جاء في القرآن الكريم والسنة النبوية حول موضوع الزواج الشرعي مستدلا بآراء العلماء القدماء والمعاصرين في هذا المجال.

وفي هذا الموضوع سيقدم الباحث دراسة عن كيفية النكاح في مجتمع تشامبا وما يقع فيها من أخطاء غير شرعية، محذرا لمن يخالف الشرع الحنيف الذي يدعو الناس إلى اتباع الشريعة الإسلامية في النكاح شأن المتبع الذي جاء من عند الله.

سبب اختيار موضوع البحث

هناك بعض الأسباب التي دفع الباحث للقيام بهذه الدراسة والتي تتناول عن موضوع عادات النكاح عند أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام- كمبوديا.

- 1- لا يوجد البحث الذي يبحث هذا الموضوع في بحث مستقل.
- 2- دراسة عادات النكاح عند أهل تشامبا ورأي الشرع الإسلامي في ذلك.

أهداف البحث

- 1- معرفة عادات النكاح في المنظور الإسلامي، ودراسة عادات النكاح لأهل تشامبا وعاداتهم في محافظة كمبونج تشام - كمبوديا
- 2- دراسة ومقارنة بين تعليم النكاح في الشريعة الإسلامية وعادات النكاح عند أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام.

فوائد هذا البحث للمجتمع

يساهم في معرفة عادات النكاح أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام – كمبوديا، وتكون الموارد العلمية في الدراسات حول المجتمع الأقلية المسلمة في كمبوديا مما يساعد في تصحيح بعض عادات مخالفة عن الشرع الإسلامي، وتحقق المواد من المعلومات عن أحوال أهل تشامبا في مملكة كمبوديا، وعادات النكاح عندهم.

حدود البحث ونظرية في سير المعلومات

يتركز البحث كالآتي:

- 1- الحدود المكانية: قام الباحث بجمع المعلومات في محافظة كمبونج تشام – كمبوديا نموذجا.
- 2- الحدود الزمانية: قام الباحث بالدراسة عن عادات النكاح الموجودة سنة 2000 – 2020 م.

الدراسات السابقة

1- العادات والأعراف المتعلقة بالمرأة من المنظور الإسلامي – جزيرة جاوا نموذجا (معلمين محمد

شهيد، 2011)

هذه الرسالة لنيل درجة الدكتوراة بقسم الفقه وأصول الفقه، كلية معارف الوحي والعلوم الإنسانية جامعة الإسلامية العالمية بماليزيا عام (2011م)، هذا البحث قد قام بعدة الأبواب والفصول والأبحاث، وبجانب ذلك ذكر الباحث في باب الثالث ما يتعلق بعادات والتقاليد وتقييمها من المنظور الإسلامي، وكما يتحدث في المبحث الرابع عن عادات والتقاليد المجتمع الجاوي، وكذلك ما يتعلق بعادات والتقاليد الجاوية في مجال العبادة والعقائد، والمعاملات والعلاقات الاجتماعية، وغير ذلك.

ومن خلال هذا البحث يمكن للباحث أن يستعين به في تقويم ودراسة عن عادات الموجودة لدى المجتمع تشامبا في محافظة كمبونج تشام بكمبوديا خاصة ما يتعلق بعادات النكاح.

2- الثقافة الإسلامية في مملكة كمبوديا بين الماضي والحاضر (وان سليمان بن وان إبراهيم،

2011)

هذا البحث لنيل درجة الماجستير للتاريخ والحضارة الإسلامية بجامعة فطاني عام (2011م)، ويتناول الباحث في الفصل الثاني عن نبذة عامة في مملكة كمبوديا، وفي الفصل الثالث تحدث الباحث عن الثقافة الإسلامية في مملكة كمبوديا بين الانتشار والانحسار، وفي الفصل الرابع يتحدث الباحث مظاهر الثقافة الإسلامية في بناء المجتمع المسلم، ويتحدث أيضا عن دولة تشامبا قديم وجماعته حاليا في كمبوديا.

ويمكن الباحث أن يستعين به بعض المحتويات في هذه الموضوعات بما يتعلق عن الدولة تشامبا، وأضاف عن عادات النكاح أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام - كمبوديا.

3- الصلاة وتطبيقاتها لدى الزاهدين: دراسة وصفية في محافظة كمبونج تشنانج كمبوديا (أشعري

يعقوب، 2013)

هذا من نوع رسالة الماجستير قسم الشريعة بجامعة فطاني العام (2013م) يتحدث الباحث في الفصل الثاني عن نبذة والموقع الجغرافي لمحافظة كمبونج تشنانج، ووصول الإسلام إليها، والتعريف بجماعة الزاهدين، والحالة الاجتماعية والثقافة والدينية لدى جماعة الزاهدين في محافظة كمبونج تشنانج بكمبوديا، والفصل الثالث تحدث عن الصلاة ومفهوم لدى جماعة الزاهدين، والفصل الرابع تحدث عن الصلوات المفروضة والرواتب لدى جماعة الزاهدين، والفصل الخامس عن الصلوات الأخرى لدى جماعة الزاهدين.

ويمكن للباحث أن يستفيد في بعض المحتويات في هذا الموضوع مما يتعلق بهذا البحث، وأضاف عادات النكاح لدى أهل تشامبا في كمبونج تشام بكمبوديا.

4- النكاح في الشريعة الإسلامية : دراسة تطبيقية لدى جماعة أهل الجمعة في محافظة كمبوت

بكمبوديا (زهري حسن) .

هذا البحث لنيل درجة الماجستير بقسم الشريعة في جامعة فطاني عام (2015م)، وتحدث الباحث في رسالته عن النكاح في الشريعة الإسلامية، والفصل الرابع دراسة عن تطبيقية العادة النكاح عند أهل الجمعة، وتعريف بدولة كمبوديا، وعدد سكانها واللغات والديانة، والحالة العامة في كمبوديا، واستراتيجية بموقع كمبوت، ومفهوم أهل الجمعة، ومواطن أهل الجمعة في محافظة كمبوت.

بإمكانه يمكن للباحث أن يسند إليه حول استراتيجية موقع مملكة كمبوديا، وعدد سكان، واللغات والديانة، والحالة العامة فيها، وأضاف عن عادات النكاح أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام.

5- شروط عقد النكاح في الفقه الإسلامي واختيارات قانون الأحوال الشخصية الكويتي - مع

بعض القوانين الأخرى (خلود بدر الزمانان)

هذا من نوع رسالة الماجستير تخصص الفقه وأصوله، جامعة الشارقة، دون سنة. يتناول هذا البحث شروط عقد النكاح في الفقه الإسلامي، تتحدث الباحثة في المبحث الأول شروط عقد النكاح، والمطلب الأول تعريف الشرط وأنواعه، والمطلب الثاني الفرق بين الركن والشرط، المبحث الثاني شرط الركن لجهة الانعقاد واختيارات القانون، المطلب الأول ما يشترط في صيغة العقد الإيجاب والقبول، المطلب الثاني ما يقوم مقام اللفظ في الإيجاب والقبول، المطلب الثالث الإيجاب والقبول يكونان في مجلس واحد، المطلب الرابع الإيجاب والقبول "مسموعا ومفهوما"، المبحث الثالث شروط ركن العاقدين والمعقود عليه في عقد النكاح واختيارات القانون، المبحث الرابع شروط صحة عقد النكاح واختيارات القانون، المبحث الخامس الإشهاد والإعلان في

عقد الزواج واختيارات القانون، المطلب الأول الشهود أو الإعلان شرط لصحة النكاح ابتداء وانتهاء، المطلب الثاني ما يشترط في شاهدي النكاح، المطلب الثالث اختيارات القانون في الشهود شرط لصحة الزواج . ويمكن للباحث أن يستفيد في بعض المحتويات في هذا الموضوع كاشتراط عقد النكاح، وشرط الركن لجهة الانعقاد واختيارات القانون، وما يقوم مقام اللفظ في الإيجاب والقبول، وشروط ركن العاقدين والمعقود عليه في عقد النكاح واختيارات القانون، وشروط صحة عقد النكاح، وأضاف عادات النكاح لدى أهل تشامبا في كمبونج تشام بكمبوديا.

6- عادات عربية في ضوء القرآن الكريم (دراسة موضوعية) عبد الفتاح محمد أحمد الفتا

مجلة البحوث العلمية بقسم القرآن وعلومه، كلية الشريعة بجامعة الملك خالد- العربية السعودية، عدد3، جمادى الآخر 1428هـ.

وفي هذه مجلة تضمن تعريف العادة ومنشأها وموقف التشريع الإسلامي، وأهميتها عند المفسرين والألفاظ ذات الصلة، وعادات العربية أقرها القرآن الكريم، التي تتضمن عن عادات الجوار، تعظيم حرمة البيت، وتقليد الهدي وإشعاره، وفي المبحث الثالث تعبر عن عادات عربية هذبها القرآن الكريم كالتفاخر بالآباء، التحية، التعدد في الزواج، التهذيب بالعدة، اتباع الهوى في إبداء الرأي، والمبحث الرابع تتحدث عن عادات عربية أبطلها القرآن الكريم التي تتضمن عن نسبة نزول المطر ونحوه إلى الأنواء، الاستعاذة بالجن، الدخول على الغير دون إذن، قتل الأولاد، أكل الربا وعبادة الأوثان. ويمكن الباحث أن يستعين بها بعض المحتويات في هذه الموضوعات بما يتعلق عن العادات وموقفها في الإسلام، كالعادات التي هذبها وأبطلها الإسلامي، وأضاف عن عادات النكاح أهل تشامبا في محافظة كمبونج تشام.

مناهج البحث

قام الباحث بجمع المعلومات المكتبية في لب المراجع والبحوث العلمية والمجلات والفتاوى، وتم قام بأجراء الدراسة الميدانية، وبهذا اعتمد الباحث على كتابة بحثه بالمنهج الاستقرائي والمنهج الوصفي معاً:

1- **المنهج الاستقرائي:** هو البدء بالجزئيات وانتهاء بالكلية، لهذا قام الباحث بتعميم الدراسة الخاصة على الدراسة العامة المتعلقة بالموضوع، أن المنهج الاستقرائي يقوم بإنتاج تعليمات واسعة من مجموعة محددة من الملاحظات.

2- **المنهج الوصفي التحليلي:** هو طريقة لدراسة الظواهر أو المشكلات العلمية من خلال القيام بالوصف بطريقة علمية، ومن ثم الوصول إلى تفسيرات منطقية لها دلائل وبراهين تمنح الباحث القدرة على وضع أطرح محددة للمشكلة، ويتم استخدام ذلك في تحديد نتائج البحث.

أدوات حلول البحث

- 1- الاستبيان : يقوم الباحث بتوزيع الاستبيان للمقابلات على الحاكم والإمام المسجد والأساتذة والعارفين عن عادات أهل تشامبا للحصول على المعلومات حول الدراسة، وقام بإختيار ما يكفي من العينة لتحقيق غرض البحث والمعلومات التي يحتاج إليها في هذا المجال.
- 2- عينة الدراسة: لقد اختار الباحث العينة العشوائية وهي 25 من الحاكم والإمام المسجد والأساتذة والعارفين عن عادات أهل تشامبا.
- 3- المقابلات الشخصية: قام الباحث بالمقابلة الحاكم والإمام المسجد والأساتذة والعارفين عن عادات أهل تشامبا والذين يعملون في هذا المجال وغيرهم من الشخصيات التي تتعلق بالموضوع.
- 4- الملاحظة: الاستفسار في المقابلة.

كيفية إجراءات في جمع المعلومات

- لما وضع الباحث خطة الدراسة وكان قبيل انتشار الوباء كورونا، حيث قام لجمع المعلومات كالتالي:
- 1- جمع المعلومات من المكتبات وحصل على المعلومات في المراجع والكتب والمجلات والفتاوى المتعلقة بالموضوع.
 - 2- الدراسة الميدانية حيث حصل الباحث عن طريقة المقابلة بالعينات المختارة كالحاكم والإمام المسجد والأساتذة والعارفين عن عادات أهل تشامبا وقبل أن يجري المعلومات حول الدراسة الميدانية، قام بإعداد الأسئلة للمقابلة مع لحاكم وإمام المسجد والأساتذة والعارفين عن عادات أهل تشامبا الخاصة لتحقيق حول الأسئلة المطروحة على أن يطابق بالأهداف المعينة في البحث.

النتائج من البحث

لقد توصل الباحث إلى النتائج من قبل الدراسات الميدانية:

إن العادات والتقاليد شيء مألوف معتاد تميل إليه النفوس، وله تأثير كبير على المجتمع، وتؤدي إلى البعد عن المنهج الصحيح الذي جاء بها الإسلام، والواقع على أهل تشامبا في كمبوديا من عادات وأحكام النكاح وشروطها تخالف عن شرعه الإسلام، حيث أن كثير منهم يخالف تعاليم الزواج الديني بناء على عاداتهم وتقاليدهم ورثوها عن أجدادهم باعتبار أنها من العادات الإسلامية.

الأصل دولة تشامبا تعود إلى دولة التي انقرضت من الوجود، ومسحت من خريطة العالم قبل قرنين من الزمان تقريبا، التي كانت تقع على جزء من فيتنام اليوم، وجرت بينها وبين الفيتناميين حروب كثيرة، وفي آخر وقعة بينهم انهزم التشامبيون، ورحب الأخير به إلى كمبوديا، ومن ذلك الزمان استوطن أولئك التشامبيون أرض كمبوديا وعاشوا فيها وصاروا كمبوديين مع مرور الزمن؛ إلا أنهم يعرفون بالتشام.

- وبعد أن اطلع الباحث في كثير من المراجع وكذلك بما جراه في أخذ المعلومات الميدانية، الذي تم إجراءاته حصل أعلى معلومات المقنعة في إبراز عن عادات النكاح أهل تشامبا في كمبوديا، كالاتية:
- 1- أن إعلان النكاح لأهل تشامبا في كمبوديا تميل إلى حرام، لأن حفل الزفاف يشمل على الأغاني التي يهيج إلى الشهوة، ووصف النساء أو دعوة إلى الحب والغرام، وبعض الأغاني تشمل الشرك.
 - 2- وأهل تشامبا يجلس العروسين على مقعد خاص لها، المسمى بمنصة العروسين للتصوير وللعرض على الحاضرين في تلك الحفلة، ويأتي أصدقاؤهما بالهدايا لهما وغير ذلك.
 - 3- الزينة لأهل تشامبا في يوم الزواج أن تزينهم يكون بوصل الشعر المستعار للعروس، وتهديب شعر وجهها والحاجبين وتركيب الأظافر الصناعية وتلوينها والرموش الصناعية للعروس.
 - 4- أن عادات أهل تشامبا في ليلة الزفاف يقومون بتجهيز غرفة للعروسين ويطبخ الطعام إما الدجاج أو اللحم للعروسين، والذين يقومون بتجهيز الغرفة لا يمكن أن يكون أرامل لأنهم يعتقدون أنهم سيكون مثلها، وفي ليلة الزفاف يوجد من أقاربها من يجلس بجانب باب غرفة العروسين لتسمع بما فعلا أو يتحدثا العروسين في تلك الليلة، لأنها قالت تخاف أن العروسين لا يحب أحدهما الآخر، لذلك يريدون معرفة ذلك.

مناقشة النتائج

النكاح هو مصدر السعادة والاستقرار للإنسان، فلا يمكن للرجل أن يعيش بدون امرأة، والمرأة تعيش بدون الرجل، فالله سبحانه وتعالى خلق آدم ثم جعل من ضلعه زوجاً له حتى تكون له الذرية فيقومون بخلافه الأرض وعمارتها، والزواج هي الطريقة الوحيدة لتكوين الأسرة رابطة المحبة بين رجل والمرأة.

إن المسلمين في كمبوديا يقيمون حفلات زواجهم لمدة يومين، أنهم يعلنون حفلة زواجهم بالإغاني عن طريق استعمال مكبر الصوت المسمى "ميكروفون"، وعاداتهم في استعمال الصوت صباحاً والمساء. ولا يزال بعض العادات التقليدية في تلك الحفلة مختلف عن حكم الإسلام، حيث أنهم يعتبر هذا أمر ضروري، وبعض الأسر يشعرون بالنقص والحياء إذا لم يقيموا هذه الحفلة، وتقع معظمها بالنسبة للمرأة أو العروسة، ومن عاداتهم في هذه الحفلة أن العروس تتزين كالتحميم وتبييض ونحوه.

أن إعلان النكاح مستحب، بضرب الدف في مناسبة العرس في ليلة الزفاف، لإظهار الفرح والسرور، وأما الغناء إذا كان من امرأة بصوت غير مرتفع لا يسمعه الناس فلا مانع منه، أما إذا كان الغناء بصوت مرتفع يسمعه الأجانب أو بآلة من آلات اللهو فهو حرام.

أن المرأة في أهل تشامبا تتزين في حفلة الزفاف بوصل الشعر المستعار للعروس، والنمص في الحاجبين وتركيب الأظافر الصناعية وتلوينها والرموش الصناعية للعروس في يوم حفلة الزواج.

وفي ليلة الزواج تأتي زميلات العروس إلى بيتها بشكل كبير وخاصة النساء، وهن تبقى في بيت العروس طوال الليل حتى الصباح، وبعد صبح يرجعن إلى بيوتهن، ومن عاداتهم في هذه الليلة أن أهل العروس يصنعون الطعام ويدعون جماعة من الناس إلى بيت العروس ليأكلوا هذا الطعام.

ومن عادات أهل تشامبا في ليلة الزفاف يقومون بتجهيز غرفة للعروسين ويطبخ الطعام الدجاج أو لحم للعروسين، والاتي تقوم بتجهيز غرفة لا يمكن أن تكون من أرامل لأنهم يعتقدون يوما أنهن سيكون مثلها، وفي هذه ليلة يوجد من أقارب العروسة يجلس على باب الغرفة ليسمع بما فعلا أو بما يتحدث العروسين في تلك الليلة، لأنهم يخافون أن العروسين لا يحب أحدهما الآخر، لذلك يريدون معرفة ذلك.

المقترحات للبحث

الاختلاف هي أمر طبيعية، لكن اختلاف في الرأي لم يكن سببا لافتراق، لأن وحدة القلوب كانت أكبر من أن ينال منها شيء، عند وقوع الاختلاف يكون المرجع الأساسي هو كتاب الله وسنة رسوله لتحديد الحق.

لقد اقترح الباحث لمن أرادوا أن يعرف عادات أهل تشامبا لابد أن يدرس طبيعة المجتمع الأصلي وثقافتهم وتقاليدهم، وأوصي من جميع طلبة والدعاة وعلماء كمبوديا الذين يدرسون في داخل أو خارج البلاد أن يتعاونوا في نشر السنة الصحيحة ويهتموا اهتماما كثيرا ببيان حكم الشرع فيما يتعلق بالعادات اليومية، والحث على العادات الحسنة، واجتناب العادات المخالفة للشرع. وأنصح مسلمي كمبوديا أن لا يتعصبوا لآبائهم تعصبا أعمى بدون التفات إلى حكم الشرع، فعليهم أن يأخذوا ما وافق الشرع، وأوصى المتصدرين للدعوة الإسلامية في كمبوديا بتصحيح عادات المسلمين التي تثبت مخالفتها للشرع الشريف. أوصي الدعاة والمعلمين ولمن لديهم القدرة على إنشاء المزيد من المدارس، حتى يكون لدى جيل الشباب يتفقهوا في أمر الدين.

والمراجع

- إسماعيل أحمد ياغي. (2010). *العالم الإسلامي الحديث والمعاصر*. حقوق الطباعة محفوظة للناس.
- أشعري يعقوب. (2013). *الصلاة وتطبيقاتها لدى الزاهدين: دراسة وصفية في محافظة كمبونج تشنانج كمبوديا* [رسالة الماجستير قسم الشريعة الإسلامية]. جامعة فطاني.
- خلود بدر الزمانان. (د.س.). *شروط عقد النكاح في الفقه الإسلامي واختيارات قانون الأحوال الشخصية الكويتي - مع بعض القوانين الأخرى* [رسالة الماجستير تخصص الفقه وأصوله]. جامعة الشارقة.
- زهري حسن. (2015). *النكاح في الشريعة الإسلامية: دراسة تطبيقية لدى جماعة أهل الجمعة في محافظة كمبوت بكمبوديا* [رسالة الماجستير قسم الشريعة الإسلامية]. جامعة فطاني.

عبد الفتاح محمد أحمد الفتا. (د.س.). عادات عربية في ضوء القرآن الكريم (دراسة موضوعية). كلية الشريعة
بجامعة الملك خالد.
معلمين محمد شهيد. (2011). العادات والأعراف المتعلقة بالمرأة من المنظور الإسلامي - جزيرة جاوا نموذجاً.
جامعة الإسلامية العالمية بماليزيا.
وان سليمان بن وان إبراهيم. (2011). الثقافة الإسلامية في مملكة كمبوديا بين الماضي والحاضر [رسالة
الماجستير للتاريخ والحضارة الإسلامية] . جامعة فطاني.

دور الوقف الخيري في تنمية الاقتصاد المحلي في مملكة تايلاند
(الولايات الجنوبية الثلاث نموذجاً)

The Role of Waqf in Developing the Local Economy in the Kingdom of
Thailand (The Three Southern Provinces as an Example)

*¹البشير أسكوري

Elbachir Askouri^{1*}

(Received: Dec 16, 2024; Revised: Jun 04, 2026; Accepted: Jun 27, 2026)

ملخص البحث

يهدف هذا البحث إلى بيان الدور الاقتصادي للوقف وأثره في تنمية المجتمع بناءً على نموذج الولايات الجنوبية الثلاث لمملكة تايلاند. بيان مدى استفادة المجتمع المحلي التايلاندي من الوقف في المجال الاقتصادي. تسليط الضوء على علاقة الوقف بالاقتصاد. وذلك في الحد الزمني الممتد من 1997م إلى الوقت الحاضر، وقد زواج الباحث في هذه الدراسة بين المنهج الوصفي التحليلي ودراسات ميدانية لنماذج من المؤسسات الوقفية الخيرية الموجودة في المجال الجغرافي للدراسة، ومقابلة الشخصيات البارزة في الميدان. وفي نهاية الدراسة تم التوصل إلى أن المؤسسات الوقفية في مملكة تايلاند رغم التحديات التي تواجهها، تؤدي دوراً مهماً في تنمية المجتمع المحلي، وخاصة في المجال الاقتصادي. ولمعالجة بعض التحديات التي تواجه المؤسسات الوقفية في مملكة تايلاند، اقترح الباحث: إعادة النظر في طريقة إدارة الأوقاف، وتوجيه بعض أموالها نحو الاستثمار لتطويرها وخدمة أغراضها.

الكلمات المفتاحية : الوقف، أوقاف مملكة تايلاند، الوقف في جنوب شرق آسيا، المؤسسات الوقفية، تنمية الاقتصاد

¹ أكاديمية الدراسات الإسلامية والعربية، جامعة الأميرة نارادھيواس

1 Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University

*Corresponding author / Email: askourielbachir@hotmail.com

ABSTRACT

This research aims to achieve the following objectives: to explain the economic role of Waqf and its impact on community development, focusing on the three southern provinces of Thailand; to assess the extent of the Thai community's Waqf contributions to the economic field; and to shed light on the relationship between Waqf and the economy. Focusing on the timeframe from 1997 to the present, this study combines a descriptive-analytical approach with field studies of charitable endowment institutions within the geographical scope, alongside interviews with prominent figures in the field. The findings reveal that endowment institutions in Thailand, despite facing various challenges, play a vital role in local community development, particularly in the economic sector. To address these challenges, the researcher recommends reconsidering endowment management methods and directing a portion of the funds toward investment to ensure growth and better serve their intended purposes.

Keywords: *Waqf, Endowments of the Kingdom of Thailand, Waqf in Southeast Asia, Waqf institutions, Economic development*

المقدمة

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين سيدنا محمد المبعوث رحمة للعالمين وعلى آله وصحبه أجمعين وبعد:

فإن الاقتصاد الإسلامي يعول بشكل كبير على التمويل الشعبي في محاربة الفقر، والقضاء على الطبقة، وتوفير العيش الكريم لأفراد المجتمع، وتحقيق العدالة الاجتماعية. وذلك لأن الشريعة الإسلامية تنص بشكل واضح لا لبس فيه: أن في أموال المسلمين المسورين حقا معلوما وهو الزكاة المفروضة، وآخر مفتوح يزيد وينقص تبعا للقدرات المالية ومستوى إيمان كل فرد في المجتمع، وفي ذلك يبرز دور الوقف الخيري الذي كان ومازال يؤدي دورا بارزا في التنمية بكل أشكالها الاجتماعية والاقتصادية والثقافية داخل المجتمع الإنساني كله، إذ يشكل موردا ماليا أساسيا لدعم الاقتصاد الإسلامي الموجه لخدمة المجتمع وبناء الحضارة الإنسانية بشكل عام.

يشكل الوقف الخيري الإسلامي جزءا مهما من منظومة الاقتصاد الإسلامي مع احتفاظه بالمبادئ والأسس التي ترمي إليها الشريعة الإسلامية بنصوصها وبمقاصدها العامة، حيث يسد فراغات اقتصادية واجتماعية قد لا تصل إليها يد الدولة في كثير من الأحيان، و الناظر إلى الوقف الخيري في المجتمعات الإسلامية منذ عصر النبوة إلى العصر الحديث سيكتشف أنه أدى ومازال يؤدي دورا فاعلا في تنمية الاقتصاد، و خدمة المجتمعات الإسلامية بشكل خاص والتراث الإنساني كله بشكل عام، وتعميق ما بين أبناء الأمة الإسلامية من أواصر الأخوة، وترسيخ مبدأ التضامن فيما بينهم، وفي محاربة الفقر ومحو الطبقة في أوساط

المجتمع منذ بزوغ فجر الرسالة المحمدية، و لا تزال بعض الطبقات المجتمعية والمؤسسات الاقتصادية غير الربحية إلى الآن تعتمد في تمويلها وتسيير شؤونها العامة على العمل الخيري والجهد التطوعي، وفي مقدمة الأعمال الخيرية في هذا المجال الأوقاف الخيرية التي تعد قربة إلى الله عز وجل بالنسبة للواقف، ومساعدة وإحسانا بالنسبة للموقوف عليه. قال تعالى في محكم التنزيل : ((وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ* الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ)) (آل عمران الآيتين 133 - 134) ، فعبادة الإنفاق في سبيل الله أمر محمود بل مرغوب فيه في شريعة الإسلام، وله أهداف وحكم من بينها: تحقيق التكافل الاجتماعي وإشاعة روح التعاون والتراحم بين أفراد المجتمع المسلم. يقول الدكتور يوسف القرضاوي مؤكداً على أهمية الوقف في الشريعة الإسلامية : (فقد سجل التاريخ لكثير من أهل الخير والثناء من المسلمين: أنهم وقفوا بدافع الرحمة التي قذفها الإيمان في قلوبهم، والرغبة في مثوبة الله لهم، وألا ينقطع عملهم بعد موتهم. أموالهم كلها أو بعضها. على إطعام الجائع، وسقاية الظمآن، وكسوة العريان، وإعانة المحروم، ومداواة المريض، وإيواء المشرّد، وكفالة الأرملة واليتيم، وعلى كل غرض إنساني شريف، بل أشركوا في برهم الحيوان مع الإنسان. (القرضاوي، 2008).

ويرتبط وجود الوقف الخيري الإسلامي بوجود المسلمين، فكلما حط الإسلام رحاله حل معه أهل الخير ليؤدوا دورهم ويتنازلوا عن أملاكهم لصالح خدمة المجتمع ، وتحقيق التوازن الاقتصادي بين أفرادهم، وهذا يدل على أن الحكومات مهما فعلت ومهما سخرت من إمكانياتها لا تستطيع أن تفي للمجتمع بكل متطلبات العيش الكريم.

أسباب اختيار الموضوع

اختار الباحث أن يتناول هذا الموضوع للوقوف على حقيقة نظام الوقف الخيري في الإسلام، ودوره في تنمية الاقتصاد المحلي للأسباب الآتية :

- 1- حضور المؤسسات الوقفية في مجالات الحيوية في المجتمع بشكل ملفت لنظر كل دارس أو متابع للشؤون الإسلامية في العالم الإسلامي.
- 2- كون تاريخ الوقف الإسلامي حافلاً بنماذج تبين دور الوقف في الاقتصاد وخدمة المجتمع.
- 3- اتجاه الأوقاف منذ نشأتها نحو خدمة الإنسان، وتلبية حاجياته وصون كرامته، لأجل العيش الكريم.

أهمية الموضوع

وتكمن أهمية هذا الموضوع في النقاط الآتية:

- 1- كون هذا البحث كشف عن علاقة الوقف الخيري بالاقتصاد، ودعم المشاريع الإنسانية في المجتمع الإسلامي.
- 2- ولهذا الموضوع أهمية في نشر الوعي بالدور الكبير الذي يؤديه الوقف الخيري في التنمية من الناحية الاقتصادية.
- 3- كون هذا البحث سيعطي للباحث فرصة للوقوف على المجالات الوقفية التي لها علاقة مباشرة وغير مباشرة بالاقتصاد، ليخرج في نهاية الدراسة بتصورات وتوصيات تشجع ما هو إيجابي وتصلح ما هو سلبي قدر الإمكان.

مشكلة البحث وتساؤلاته

عند مراقبة واقع الوقف الخيري الإسلامي وسير أنشطته حالياً في المجتمعات الإسلامية تطرح عدة أسئلة لدى الباحث منها:

- 1- ما مفهوم الوقف في الشريعة الإسلامية؟
- 2- ما مفهوم الاقتصاد؟
- 3- ما مكانة الوقف في الشريعة الإسلامية؟ وما علاقته بالاقتصاد؟

فروض البحث

ينطلق هذا البحث من الافتراضات الآتية:

- 1- للمؤسسات الوقفية الإسلامية أهمية بالغة في تنمية الاقتصاد، ونشر ثقافة التكافل الاجتماعي بين مكونات المجتمع.
- 2- تنشأ الأوقاف الخيرية من المجتمع المدني ومنه تستمد قوتها المادية والمعنوية بالدرجة الأولى.
- 3- للوقف الخيري الإسلامي دور أساس في محاربة الفقر، والقضاء على الطبقة

أهداف البحث

تهدف هذه الدراسة إلى الآتي:

- 1- الوقوف على مفهوم الوقف في الشريعة الإسلامية.
- 2- الوقوف على مفهوم الاقتصاد.
- 3- تسليط الضوء على علاقة الوقف بالاقتصاد.
- 4- دور الأوقاف الخيرية في تنمية الاقتصاد المحلي في مملكة تايلاند.

حدود البحث

يركز هذا البحث في الحد المكاني على الولايات الجنوبية الثلاث في مملكة تايلاند (فطاني، جالا و ناراتيوات) باعتبارها أماكن يشكل فيها المسلمون أغلبية كبيرة على مستوى مملكة تايلاند، وفيها كل أنواع المؤسسات الوقفية الاقتصادية والتعليمية، والاجتماعية.

وفي الحد الزمني يركز البحث على الفترة ما بين 1997م إلى الوقت الحاضر، وذلك لأن صدور أول قانون لإدارة الشؤون الإسلامية ومن ضمنها المؤسسات الوقفية كان سنة 1997م.

منهج البحث

اتبع الباحث في هذه الدراسة منهج البحث الوصفي التاريخي لأجل تفصي الحقائق والوقوف على المادة العلمية واستخراجها من مصادرها الأصلية، ودراسة الظواهر التاريخية و الوثائق والمستندات المتعلقة بالبحث، كتاريخ الوقف الخيري الإسلامي ، ونشأته وتطوره، وعلاقته بالاقتصاد.

هيكل البحث

1- مفهوم الوقف

يتناول هذا المبحث تعريف الوقف لغة واصطلاحاً.

1.1 الوقف لغة

الوقف بفتح الواو وسكون القاف، مصدر وقف الشيء وأوقفه بمعنى حبسه وأحبسه . وتجمع على أوقاف ووقوف، وسمي وقفاً لما فيه من حبس المال على الجهة المعينة من قبل الواقف.(بن منظور ومحمد رواس قلعجي، د.ت). كما يُطلق الوقف على المادِّيَّات يُطلق على الحسبيَّات، فيقال: وقفت عن السَّير، إذا امتنعت عنه. ويُستعمل أيضاً في الأشياء المعنويَّة، فيقال: وقف فلانٌ حياته على العلم والدِّراسة والتَّعليم. وقد يُطلق أيضاً على معرفة الشَّيء والدِّراية به، فيقال: وقفت على حقيقة الأمر(الفيومي، 1987).

1.2 الوقف اصطلاحاً

الأموال بطبيعتها تتوارد عليها الأسباب الناقصة للملكية من يد إلى يد، وليس منها ما هو ممنوع من التداول بأي سبب ناقل للملكية، فإذا رأى شخص أن يمنع بعض أمواله عن التداول، ويجعلها خارجة عن نطاق التصرفات التمليكية ويتبرع بمنافعها لبعض الأفراد أو الجهات الخيرية، فإن هذا التصرف يسمى في اصطلاح الفقهاء بالوقف ويسمى في بعض كتب المالكية بالحبس(النفاوي، د.ت).

وقد اختلف الفقهاء في تعريف الوقف، فهو عند أبي حنيفة بمنزلة العارية، فكما أن المعير يتبرع بمنفعة العين المعارة تبرعاً غير لازم، فيجوز له أن يرجع عن تبرعه في أي وقت شاء، كذلك الواقف يتبرع بمنفعة

العين الموقوفة تبرعا غير لازم، فيجوز له أن يعدل عنه في أي وقت شاء، وكما أن العين المعارة تبقى في ملك المعير، كذلك العين الموقوفة تبقى على ملك الواقف (زكي الدين شعبان والغندور، 1984).

ويعرف الصاحبان (يُقصد بهما صاحباً أبي حنيفة: أبو يوسف 182هـ)، ومحمد بن الحسن الشيباني 189هـ) الوقف بأنه: (حبس مال يمكن الانتفاع به، مع بقاء عينه، بقطع التصرف في رقبته من الواقف وغيره، على مصرف مباح موجود. أو بصرف ريعه على جهة بر وخير. تقرباً إلى الله تعالى.

وعليه يخرج المال عن ملك الواقف، ويصير حبساً على حكم ملك الله تعالى ويمتنع على الواقف تصرفه فيه، ويلزم التبرع بريعه على جهة الوقف (الزحيلي وهبة، 1985)

ويعرفه المالكية بأنه جعل المالك منفعة مملوكة، ولو كان مملوكاً بأجرة، أو جعل غلته كدراهم، لمستحق، بصيغة، مدة ما يراه المحبس. أي إن المالك يحبس العين عن أي تصرف تملكي، ويتبرع بريعهما لجهة خيرية، تبرعاً لازماً، مع بقاء العين على ملك الواقف، مدة معينة من الزمن، فلا يشترط فيه التأييد. ومثال المملوك بأجرة: أن يستأجر داراً مملوكة أو أرضاً مدة معلومة، ثم يقف منفعتها لمستحق آخر غيره في تلك المدة. وبه يكون المراد من «المملوك» إما ملك الذات أو ملك المنفعة، (الزحيلي وهبة، 1985)

أما عند الشافعية فقد عرفه الإمام النووي بأنه: حبس مال يمكن الانتفاع به مع بقاء عينه بقطع التصرف في رقبته وتصرف منافعه إلى البر تقرباً إلى الله تعالى (النووي 1408هـ)

وعرف الحنابلة الوقف فقالوا: "هو تحييس مالٍ مطلق التصرف، ماله المنتفع به مع بقاء عينه بقطع تصرف الواقف وغيره في رقبته يصرف ريعه إلى جهة بر تقرباً إلى الله تعالى (الحجاوي، د.ت) ولهم تعريف آخر وهو "تَحْيِيسُ الْأَصْلِ وَتَسْيِيلُ الْمُنْفَعَةِ" (ابن قدامة، 1992)

ويرجح الشيخ محمد أبو زهرة تعريف الحنابلة باعتبار أن قوام الوقف هو حبس العين، فلا يتصرف فيها بالبيع والرهن والهبة والنقل بالميراث، والمنفعة تصرف لجهات الوقف على مقتضى شروط الواقفين (أبوزهرة، 1971)

والخلاصة أن الوقف هو حبس العين عن تملكها لأحد من العباد والتصدق بالمنفعة على مصرف مباح. فهذه التعريفات الفقهية والاصطلاحية جميعها مع اختلاف ألفاظها، تتفق على أن الوقف هو حظر التصرف في عين الشيء أو منفعته مع إنفاق ريعه في أوجه الخير والبر.

2- مفهوم الاقتصاد

2.1 تعريف الاقتصاد لغة واصطلاحاً

لغة: من مادة "قصد" قصد في الأمر: توسط فلم يفرط، واقتصد في النفقة: لم يسرف، ولم يقتّر. (لسان العرب، 1956)، وقال الفخر الرازي معنى الاقتصاد في اللغة الاعتدال في العمل من غير غلو، ولا تقصير (الفخر الرازي، 1981).

اصطلاحاً : يعرف الاقتصاد بأنه : العلم الذي يبحث في كيفية إدارة واستغلال الموارد الاقتصادية النادرة لإنتاج أمثل ما يمكن إنتاجه من السلع والخدمات لإشباع الحاجات الإنسانية من متطلباتها المادية التي تتسم بالوفرة والتنوع في ظل إطار معين من القيم والتقاليد والتطلعات الحضارية للمجتمع، كما يبحث في الطريقة التي يوزع بها هذا الناتج الاقتصادي بين المشاركين في العملية الإنتاجية بصورة مباشرة وغير المشاركين بصورة غير مباشرة في ظل الإطار الحضاري نفسه، (وزارة الأوقاف السعودية)

2.2 تعريف الاقتصاد الإسلامي

مصطلح الاقتصاد الإسلامي : هو تحليل الأمور الاقتصادية التي تنشئها الأحكام الشرعية، وبالإحالة إلى الفقه فإنه يتضمن تحليل الأمور الاقتصادية التي تنشئها الأحكام الفقهية، (المجلس الأعلى للشئون الإسلامية – مصر).

فالادخار، والاستهلاك، والاستثمار أمثلة لموضوعات اقتصادية يقوم الاقتصاد الإسلامي بتحليلها في مجتمع يطبق أحكام الشريعة الإسلامية كأثر الزكاة في الموضوعات الثلاثة، وكذا أثر الميراث على توزيع الثروة. فالإقتصاد الإسلامي لا يتعد في مفهومه عن التعريف العام للإقتصاد، إلا أنه يلتزم بأحكام الشريعة الإسلامية في معاملاته كلها، فالربا والاحتكار والغرر على سبيل المثال من المعاملات المحرمة في الاقتصاد الإسلامي.

3- مملكة تايلاند

تقع مملكة تايلاند بين دائرتي عرض "5.30 و 21 شمال خط الاستواء، وتحدها من الناحية الشمالية بورما (مينمار) ولاوس، ومن الناحية الجنوبية ماليزيا، ومن ناحية الشرق لاوس وكمبوديا وخليج تايلاند، أما من الناحية الغربية فتحدها بورما (مين مار) وبحر أندمان.

تبلغ مساحة مملكة تايلاند 51400 كيلومترا مربعا (عتريس 2010)، ويبلغ طول البلاد من أقصى الشمال إلى أقصى الجنوب 1500 كيلومتر، بينما تبلغ أعرض مسافة في أرض مملكة تايلاند 800 كيلومتر، وأضيق مسافة منها 10,6 كيلومترات من الساحل الشرقي إلى الساحل الغربي في محافظة رانونج (Ranong) على بعد 677 كيلومترا من العاصمة بانكوك وتسمى هذه المنطقة "خاخودكرا" (khakhud kra) (وزاري الداخلية والخارجية التايلاندية)، وينتمي سكان شمال ووسط مملكة تايلاند إلى عناصر التاي أو التاي (Thai) الذين قدموا من منطقة يونان بجنوب الصين، ومن بينهم جماعات الهوى المسلمين، وعناصر أخرى كاللاو والكمبوديين والكارن والياوس، أما الجنوب فمعظم سكانه من الملايو وهم السكان الأصليون لشبه الجزيرة الملايوية التي يشكل جنوب تايلاند جزءا منها (بكر سيد، د.ت).

يسكن في أرض المملكة التايلاندية حاليا نحو 69.509.000 نسمة تبعا لما أعلنته وزارة الداخلية التايلاندية عام 2020.

4- المحافظات ذات نسبة عالية من المسلمين ومن المؤسسات الوقفية في مملكة تايلاند

في هذه المحافظات يشكل المسلمون أغلبية، وفيها معالم وقفية إسلامية بارزة كالمساجد والمدارس والكتليات الإسلامية، والمطاعم الإسلامية ومقابر المسلمين، وتظهر فيها العادات والتقاليد الإسلامية أكثر من غيرها، وفيها المجالس الإسلامية لتدبير شؤون المسلمين، ويعين فيها قضاة مسلمون للفصل في قضايا الأحوال الشخصية الخاصة بالمسلمين. وفي الآتي أهم هذه المحافظات:

4.1 محافظة ناراثيوات (Narathiwat)

محافظة ناراثيوات هي إحدى المحافظات التايلاندية الواقعة في جنوب تايلاند على الساحل الشرقي لشبه الجزيرة الملايوية وتبعد عن مدينة بانكوك عاصمة تايلاند بحوالي 1149 كيلومترا، وتحدها من الشمال محافظة فطاني وخليج سيام، ومن الشرق خليج سيام ودولة ماليزيا، ومن الغرب محافظة جالا، وتبلغ مساحتها 4452 كيلومترا مربعا، يقطنها حوالي 703146 نسمة يشكل المسلمون منهم نسبة 82 في المائة ويتحدثون باللغة الملايوية، ويسمونها اللغة الجاوية والتي كانت هي اللغة الرسمية لمملكة فطاني قديما، أما في الوقت الحاضر فإن اللغة الرسمية المتداولة في الدوائر الحكومية في محافظة ناراثيوات كغيرها من محافظات مملكة تايلاند هي اللغة التايلاندية. ويوجد في هذه المحافظة ما يزيد على 600 مسجد مسجل رسميا (المجلس الإسلامي، ناراثيوات 2006).

4.2 محافظة فطاني (Pattani)

فطاني محافظة جنوبية كانت المركز التجاري بالنسبة للمنطقة الجنوبية، وكانت عاصمة لمملكة فطاني منذ النصف الأول من القرن الخامس عشر إلى أواخر القرن التاسع عشر الميلادي. يوجد فيها أهم مرفأ تجاري بحري، يحدها من الشمال خليج سيام ومن الجنوب محافظتي جالا وناراثيوات، ومن الشرق خليج سيام، ومن الغرب محافظة سونكلا. يبلغ عدد سكان مدينة فطاني 628922 نسمة، نسبة المسلمين منهم 81,26 في المائة ونسبة البوذيين 17,8 في المائة الباقي ديانات أخرى. يتوزع سكان محافظة فطاني على 12 مركزا و 115 دائرة و 629 قرية، ويوجد فيها ما يزيد على 532 مسجدا.

4.3 محافظة جالا (Yala)

محافظة جالا من المحافظات الواقعة في جنوب مملكة تايلاند. وهي منطقة داخلية تحدها من الشمال محافظة فطاني ومن الجنوب حدود ماليزيا ومن الشرق محافظة ناراثيوات ومن الغرب محافظة سونكلا، يقدر عدد سكانها ب 439457 نسمة، وتبلغ نسبة المسلمين فيها 70,6 في المائة ونسبة البوذيين 28,8 في المائة والباقي ديانات أخرى حسب إحصائيات 2004م، وفيها حوالي 432 مسجدا، ويشغل معظم سكان محافظة جالا بالزراعة التي تعتمد بالأساس على إنتاج المطاط. وتعتبر هذه المادة مصدر دخل مهم لغالبية سكان المحافظة خاصة القرويين منهم.

5-النشاط الاقتصادي لسكان مملكة تايلاند

يعتمد معظم سكان تايلاند على الزراعة باعتبارها الحرفة الأساسية التي يشتغل بها نحو 58 في المائة من القوة العاملة في هذا البلد (أطلس تايلاند، 2004) وذلك قبل التطور الصناعي الذي عرفته المملكة التايلاندية. وبعد أن نشطت الحركة الصناعية والتجارية في السنوات الأخيرة، وأصبحت تايلاند من الدول الصناعية خاصة في الصناعات الخفيفة كالجلدية منها والخشبية والملابس الجاهزة، اتجه عدد كبير من التايلانديين نحو الصناعة والتجارة (بكر السيد، دت).

وبناء على هذه المعلومات فإن كون المجتمع التايلاندي مجتمعاً زراعياً يجعله مؤهلاً للاستفادة من الأراضي الزراعية الوقفية من الناحية الاقتصادية، حيث توفر له هذه الأراضي فرصاً جيدة للشغل من ناحية، ومن ناحية أخرى توفر السلع والمنتجات الزراعية التي تساهم في نهاية المطاف في إنعاش الاقتصاد المحلي

6-علاقة الوقف بالاقتصاد

لقد صار الوقف عند المسلمين عقيدة يؤمنون بها ويرونه جزءاً لا يتجزأ من حياتهم المالية، وقد مثل ذلك قوة ضاربة في التاريخ الإسلامي، حتى بدأ أعداء الإسلام يتوجسون خيفة من هذا النظام البارع الذي جاء به سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم، فالوقف والزكاة وسيلتان فعالتان للقضاء على أي عجز مالي في الدولة، لأنهما استثمار على المدى البعيد لا يتأثران بالواقع المحيط ولا بالأسواق التجارية العالمية. (فوزي بن يونس، 2019)

فعندما يقوم فرد أو جهة خيرية أو رسمية بإنشاء وقف إسلامي فإن ذلك يعني إقامة مؤسسة اقتصادية ذات وجود دائم إذا كان الوقف مؤبداً، أو مؤقتاً في الوقف المؤقت. فهو عملية تتضمن الاستثمار للمستقبل، والبناء للثروة الإنتاجية من أجل الأجيال القادمة، لتوزع خيراتها المستقبلية على أغراض الوقف بشكل منافع وخدمات أو إيرادات وعوائد. (أسكوري، 2023)

وعليه فالوقف يضمن بقاء المال وحمانيته، ودوام الانتفاع به، والاستفادة منه أكبر مدة ممكنة والحفاظة عليه من أن يعبث به من لا يحسن التصرف فيه. وهذا من شأنه أن يضمن للأمة نوعاً من الرخاء الاقتصادي، والضمان المعيشي. ويساهم في تخفيف الأعباء الاقتصادية والاجتماعية على الدولة خاصة تلك المتعلقة بالمؤسسات الدينية والصحية والتعليمية.

7-دور الوقف الخيري في تنمية الاقتصاد المحلي في مملكة تايلاند

للقوف على دور الوقف الخيري في تنمية الاقتصاد المحلي في مملكة تايلاند قام الباحث بإعداد

استبانة

لهذا الغرض وتم توزيعها على عينة من الخبراء الذين لهم علاقة مباشرة بشؤون الوقف في مملكة تايلاند، وتتكون هذه العينة من 50 فرداً من قضاة ومديري المؤسسات الوقفية.

ولمعرفة درجة وعي العينة بدور الوقف في تنمية المجتمع المحلي في مملكة تايلاند في المجال الاقتصادي، تم حساب المتوسطات الحسابية والانحرافات المعيارية، والنسب المئوية لاستجابات أفراد عينة الدراسة حول عبارات المحور الثالث : (المجال الاقتصادي)، وجاءت النتائج كالآتي:

بيان قيم المتوسط الحسابي والانحراف المعياري والنسب المئوية لتكرارات آراء أفراد عينة الدراسة في عبارات المحور الثالث المجال الاقتصادي ن=45									
رقم الفقرة في الاستبانة	العبارات	النسبة المئوية % للتكرارات					المتوسط	الانحراف المعياري	الترتيب
		موافق تماماً	موافق	غير موافق	غير موافق تماماً	غير موافق تماماً			
1	توفير فرص العمل لأبناء المجتمع	44.4	33.3	20.0	2.2	-	4.20	0.84	1
2	دعم المشروعات الاقتصادية الناشئة	42.2	24.4	24.4	6.7	2.2	3.97	1.07	2
3	استغلال الأراضي الزراعية الوقفية لخدمة أغراض الوقف	35.6	26.7	17.8	15.6	4.4	3.73	1.23	3
4	توفير السلع والخدمات للمجتمع	28.9	24.4	28.9	15.6	2.2	3.62	1.13	4
	متوسط المتوسطات						3.88	موافق	

يتضح من الجدول أعلاه أن المتوسط الحسابي العام لآراء أفراد عينة الدراسة حول المحور الثالث: المجال الاقتصادي بلغ (3.88). وهذا يشير إلى أن أفراد العينة يوافقون على عباراته، وكان هناك اتفاق بين آراء العينة على الحكم على درجة الموافقة بعبارات (موافق) ، وجاءت ترتيب عبارات المحور الأول لطرفي الترتيب كالآتي:

إن آراء أفراد عينة الدراسة المتمثلة في الفقرة (1) وهي : (توفير فرص العمل لأبناء المجتمع) جاءت في المرتبة الأولى حيث بلغ متوسطها الحسابي (4.20) وانحراف معياري (0.84) ، وهذا يدل على أن أفراد العينة يوافقون عليها ، مما يؤكد على وعي المجتمع بأهمية الأموال الوقفية في المجال الاقتصادي ، وجاءت الفقرة (2) وهي: (دعم المشروعات الاقتصادية الناشئة) في المرتبة الثانية بمتوسط حسابي بلغ (3.97) وانحراف معياري (1.07) ، وهذا يدل على أن أفراد العينة يوافقون عليها ، وقد اتفقت هذه النتيجة مع نتائج زيد بن محمد الرماني، استثمار أموال الوقف بين الضوابط الشرعية والجدوى الاقتصادية 2014، وجاءت الفقرة (3) وهي:

(استغلال الأراضي الزراعية الوقفية لخدمة أغراض الوقف) في المرتبة الثالثة بمتوسط حسابي بلغ (3.73) وانحراف معياري (1.23) ، وهذا يدل على أن أفراد العينة يوافقون عليها، وجاءت الفقرة (4) وهي: (توفير السلع والخدمات للمجتمع) في المرتبة الرابعة بمتوسط حسابي بلغ (3.62) وانحراف معياري (1.13) ، وهذا يدل على أن أفراد العينة يوافقون عليها، ولعل تدني مرتبة هذه الفقرة يرجع إلى عدم رضى أفراد العينة على ما يقوم به الوقف في هذه الناحية، وعلى العموم فإن جميع نتائج عبارات الاستبانة المتعلقة بالمجال الاقتصادي يعبر عن درجة عالية من وعي المجتمع في مملكة تايلاند بأهمية الأوقاف الخيرية في المجال الاقتصادي، ولتعزيز هذا الجانب يتعين على المسؤولين عن الأوقاف في مملكة تايلاند أن يسعوا إلى تنشيط بعض الأموال الوقفية في المجال الاقتصادي (غزالي، 2023) لخدمة مصالحه والجهات الموقوف عليها.

8-خاتمة

في نهاية هذا البحث توصل الباحث إلى النتائج الآتية:

8.1 النتائج

يساهم الوقف الخيري في تنمية المجتمع المحلي في مملكة تايلاند مساهمة فعالة في مختلف المجالات الاقتصادية والاجتماعية والتعليمية. ويشكل الوقف مورداً مالياً أساسياً لدعم الاقتصاد الإسلامي الموجه لخدمة المجتمع وبناء الحضارة الإنسانية بشكل عام. ويساهم الوقف في توفير فرص شغل لأبناء المجتمع بإنشاء المشاريع الاقتصادية والاستثمارية، التي تدمج الشباب في سوق العمل. وتوفر المؤسسات الوقفية الاقتصادية السلع والخدمات للمجتمع، وتخفف على الطبقات الضعيفة من الأعباء الاقتصادية والمالية، التي لا تستطيع الحصول عليها من مؤسسات الدولة أو الشركات الخاصة.

8.2 التوصيات

يوصي الباحث طلبة العلم والباحثين الجدد بإجراء دراسات تكشف عن معوقات الاستفادة من الأوقاف في مملكة تايلاند، وطرح الحلول المناسبة من أجل تفاديها وجعل الأوقاف أكثر فعالية في تنمية المجتمع.

يقترح الباحث على المعنيين بمساعدة الأسر الفقيرة في مملكة تايلاند. في حالة ما إذا كان فيها من يقدر على العمل. أن يقدموا مساعدتهم لهذه الأسر على شكل أدوات كسب حلال مرفقة برأسمال يكفي لتشغيلها، كي يشجعوا هذه الفئة على العمل والإنتاج، وتحسين مستواها الاقتصادي. يوصي الباحث بإقامة مؤتمرات من أجل تسليط الضوء على مؤسسة الوقف، كمورد اقتصادي أنشأته الشريعة الإسلامية، وتوعية المجتمع بأهميتها في التنمية المستدامة في كل مجالات الحياة. يوصي الباحث الجهات المسؤولة عن الوقف في مملكة تايلاند بالعمل على الاستثمار الأمثل لبعض الأموال الوقفية الموجودة، وصرف ريعها لأجل دعم الطبقات المحرومة وتحسين مستواها الاقتصادي.

والمراجع

- ابن منظور. (1985). *لسان العرب*. دار صادر.
- بكر سيد عبد المجيد. (د. ت). *الأقليات المسلمة في آسيا وأستراليا، من إصدارات هيئة الإغاثة الإسلامية*. المملكة العربية السعودية.
- الزُّحَلِّي، وَهْبَة بن مصطفى. (1985). *الفقه الإسلامي وأدلته*. دار الفكر للطباعة والتوزيع و النشر.
- زكي الدين شعبان أحمد الغندور. (1984). *أحكام الوصية والميراث والوقف في الشريعة الإسلامية*. بيروت.
- عتريس محمد محمد ابراهيم. (2010). *معجم بلدان العالم وفق آخر التطورات السياسية مع خرائط وأحداث الإحصائيات*. مكتبة الآداب علي حسن.
- فوزي بن يونس بن حديد، الوقف الخيري. (2019). *وأهميته في دعم المشروعات الإنسانية والتنمية البشرية*. وزارة الإعلام العمانية.
- الفيومي، أحمد بن محمد بن علي. (1987). *المعجم الوسيط*. مكتبة لبنان.
- لنفاوي أحمد بن غنيم بن سالم. (1985). *شرح رسالة أبي زيد القيرواني*. دار الكتب العلمية.
- محمد أبو زهرة. (1971). *محاضرات في الوقف*. دار الفكر العربي.
- موسى الحجاوي أبو النجا. (1988). *الإقناع في فقه الإمام أحمد بن حنبل، تحقيق: عبد اللطيف محمد موسى السبكي*. دار المعرفة.
- يحيى بن شرف بن مري النووي أبو زكريا. (1987). *تحرير ألفاظ التنبيه*. دار القلم.